Maurice Brinton

BOLŞEVİKLER VE İŞÇİ DENETİMİ

1917'den 1921'e
Devlet ve Karşı Devrim

Birinci basım:
Temmuz 1990

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7
1917 24
1918 63
1919 92
1920 101
1921 122

GİRİŞ

Bu küçük kitabın iki amacı var: "İşçi denetimi" üzerindeki güncel tartışmaya yeni olgusal malzemeyle katkıda bulunmaya çalışmak ve Rus Devrimi'nin yazgısı üzerine yeni bir çeşit çözümlemeye girişmek. Gösterileceği üzere, iki hedef birbiriyle ilişkilidir.

İşçi denetimi

"İşçi denetimi" hakkında yine konuşuluyor. Ulusallaştırma (ister Batı, isterse de Doğu türü olsun) ve "işçi sınıfı partisi" yönetimi (ister Doğu, isterse de Batı türü olsun) açık biçimde başarısız olmuştur. Sıradan insanların umut ve beklentilerini karşılamamışlar veya onlara içinde yaşadıkları koşulları belirlemekte herhangi bir gerçek söz hakkı vermemişlerdir. Bu, "işçi denetimi" konusuna ve yüzyılın başında farklı bir bağlamda genel geçer olan düşüncelere yeni bir ilgi uyandırmıştır.

Bugün, genç liberaller ve işçi "solcuları", yorgun sendika memurları ve şu ya da bu türden "Troçkistler" gibi oldukça farklı insanlar -

anarkosendikalistlerden ve "özgürlükçü" (libertarian) Marksistlerden söz ermeye bile gerek yok- "işçi denetimi" üzerine konuşuyor. Şu iki şeyden birini akla getiriyor bu: Ya bu insanlar ortak hedeflere sahipler -ki pek olası görünmüyor- ya da sözcükler ifade ettikleri kadar maskelemeye de hizmet etmektedir. Tarihin kritik bir aşamasında farklı "işçi denetimi" kavrayışlarını savunanların birbirleriyle nasıl karşı karşıya geldiklerini anımsatarak ve kimlerin kazandığını, neden bunların kazandığını ve sonuçlarının neler olduğunu göstererek karışıklığı bir miktar gidermeyi umuyoruz.

Tartışmanın tarihsel kökenlerine bu dönüş, arşivcilik düşkünlüğünden veya zor anlaşılırlık merakından ileri gelmiyor. Britanya'da devrimci hareket -birçok Avrupa ülkesindekinden farklı olarak- bütününde ampirik, "dene ve gör" türü bir yaklaşımı tercih ederek teoriyle hiçbir zaman fazla ilgilenmemiştir. Bu, hareketin metafizik spekülasyonun bataklığına gömülmekten sakınmasına zaman zaman yardım etmiş olabilir; ama, genel maliyeti -netlik ve tutarlılık bakımından- ağır olmuştur. Hedefler ve ilerlemeyi engelleyen güçler açık seçik anlaşılmaksızın -kısaca, bir tarih anlayışı olmaksızın- devrimci mücadele, "yönü olmayan bir hareket" haline gelmeye yüz tutar. Net perspektifler olmayınca, devrimciler, kendi geçmişlerinin sınırlı bilgisiyle kolayca uzak durabilecekleri tuzaklara düşmeye -ya da çıkmaz sokaklara saptırılmaya- eğilim gösterirler.

"İşçi denetimi" hakkındaki karışıklık (en azından Britanya'da) kısmen terminolojiktir. Britanya hareketinde (ve daha az bir ölçüde de İngiliz dilinde), arasıra örtüşebilirse de, genellikle çok ayrı işlevler olan "denetim" ile "yönetim" işlevleri arasında açık seçik bir ayrıma nadiren gidilir. Fransız, İspanyol veya Rus siyasal literatüründe iki ayrı terim ("contrôle" ve "gestion", "control" ve "gerencia", "kontrolia" ve "upravleniye"), sırasıyla, üreticilerin üretim süreci üzerindeki kısmi veya topyekün egemenliğine işaret eder. Bir an üzerinde düşünmek, bu ayrıma niçin gitmek zorunda olduğumuza açıklık kazandıracaktır.

Akla iki olası durum geliyor. Birinde, işçi sınıfı (kolektif üretici) *tüm* temel kararları alır. Bunu, kendisini tamamen özdeşleştirdiği veya bütünüyle egemen olabileceğini düşündüğü, kendi tercihi olan örgütler (fabrika komiteleri, işçi konseyleri vb) sayesinde doğrudan kendi-

si yapar. Seçilmiş ve geri çağrılabilir delegelerden oluşan bu organlar, olasılıkla, bölgesel ve ulusal bir temelde, federasyon halinde birleşir. Ne üretileceğini, bunun nasıl üretileceğini, hangi maliyetle üretileceğini, kimin pahasına üretileceğini (yerel birimlerin olası en yüksek özerkliğine izin vererek) kararlaştırırlar. Olası diğer durum ise, bu temel kararların "başka yerlerde", "dışardan", yani devlet tarafından, parti tarafından veya üretim sürecinin kendisinde derin ve doğrudan kökleri olmayan başka bazı örgütler tarafından alındığı durumdur. "Üreticilerin üretim araçlarından ayrılması" (tüm sınıflı toplumların temeli) korunur. Bu tip düzenlemenin ezici etkileri çok geçmeden kendini gösterir. Söz konusu birimin (agency) devrimci iyi niyetleri neler olursa olsun, siyasal kararların zaman zaman onaya veya değişikliğe sunulması hakkında koyabileceği (ya da koymayabileceği) kayıtlar neler olursa olsun, bu gerçekleşir.

Bu iki durumu tanımlayan sözcükler var. ***Yönetmek,*** birisinin, hükümran bir kişi veya kolektivite olarak, ilgili tüm olguların tam bilgisiyle kararları kendisinin almasıdır.* ***Denetlemek*** ise, başkalarının aldığı kararları gözetlemek, gözden geçirmek veya yoklamaktır. "Denetim" hükümranlığın sınırlanmasını ya da, en fazlası, kimi insanlar hedefleri belirlerken, diğerlerinin bu hedeflere ulaşmada uygun araçların kullanılıp kullanılmadığına baktığı bir iktidar ikiliği durumunu ifade eder. "İşçi denetimi" hakkındaki tartışmalar tarihsel olarak tam da böylesi ekonomik ikili iktidar durumlarında patlak vermeye eğilim göstermiştir.

Tüm ikili iktidar biçimleri gibi ekonomik ikili iktidar da esasen istikrarsızdır. Bu ikilik, ya (işçi sınıfının "denetimin" gitgide daha azını kullanmasıyla) bürokratik iktidarın pekiştirilmesine doğru ya da (işçi sınıfının bütün yönetsel işlevleri üstüne almasıyla) işçi yönetimine doğru evrilecektir. ***"Solidarity"***'nin "işçilerin üretimi yönetimi" savunusunu başlattığı 1961'den beri, başkaları "işçilerin ***doğrudan*** denetimi", "işçilerin ***tam*** denetimi" vb için çağrıda bulunmaya başlamıştır- bunlar, önceki formülasyonların yetersizliğinin (ya da hiç değilse belirsizliğinin) sessiz kabulü anlamına gelir.

---

* Kavramsal bir karışıklığa yol açmamak için özgün İngilizce metinde geçen "management" sözcüğünü "yönetim" ve "administration" sözcüğünü de "idare" diye çevirmeyi uygun gördük. (Ç.n.)

Bütün bunlara bir dilsel kesinlik sorunu, terminolojik veya öğretisel bir savuşturma diye bakmak basiretsiz bir görüş olacaktır. Geçmişin de, bugünün de kefaretini ödemek zorundayız. Siyaset sahnesine gökten zembille inmedik. Bu kavramların derin anlama sahip olduğu, devrimci, özgürlükçü bir geleneğin parçasıyız. Ve de siyasal boşluğun içinde yaşamıyoruz. Sürekli bir mücadelenin sözkonusu olduğu özgül bir tarihsel bağlamda yaşıyoruz. Bu mücadelede, farklı toplumsal katmanların (burjuvazi, bürokrasi ve proletarya) çatışan çıkarları, şu ya da bu netlikle formüle edilen farklı talep tiplerinde ifade edilmektedir. Bu tartışmalarda denetim ve yönetim üzerine farklı düşünceler öncelikli rolü oynamaktadır. Çocuk bilmecelerinden farklı olarak, sözcüklerin tastamam bizim seçtiğimiz anlama gelmelerini sağlayamayız.

Üstelik, devrimci hareketin kendisi bu toplumsal arenadaki güçlerden biridir. Hoşumuza gitse de, gitmese de -ve kendisi tam anlamıyla ayırt etse de, etmese de- devrimci hareketin büyük kısmı Bolşevizmin özellikleri, gelenekleri ve örgütsel kavrayışlarıyla doludur. Ve Rus Devrimi'nin tarihinde -özellikle 1917 ile 1921 arasında- "işçi denetimi"ne karşı "işçi yönetimi" sorunu önemli yer tutmuştur. "1917'den 1921'e kadar, sınai idare sorunu yeni toplumsal düzenin biçimlenişi hakkındaki ilkesel ayrılığın en hassas göstergesiydi... Komünist hizipler arasındaki fiili çatışmanın en sürekli ve kışkırtıcı odak noktasıydı bu."[1] Ve, diye vurgulamak gerek, Bolşeviklerle devrimci hareket içindeki diğer eğilimle arasındaki çatışmanın... Binlerce devrimci öldürülecek, yüzbinlercesi de -mücadele edilerek- hesabı görülerek hapsedilecekti.

Devrimci harekete yeni girenlerin büyük bölümü bu tartışmalara yabancı olacaktır. Ama bu durum bir erdem olarak görülmemeli. Aydınlığa kavuşturma esastır; ancak burada yeni sorunlar çıkıyor ortaya. Gerçekte ne olduğuna ilişkin bir parça bilgisi *olan* devrimcilerin birçoğunda varolan metodolojik sefalet, tarihdışıcılık (hatta zaman zaman anti-entelektüelizm) yoldaki ilk trajik engeldir. Ve "teoriye olan ihtiyaç" ile "tarih çalışmanın gerekliliği" üzerine en çok gürültü koparan başkalarının (Bolşevizmin geride kalan varislerinin), en çok saklayacak (kendi tarihsel öncelleri gerçekten gün ışığına çı-

1. R.V.Daniels. **The Conscience of the Revolution**, (Harward University Press, 1960), s. 81

karılabilir) ve en çok kaybedecekleri (kemikleşmiş inançlarına meydan okumak için tutarlı bir alternatif belirebilir) şeyleri olanlar olması şimdiki durumun ironilerinden biridir.

"İşçi denetimi" hakkındaki karışıklığın bir kısmı ne terminolojiktir ve ne de geçmiş tartışmalara ilişkin bilgisizlikten kaynaklanır. Kastidir. Sözgelimi bugün, gözünü kırpmadan "işçi denetimi"ni savunan kimi katılaşmış, kıdemli Leninistler veya Troçkistler bulunabilir (Sosyalist Emek Birliği'nde, Enternasyonel Marksist Grup'ta ya da Enternasyonel Sosyalizm "Önderliği"nde, örneğin). Hareket içinde şimdi yaygın olan karışıklığı kendi lehine çevirmeye çabalayan bu insanlar "işçi denetimi"nden, sanki a) Bu sözcüklerle, siyasette acemi olanların onların demek istediğini sanabilecekleri şeyi (yani üretimi ilgilendiren en temel sorunlar hakkında emekçi halkın kendisinin karar vermesi gerektiğini) kastediyorlarmış gibi ve b) Sanki onlar -ve bağlılık iddiasında bulundukları Leninist öğreti- bu çeşit talepleri daima desteklemiş gibi veya sanki Leninizm, "işçi denetimi"ni sadece özgül ve çok sınırlı tarihsel bağlamlarda manipülatif amaçlar uğruna kullanılacak bir *slogan* diye değil de, daima, yeni bir toplumsal düzenin evrensel olarak geçerli temeli diye görmüş gibi söz ediyorlar.[2]

Özyönetim sorunu zor anlaşılır değildir. Olası en keskin terimlerle tartışılması sekterlik anlamına gelmez. Özyönetim, çağımız devrimi-

2. Troçkist eğilimlerin tümü bu türden yalanlara başvurmaz. Bazıları gayet açık bir biçimde gericidir. Sözgelimi K. Coates ve A. Topham şöyle diyorlar: " 'İşçi denetimi'nden, sendikaların, kapitalist çerçevede, yönetim güçlerine saldırgan tecavüzlerini göstermek için ve 'işçi özyönetimi'nden de, toplumsallaşmış ekonomiyi demokratik biçimde idare etme girişimlerine işaret etmek için söz etmek bize anlamlı görünüyor." (**Industrial Democracy in Great Britain**, Macgibbon and Kee, 1968, s.363)

Troçki'nin kendisi de bu denli açık sözlüydü. "İşçi denetimi"ni sendikalarca yerine getirilecek bir işlev olarak anlamasa da "denetim" ile "yönetim"i yeterince açık biçimde ayırıyordu. "Bizim için, denetim sloganı burjuva rejiminden proleter rejimine geçişe tekabül eden üretimde ikili iktidar dönemiyle bağlantılıdır... Bütün insanlığın dilinde, denetimden, bir kurumun bir başkasının işini gözetimi ve taraması anlaşılır. Denetim çok etkin, otoriter ve her şeyi kapsayıcı olabilir. Ama yine de denetim olarak kalır. Bu sloganın ana fikri bile kapitalistin ve onun idarecilerinin işçilerin rızası olmaksızın artık bir adım dahi atamadıkları, ama öte yandan da işçilerin ne şimdiye kadar yönetim tekniğini kazanmış ne de henüz bunun için esas olan organları yaratmış oldukları, sanayideki geçiş rejiminin doğal bir sonucudur." (L.Troçki, **What Next? Vital Questions for the German Proletariat**, 1932).

nin temel konusudur. Yalnız bu bile, elinizdeki küçük kitabın niye yazıldığını açıklar. Yine de, bu dönemin (Rusya, 1917-1921) araştırılmasının daha derin içerimleri vardır. Şimdi kısaca eğileceğimiz bir görev olan Rus Devrimi'nin yazgısının yeni bir çeşit çözümlenmesi için temel sağlayabilir.

Rus Devrimi

1917'de (ve daha sonra) Rusya'da neler olduğuna yeni bir bakış tarzı önermek, yanlış anlaşılmaya davet ile eşanlamlıdır. Üstelik, sorulan sorular ve ileri sürülen metodoloji güncel kullanımdakinden farklı olursa, bu öneime hemen hemen kesinlik kazanır. Daha önce değinmeye fırsat bulduğumuz üzere, çarpıtarak sunma, kendisi için hiçbir şeyin yeni bir düşünce kadar acı verici olmadığı geleneksel solda yaşam tarzıdır.

Son 50 yılda, solun var olan tüm örgütleri Rus Devrimi hakkında bütün bir mitoloji (ve hatta bütün bir anti-mitoloji) oluşturdu. Parlamenter sosyal-demokrasi fetişistleri "Bolşevizmin başarısızlığını" onun "antidemokratik pratiklerinde" gördüler. Onlara göre, ilk günah Kurucu Meclis'in dağıtılmasıydı. Kendinden menkul "komünist hareket" (Stalinistler, Troçkistler, Maoistler vb) evlada yakışır bir gururla, muhteşem, sosyalist, Ekim Devrimi'nden söz etmektedir. Devrimin başlangıçtaki başarılarıyla övünmeye ve bunları popülerleştirmeye çabaladıkları halde, sonradan ne olduğunu, ne zaman olduğunu, niçin olduğunu ve bunun kime olduğunu değerlendirmelerinde farklılaşıyorlar. Çeşitli anarşistlere göre, devletin veya "siyasal iktidar"ın derhal yıkılmamış olması, temel anlama sahip hiçbir şeyin gerçekleşmediğinin nihai kanıtı ve kıstasıdır.[3] Gerçi bunu ücret sisteminin yıkılmamasına, Rus nüfusunun çoğunluğunun SPGB bakış açısını dinleme hakkına sahip olmamasına ve o zaman var olan Rus kurumlarında parlamenter çoğunluk sağlamayı gözetmemesine atfet-

3. Devrimin yazgısının böyle aşırı basitleştirilmiş çözümlemesinin bir örneği Voline, **Nineteen Seventeen**'de (Freedom Press, 1954) bulunabilir. "Bolşevik Parti bir defa iktidara gelince kendisini mutlak hâkim konumuna yerleştirdi. Çabucak yozlaştı. Kendisini ayrıcalıklı bir kast olarak örgütledi. Ve daha sonra işçi sınıfını yeni biçimler altında, kendi çıkarları doğrultusunda sömürmek için dümdüz etti ve hükmü altına aldı!"

mekle birlikte, SPGB de hemen hemen aynı sonuca varır.

Bütün taraflarda insanlar Rus Devrimi'ni kendi propagandalarına eklemek amacıyla kullanmaya çabalıyorlar -sadece kendi özgül tarih çözümlemelerine veya kendilerinin şimdiye ilişkin özgül reçetelerine uygun düşen yanlarını alıkoyarak-. Rus Devrimi'nde yeni olan, yerleşik teorilerle çelişir veya kurulu kategorileri parçalar görünen ne varsa, sistematik biçimde "unutturulmuş", önemsiz gösterilmiş, çarpıtılmış, yadsınmıştır.

Canalıcı 1917-1921 deneyimini yeniden değerlendirmeye yönelik her türlü girişim muhalefet doğuracaktır mutlaka. İlk tepki gösterecekler "devrimci" örgütleri (ve "devrimci" ideolojiyi) tahrip ve yenilenme ikili tehlikesinden yıllardır koruyan "apparatçikler" olacaktır. Ne var ki, gerçekten devrimci siyasetin yolunu arayan birçok dürüst militanın zihninde de muhalefet uyanacaktır. Burada değinilen, basit bir psikolojik direniş değil, çeşitli "önderlikler"in gerici rol ve etkisine başvurularak örtbas edilemeyecek olan, çok daha derin bir olgudur. Eğer ortalama militan Rus Devrimi'nin ilk aşamalarında ortaya çıkan kimi sorunların tam anlamını kavramakta güçlük çekiyorsa, bu sorunların işçi sınıfının durmadan yüz yüze geldiği en önemli ve zor olanlar arasında (en önemli ve zor olanı olmasa da) olmaları nedeniyledir. İşçi sınıfı tepedeki siyasal kadroda basit bir değişikliğin ötesine giden bir devrim yaptı. Üretim araçlarının eski sahiplerini mülksüzleştirmeye (böylece de var olan mülkiyet ilişkilerini derinliğine değiştirmeye) muktedirdi. Ama ne derece bunun da ötesine gidebildi? Üretim ilişkilerini ne derece devrimcileştirebildi ya da buna hazırladı? Üretim ilişkilerinin tüm sınıflı toplumlarda cisimleştirdiği ve sürdürdüğü otorite yapısını ortadan kaldırmayı istiyor muydu? Üretime ve (böylelikle toplumun bütününü) yönetmeye kendisini ne ölçüde hazırlamıştı ya da bu görevi başkalarına devretmeye ne derece yatkındı? Ve egemen ideoloji, işçi sınıfını, tescilli düşmanlarının yerine "onun adına" konuşma iddiasındaki partiyi geçirmek zorunda bırakarak, ne ölçüde zafer kazanacaktı?

Bu soruları yanıtlamak tuzaklarla kuşatılmış çok önemli bir görevdir. "Rus Devrimi'nin destansı dönemi"ni duygusal olmadan çözümleme arayışındaki herhangi bir kimsenin karşılaştığı tehlikelerden biri, o zaman siyaset sahnesinde etkin olan şu veya bu eğilim ya da birey

le (örneğin Osinsk, Kollontai, Maksimov, Mahno veya Miysnikov) "geriye dönük özdeşleşme" tehlikesidir. Anlamsız bir siyasal eğlencedir bu. Çabucak öyle bir ruh durumuna yol açar ki, devrimciler, olayların ana doğrultusunu anlamaya çalışacaklarına (ki yerinde uğraş da budur), kendilerini şöylesi sorular sorarken bulurlar: "Şu veya bu anda ne yapılması gerekiyordu?"; "Şu veya bu eylem zamansız mıydı?"; "Şu veya bu kongrede kim haklıydı?" vb. Bu tuzağa düşmediğimizi umuyoruz. Sözgelimi, İşçi muhalefetinin parti önderliğine karşı mücadelesini incelerken, bu bizim için "taraf tutma" sorunu değildir. Çatışan güçlerin gerçekten neyi temsil ettiğini *anlama* sorunudur. Örneğin, toplumsal hayatın her alanındaki bürokratikleşme rüzgârına meydan okur görünenlerin itkileri (ile ideolojik ve daha başka sınırları) neleıdi?

Bir başka tehlike (veya aynı tehlikenin bir başka biçimi) bu alana ilk kez girme cesareti gösteren, ama yine de resmi mitolojinin hâlâ başlarını döndürdüğü kişileri tehdit etmektedir. Tam da yıkılmak istenen masalın içinde sarmaş dolaş hale gelme tehlikesidir bu. Sözgelimi, Stalin'i (veya Troçki'yi veya Lenin'i) "yıkmak" isteyenler doğrudan hedeflerine başarıyla ulaşabilirler. Ama, bu dönemin en temel yeni özelliklerini görmeme, sezmeme ve saptamama pahasına "başarılı" olabilirler: Bu temel özellik, var oluş koşullarını toptan değiştirme arayışındaki işçi sınıfının özerk eylemidir. Bu kapandan uzak durduğumuzu umuyoruz. Öne çıkmış bireylerin ifadelerini hayli uzunca akrardıysak, bu, sadece onların tarihin verili bir anında insanların eylem ve düşüncelerine kılavuzluk eden ideolojilerin örneğini sunmaları yüzündendir. Anlatım boyunca, bundan başka, Bolşeviklerin söyledikleri veya yaptıklarıyla ciddi olarak uğraşmanın tek yolunun, onların söz ve eylemlerinin toplumsal rolünün açıklanması olduğunu düşündük.

Şimdi kendi metodolojik öncüllerimizi belirtmeliyiz: "Üretim ilişkilerinin" -bireylerin veya grupların zenginliğin üretilmesi sürecinde birbirleriyle girdikleri ilişkilerin- her toplumun gerçek temelleri olduğunu ileri sürüyoruz. Belirli bir üretim ilişkileri kalıbı bütün sınıflı toplumların ortak paydasıdır. Bu kalıp, üreticinin üretim araçlarına egemen olmadığı, tersine, hem kendi emeğinin ürünlerinden ve hem de "üretim araçlarından ayrıldığı" bir kalıptır. Tüm sınıflı toplumlarda üretici üretim sürecini yönetenlerin tabiyeti ko-

numundadır. İşçilerin üretimi yönetmesi -üretim süreci üzerinde üreticinin topyekün egemenliğini ifade ettiği biçimiyle- marjinal bir sorun değildir bizim için. Siyasetimizin çekirdeğidir. Sayesinde üretimdeki otoriter ilişkilerin (emir verici, emir alıcı) aşılabileceği ve komünist veya anarşist özgür bir toplumun ortaya konabileceği tek araçtır bu.

Üretim araçlarının *üretim ilişkilerini devrimcileştirmeksizin* el değiştirebileceğini (sözgelimi, özel ellerden kolektif olarak bunlara sahip olan bürokrasinin ellerine geçebileceğini) de kabul ediyoruz. Böylesi durumlarda -ve mülkiyerin biçimsel statüsü ne olursa olsun- toplum hâlâ sınıflı bir toplumdur; çünkü, üretim hâlâ üreticilerin kendilerinden başka bir ajan tarafından yönetilmektedir. Başka deyişle, mülkiyet ilişkileri üretim ilişkilerini zorunlulukla yansıtmaz. Gizlemeye de hizmet edebilirler; ve aslında çoğu zaman gizlemişlerdir de.[4]

Çözümlemenin bu kadarı hayli yaygın biçimde kabul edilmektedir. Şimdiye kadar girişilmemiş olan şey, Rus Devrimi'nin tarihini bu kapsamlı kavramsal çerçeveyle ilişkilendirmektir. Burada, böyle bir yaklaşımın belli başlı çizgilerine işaret edebiliriz yalnızca.[5] Buna göre anlaşılan Rus Devrimi, Rus işçi sınıfının, eziciliği gitgide doğrulanan üretim ilişkilerinden kurtulmak için başarısız bir girişimini temsil etmektedir. 1917'nin kitlesel ayaklanması burjuvazinin siyasal üstünlüğünü (üzerinde kurulu olduğu ekonomik temeli: üretim araçlarının özel mülkiyetini paramparça ederek) parçalamak için yeterince güçlü olduğunu kanıtladı. Var olan mülkiyet ilişkileri sistemini değiştirdi. Ama, bütün sınıflı toplumların ayırt edici özelliği olan oto-

4. Bu kavramın -ve bütün içerimlerinin- tam bir tartışması için RChavueu'ün **Socialisme ou Barbarie**'nin 2 No'lu sayısındaki "Les rapports de production en Russie" adlı yazısına bakınız. Kavram birçok "Marksisti" şaşırtabilirse de, Engels'in açıkça onun farkına varmış olması ilgi çekicidir. Schmidt'e mektubunda (27 Ekim 1890) şöyle yazıyordu: "Modern bir devlette hukuk sadece genel ekonomik duruma tekabül etmemeli ve bunun ifadesi olmamalı, ama aynı zamanda, iç çelişkileri sebebiyle kendisini boşa çıkarmayan, iç tutarlılığı olan bir ifade olmalıdır. Ve bunu başarmanın cezasını da ekonomik koşulların inanılır yansıtılışı çeker gitgide... Ekonomik ilişkilerin yasal ilkeler olarak yansıması zorunlu olarak başaşağı bir yansımadır." (Marx-Engels-**Selected Correspondence**, s. 504-5)

5. Böyle bir çözümlemenin mümkün olabileceği mükemmel bir risalede ileri sürüldü: **Notes pour une analyse de la Révolution Russe** (N.d.), J.Barrot. (Librarie La Vieille Taupe', I rue des Fossés-St.-Jacques, Paris 5'ten elde edilebilir.)

riter üretim ilişkilerini değiştirecek (bu yöndeki kahramanca girişimlere karşın) kadar güçlü olamadı. İşçi sınıfının (fabrika komitesi hareketinde en etkin olan) bazı kesimleri devrimi bu yönde etkilemeye elbette çaba harcadılar. Ancak, girişimleri başarısız kaldı. Bu başarısızlığın nedenlerini çözümlemeye -ve yeni efendilerin eskilerin yerini nasıl almaya başladıklarını görmeye- değer.

Sınai yaşam koşullarının topyekün dönüşümünü hedefleyenlere karşı mücadeleye sokulan güçler nelerdi? İlkin, tabii ki burjuvazi vardı. Böylesi bir topyekün toplumsal ayaklanmada kaybedecek ***her şeyi*** vardı burjuvazinin. İşçi yönetimi ile karşı karşıya geldiğinde, sadece üretim araçlarının ***sahipliğini*** değil, aynı zamanda, uzmanlıkta ve karar alma otoritesinin uygulanmasında kazanılan ***ayrıcalıklı konumlarının*** imkânını da kaybetmeye adaydı. Tabii burjuvazi, devrim önderlerinin "ulusallaştırmadan daha öteye gitmeyeceklerini" ve sanayi ile diğer alanlardaki emir verici-emir alıcı ilişkisini el değmeden bırakmaya istekli olduklarını görünce rahat bir nefes aldı. Doğru; burjuvazinin geniş kesimleri kaybettikleri mülkiyetlerini yeniden kazanmak için umutsuzca savaştılar. İç savaş uzun ve kanlı bir olaydı. Ancak, mülksüzleştirilmiş burjuvaziye gelenek ve kültür bağlarıyla az veya çok yakından bağlı olanların binlercesine pek kolayca "devrimci kaleye" -deyiş yerindeyse arka kapıdan- yeniden girme ve "işçi devleti"ndeki emek sürecinin yöneticileri rolünü yeniden üstlenme fırsatı sunuldu. Bu beklenmedik fırsata şiddetli bir arzuyla sarıldılar. Kitleler halinde ya partiye katılarak ya da onunla işbirliğine girmeyi kararlaştırarak, Lenin'in veya Troçki'nin "çalışma disiplini" ya da "tek adam yönetimi" yanlısı her sözünü sinik bir memnuniyetle karşıladılar. Çok geçmeden birçoğu ekonomideki yönlendirici konumlara (yukarıdan) atanacaktı. Partinin kendisinin çekirdeğini oluşturduğu yeni siyasal- idari "elit" ile birleşen, mülksüzleştirilmiş sınıfın daha "aydınlanmış" ve teknolojik bakımdan vasıflı kesimleri üretim ilişkilerinde egemen konumları geri aldılar.

İkinci olarak, Fabrika Komitesi Hareketi "sol"daki açıktan açığa düşman eğilimlerle, örneğin Menşeviklerle uğraşmak zorundaydı. Menşevikler, devrim sadece burjuva-demokratik tipte bir devrim olabileceğinden, işçilerin üretimi yönetme girişimlerinin geleceğinin olamayacağını tekrar tekrar vurguladılar. Bütün böylesi çabalar "anarşist" ve "ütopik" olmakla suçlandı. Menşevikler çeşitli yerlerde Fabrika

Komitesi Hareketi'ne ciddi bir engel olduklarını gösterdiler; ama, muhalefet öngörülü, ilkeli ve tutarlıydı.

Üçüncüsü -ve keşfedilmesi çok daha zor olanı- Bolşeviklerin tavrıydı. Bolşevikler, mart ile ekim arasında fabrika komitelerinin gelişmesini desteklediler; ancak, 1917'nin son birkaç haftasında, bunları hadım etmek için daha uygun olan yeni sendika yapısında bütünleştirme çabasına girerek şiddetle karşılarına geçeceklerdi. Bu küçük kitapta tamamıyla tanımlanan bu süreç, kapitalist üretim ilişkilerine karşı hızla büyüyen meydan okuyuşu dönüm noktasına varmaktan alıkoymakta önemli bir rol oynayacaktı. Bunun yerine Bolşevikler, mart ile ekim arasında açığa çıkan enerjileri burjuvazinin siyasal iktidarına karşı (ve bu iktidarın dayandığı mülkiyet ilişkilerine karşı) başarılı bir hücum kanalına akıttılar. Bu düzeyde, devrim "başarılı" idi. Ama Bolşevikler, sanayide "hukuk ve nizamı" -kısa bir dönem için şiddetle sarsılmış olan üretimdeki otoriter ilişkileri yeniden pekiştiren bir hukuk ve nizamı- yeniden sağlamakta da "başarılı" idiler.

Parti neden bu tarzda hareket etti? Bu soruyu yanıtlamak, Bolşevik Parti'nin ve onun Rus işçi sınıfıyla ilişkisinin burada girişebileceğimizden çok daha bütünlüklü bir çözümlemesini gerektirir. Yine, atıp tutmak yerine daima anlamaya çalışarak mitolojiden de ("büyük Bolşevik Parti", "Lenin'in işlediği silah", "devrimin öncüsü" vb), antimitolojiden de ("totaliteryanizmin, militarizmin, bürokrasinin vb- cisimleşmesi olarak parti") uzak durulmalıdır. Yüzeysel düzeyde, partinin ideolojisi de, pratiği de bu yüzyılın ilk onyılında Çarlık Rusyası'nın özgül tarihsel koşullarında temellendi sıkı sıkıya. Yasadışılık ve baskı partinin örgütsel yapısını ve sınıfla ilişkisini kavrayışını (haklılaştırmasa da) kısmen açıklar.[6] Anlaşılması daha zor olan şey, bu tip örgütlenmenin ve sınıfla bu tip ilişkinin partinin sonraki tarihi üzerinde kaçınılmaz biçimde doğuracağı etkileri değerlendirmiş görünmeyen Bolşevik önderlerin saflığıdır.

Partinin ilk dönem tarihi üzerine yazan, Bolşevik ortodoksisinin hiç de daha az temsilcisi olmayan Troçki şöyle diyecektir: "Siyasal bir

---

6. Her ikisi de, 1901 ile 1917 arasında Bolşevizmin teorisinde (krş.Lenin: "Ne Yapmalı" ve "Bir adım ileri, iki adım geri") ve pratiğinde açık biçimde ana hatlarıyla çizilir.

mekanizmaya özgü alışkanlıklar şimdiden yeraltında biçimleniyordu. Genç devrimci bürokrat, bir tip olarak şimdiden doğuyordu. Gizlilik koşulları, gerçekten, demokrasinin seçimler, sorumluluk ve denetim gibi formaliteleri için oldukça yetersiz bir alan sunuyordu. Ancak, kuşku yok ki, komitedeki adamlar bu sınırlamaları zorunluluğun dayattığından epeyce fazla daralttılar. Zorunlulukla kitlelerin sesine dikkatle kulak verilmesini gerektiren durumlarda dahi, hükmetmeyi tercih edip kendilerinden çok devrimci işçilere karşı uzlaşmaz ve sert davrandılar. Krupskaya, Bolşevik komitelerde olduğu gibi kongrenin kendisinde de hemen hemen hiç işçi olmadığını belirtiyor. Entelektüeller hâkimdi. 'Komitedeki adam' diye yazıyor Krupskaya, 'genellikle kendine tamamen güvenen bir kişiydi... Kural olarak parti içi demokrasiyi hiç kabul etmezdi... Herhangi bir yenilik istemezdi... Kendisini hızla değişen koşullara uydurmayı arzulamaz ve bunu nasıl yapacağını da bilmezdi.' "[7]

Bütün bunların neye yol açacağı ilk olarak 1905'te hissedildi. Sovyetler pek çok yerde ortaya çıkmıştı. "Bolşeviklerin Petersburg Komitesi, savaş halindeki kitlelerin partiye bağlı olmayan temsili gibi bir yenilikten dehşete düşmüştü. Sovyete ültimatom vermekten başka yapacak daha iyi bir şey bulamadı: Derhal sosyal-demokrat bir programı benimse veya dağıl. Bolşevik işçi grubu da dahil olmak üzere, bütün olarak Petersburg Sovyeti bu ültimatomu gözünü dahi kırpmadan reddetti."[8] Bolşevizmin daha sofistike savunucularından biri, Broué şöyle yazacaktı: "Bolşevik Parti içinde sovyetlere en çok taraftar olanlar bile, bunları, en iyi durumda partinin yedekleri olarak gördüler sadece... Parti, sovyetlerde oynayabileceği rolü ve kitlelere önderlik etme açısından partinin etkisini arttırmak için sovyetlerin sunduğu fırsatı sonraları keşfedebildi ancak."[9] Sorun burada az ve öz olarak konuluyor. Bolşevik kadrolar, kendi rollerini devrimin önderliği olarak gördüler. Onlar tarafından başlatılmayan ya da denetimlerinden bağımsız olan bir hareket sadece kuşkularını uyandı-

---

7. L.Troçki. **Stalin** (Londra, 1947), s.61. Göndermede bulunulan kongre 3. Parti Kongresi'dir (25 Nisan-10 Mayıs 1905).

8. L.Troçki, agy, s.64-65.

9. P.Broué. **Histoire du Parti Bolshevik.** (Editions de Minuit, Paris 1963) s.35

rabilirdi.[10] Bolşeviklerin sovyetlerin yaratılmasına "şaşırdıkları" söylenmiştir sık sık. Bu hüsnütabir bizi yanıltmamalı. Bolşeviklerin tepkisi sade "şaşırmaktan" çok daha derin anlama sahipti -bütün bir devrimci mücadele anlayışını, işçilerle devrimciler arasındaki bütün bir ilişki anlayışını yansıtıyordu-. Rus kitlelerinin kendi *eylemi*, 1905 kadar eski bir tarihten beri, bu tavırları modası geçmiş olarak kınamaya hazırdı bile.

Bolşevikletle kitleler arasındaki bu ayrılma 1917 sıralarında kendini yeniden açığa vuracaktı. Buna ilkin Şubat Devrimi esnasında, tekrardan "Nisan Tezleti" zamanında ve daha da sonra Haziran Günleri döneminde tanık olundu.[11] Partinin 1905'te de, 1917'de de "hatalar" yaptığı tekrar tekrar kabul edilmiştir. Ama bu "açıklama" hiçbir şeyi açıklamaz. Sorulması gereken bu hataları neyin olası kıldığıdır. Ve yalnızca, partinin yaratılmasından dosdoğru devrim zamanına kadar, parti kadrolarının yürüttüğü *çalışma tarzı* anlaşılırsa, buna yanıt bulunabilir. Parti önderleri (Merkez komitede olanlardan aşağılarda yerel gruplardan sorumlu olanlara kadar), çarlığa karşı mücadele koşullarının ve kendi örgütlenme anlayışlarının bileşik etkisi yüzünden, gerçek işçi hareketiyle ancak zayıf bağlar kurmalarına izin veren bir konuma yerleştirilmişlerdi. "Bir yetenek gösteren ve herhangi bir umut vaat eden bir işçi-ajitatörün" diye yazıyordu Lenin, *"fabrikada çalışmaması gerekir.* Parti desteğiyle yaşaması... ve yeraltı statüsüne geçmesi için gereğini yapmak zorundayız."[12] Tabii, Bolşevik kadroda işçi sınıfı kökenli birkaç kişi de sınıfla gerçek bağlantılarını çok geçmeden kaybetti.

Bolşevik Parti 1917'den önce ve sonraki tavrını açıklamaya yardım eden bir çelişkiyle maluldü. Gücü kendisini destekleyen ileri işçilerde yatıyordu. Bu destek zaman zaman yaygın ve samimiydi, hiç kuş-

---

10. Aynı tavır partinin kendi içinde de görülecekti. Troçki'nin kendisinin, bu defa onaylayarak söyleyeceği gibi: "Kurallar, önderliğin üyelere örgütlü güvensizliğini, kendisini yukarıdan parti üzerinde ihtiyatlı denetimde açığa vuran bir güvensizliği ifade etmelidir." (I. Deutscher, **The Prophet Armed**, O.U.P. 1954) s. 76.

11. Hayır; Geçici Hükümet'in askeri devrilişinin temmuzda mümkün olduğunu söylemiyoruz. Partinin kitlelerin gerçekte istediklerinden ne kadar uzak olduğunu vurguluyoruz sadece.

12. Lenin, **Sochineniya**, IV, 441

kusuz. Ama bu işçiler partiyi denetleyemezlerdi. Onderlik sıkı bir biçimde profesyonel devrimcilerin elindeydi. Bir anlamda kaçınılmazdı bu. Gizli bir basın ve propagandanın yayılması, ancak, sürekli hareket halinde olan ve zaman zaman da denizaşırı sığınaklar aramaya zorlanan militanlar tarafından düzenli olarak sürdürülebilirdi. Bir işçi sadece işi bırakması ve kendini partinin emri altına sokması koşuluyla Bolşevik kadroya dahil olabilirdi; ki o zaman parti onu özel misyonlarla şu veya bu kente gönderirdi. Parti aygıtı devrimci uzmanların elindeydi. Çelişki, partiye gücünü veren gerçek zinde güçlerin onu denetleyememesiydi. Parti, kurum olarak, Rus işçi sınıfının denetiminden toptan uzaktı. Rus Devrimi'nin 1917 sonrasında karşılaştığı sorunlar bu çelişkiyi getirmediler; şiddetlenmesine hizmet ettiler, o kadar. Partinin 1917'deki ve daha sonraki tavırları tarihinin ürünleridir. Parti içinde 1918 ile 1921 arasında çeşitli muhalefetlerce hazırlanan girişimlerin çoğunu bu şekilde boşa çıkaran budur. Verili bir ideolojik öncülün (Partinin önceden buyrulmuş hegemonyası) pratikte zorunlulukla belli sonuçlara yol açtığını algılamayı başaramadılar.

Ama, belki de bu bile çözümlemeyi yeterince ileri götürmüyor. Daha da derin bir düzeyde, bu çeşit örgütlenme ve kitle hareketiyle bu çeşit ilişki anlayışının ta kendisi, burjuva ideolojisinin, burjuva toplumunu amansızca yıkmayı gözetenlerin zihni üzerinde bile söz konusu olan bilinmedik etkisini yansıtmaktadır. Toplumun zorunlu biçimde "önderler" ve "önderlik edilenler"e bölünmesi gerektiği anlayışı, kimileri hüküm sürmek için doğmuşken diğerlerinin belli bir aşamanın ötesine gerçekten geçemeyeceği nosyonu, fi tarihinden beri tarihteki her yönetici sınıfın örtük varsayımları olmuştur. Bolşeviklerin bile bunları kabul etmesi, Marx'ın, "Her çağın egemen düşünceleri egemen sınıfın düşünceleridir" demesinin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir. Bu çeşit düşünceler üzerine kurulu, "verimli", sımsıkı kenetlenmiş bu çeşit bir örgütlenme olunca, ortaya çıkan fabrika komitelerinin devrimi sonuna kadar götürememesi pek de şaşırtıcı değildir.

Komitelerin yüz yüze geldiği son zorluk Komite Hareketinin kendisine içkindi. Belirli bireyler olağanüstü parlaklık gösterdiyse de ve Komite Hareketi sınıf mücadelesinin 1917'de ulaşılan en yüksek görünümünü temsil ediyorsa da, bütün olarak hareket kendisine ne ol-

duğunu anlayacak ve ciddi bir direniş gösterecek güçte değildi. Deneyimini genelleştirmeyi başaramadı ve geriye bıraktığı kayıtlar ne yazık ki parça parça bir halde. Kendi hedeflerini (işçi özyönetimi) açık ve olumlu terimlerle dile getiremeyince, başkalarının boşluğu doldurması kaçınılmazdı. Tamamen dağılmakta olan burjuvaziye ve toplumu parçalayan sorunlara *kendi* çözümlerini kabul ettirmek için henüz yeterince güçlü veya bilinçli olmayan işçi sınıfına karşı, Bolşevizmin de, bürokrasinin de zaferi kaçınılmazdı.

Rus Devrimi'nin çözümlenmesi, işçi sınıfının, kendisinden ayrı, özgül bir grubun üretimi yönetmesine izin vermekle, zenginlik üreten araçları denetleme olanağını bile bütünüyle kaybettiğini göstermektedir. Üretken emeğin üretim araçlarından ayrılması sömürü toplumuna götürür. Üstelik, sovyetler gibi kurumlar artık sıradan işçilerce etkilenemeyince, rejim de bundan böyle sovyet rejimi diye adlandırılamaz. Hayalgücü ne kadar zorlanırsa zorlansın, rejimin hâlâ işçi sınıfının çıkarlarını yansıttığı varsayılamaz. *Temel soru -burjuvazinin altedilmesinden sonra üretimi kim yönetmektedir?- bu nedenle artık sosyalizm hakkındaki herhangi bir ciddi tartışmanın merkezi olmalıdır.* Bugün, sayısız Leninist, Stalinist ve Troçkist tarafından popülerleştirilmiş olan eski denklem (burjuvazinin tasfiyesi = işçi devleri) kesinlikle yeterli değildir.

1917'de Rus işçileri, toplumun işçilerin kendilerince yönetimini sağlama alabilecek organlar yarattılar (Fabrika komiteleri ve sovyetler). Ama, sovyetler Bolşevik görevlilerin eline geçti. Kitlelerden ayrı bir devlet aygıtı hızla yeniden oluşturuldu. Rus işçileri, sayesinde hem sanayii ve hem de toplumsal hayatı yönetecekleri yeni kurumlar yaratmayı başaramadılar. Bu nedenle, bu görev başkalarınca, özgül görevi bu haline gelen bir grup tarafından üstlenildi. Bürokrasi, siyasal kurumlarının efendisi de olduğu bir ülkede, iş sürecini örgütledi.

Bütün bunlar çeşitli temel kavramların ciddi bir biçimde yeniden değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. İşçi iktidarı partinin iktidarı ile -Bolşeviklerce tekrar tekrar yapıldığı gibi- özdeşleştirilemez veya eşitlenemez-. Rosa Luxemburg'un sözleriyle, işçi iktidarı, her şeyi sınıf adına yöneten bir azınlık tarafından değil, sınıf tarafından yürütülmelidir. Kitlelerin etkin katılımından çıkmalı, doğrudan etkileri altında kalmalı, bütün nüfusun denetimine sunulmalı, halkın

artan siyasal farkındalığından doğmalıdır. "İktidarı alma" kavramına gelince; bu, hâlâ 1917 Petrogradı'nda yaşıyor görünen birçokları için açıkça ifade ettiği gibi, bir azınlığın yerine getirdiği yarı askeri bir ani ayaklanma anlamına gelemez. İşçi sınıfının kazandıklarının burjuvazinin geri alma girişimlerine karşı savunulması -gerekli olmakla birlikte- anlamına da gelemez yalnızca. "İktidarı alma"nın gerçekte belirttiği şey, işçi sınıfının büyük çoğunluğunun hem üretimi ve hem de toplumu yönetme yeteneğini nihayet gerçekleştirmesi ve bu amaçla örgütlenmesidir.

Bu metin hiçbir anlamda Rusya'nın 1917 ile 1921 arasındaki ekonomik tarihi değildir. Olsa olsa, seçici bir sınai kronolojidir. Çoğu durumda olaylar kendi adlarına konuşmaktadır. Birkaç yerde, özellikle büyük tarihsel tartışmalardaki bütün başkahramanların hatalı oldukları veya olanların gerçek anlamına değerini vermekten onları alıkoyan bir düşünce sisteminin tuzağına düştükleri zaman, kendi görüşlerimizi açıklama fırsatı bulduk. İç savaşın aşamaları gibi olaylardan sadece konu bağlamındaki çeşitli tartışmaları oturtmak -ve anlatılan önlemlerin birçoğunun "iç savaşın sonucu olarak" alındığı gerekçesindeki yalanı ilk ve son defa ortaya çıkarmak- için söz edildi.

Anlatı boyunca parti içindeki mücadelelere, şu veya bu nedenle partiye asla katılmayan ya da başından beri partinin ne yapmaya çalıştığını keşfeden milyonların eylemlerinden daha çok vurgu yapılmıştır diye itiraz edilecek belki de; "suçlama" doğru, ama ihmal de hemen hemen kaçınılmaz. Binlerce insanın istekleri, kaygıları, kuşkuları, umutları, özverileri, günlük hayat koşullarını dönüştürme dilekleri ve bu yolda mücadeleleri parti kongrelerinin kararları veya parti önderlerinin konuşmaları kadar tarihin biçimlendirici bir gücüdür kuşkusuz. Ancak, ne kuralları ve ne de yasaları olan, ne kürsülere ve ne de ozanlara sahip bir faaliyet, neredeyse tanım itibarıyla, tarihin karanlıklarında kalan bir faaliyettir. Sorunun farkında olmak, zekiceyse de, kayıp malzemeyi geri getirmez. Ve bunun gibi bir deneme de geniş ölçüde dökümantasyon sorunudur. Kitleler tarihi yaparlar, yazmazlar. Ve yazanlar da, hemen hemen daima, olayların dengeli sunuluşundan çok, atalara tapmayla veya geriye dönük haklılaştırmayla daha fazla ilgilidirler.

Başka suçlamalar da yapılacak. Lenin ve Troçki'den alıntılar reddedilmeyecek; ama, bunların "seçici" olduğu ve "başka şeylerin de" söylendiği belirtilecek. "Suç"u kabul ediyoruz yine. Ancak şunu vurgulamak isteriz ki, "nesnellikleri" (sözgelimi Deutscher'inki gibi) incelikli haklı çıkarma çabaları için paravanadan başka bir şey olmayan yeterince hagiyograf var piyasada. Bu malzemeyi gün ışığına çıkarmanın başka bir sebebi daha var üstelik. Devrimden elli yıl sonra -ve "yalıtılmasının" kırılmasından çok sonra-, bugün Rusya'daki bürokratik sistem Paris Komünü modeliyle (seçilmiş ve geri çağrılabilir delegeler, bir işçinin ücretinden daha fazlasını almama vb) açıkça çok az benzerlik taşıyor. Aslında, Rusya'nın toplumsal yapısına ilişkin herhangi bir öngörü bütün Marksist teori külliyatında yok gibidir. Bundan dolayı, işçi önderlerinin 1 Mayıs konuşmaları gibi sonsuza kadar belagat âleminde kalacak ifadeler yerine, 1917'nin Bolşevik önderlerinin Rusya'nın evrimini belirlemeye yardım eden açıklamalarını aktarmak daha uygun görünüyor.

Tarihler üzerine not

Rusya 14 Şubat 1918'de eski Julien takvimini bıraktı ve Batı Avrupa'da kullanılmakta olan Miladi takvimi benimsedi. 1 şubat 14 şubat oldu. Bu zamana kadar eski usul tarihler korunmuştur. Ondan sonra yeni usul tarihler geliyor.

1917

Şubat

Petrograd'da grevler ve yiyecek ayaklanmaları. Hükümete karşı öfkeli sokak gösterileri. Düzeni yeniden sağlamak için gönderilen birlikler göstericilere destek verir. Sovyetler 1905'ten beri ilk kez birkaç kentte yeniden ortaya çıkar.

27 Şubat

II. Nikola'nın tahtı terk etmesi. Geçici Hükümet'in kurulması (Prens Lvov Başbakan olmak üzere).

Mart

Avrupa Rusyası'nın bütün büyük sınai merkezlerinde fabrika ve ima-

lathane komiteleri[1], işçi ve yaşlı konseyleri ortaya çıkar. Talepleri başlangıcından beri ücretler ve saatlerle sınırlanmaz; birçok yönetsel ayrıcalığa da meydan okumaktadır.

Birçok örnekte fabrika komiteleri daha önceki sahipler veya yöneticiler şubat karışıklığında ortadan kaybolmuş olduğu için kuruldu. Daha sonraları geri gelenlerin çoğuna mevkilerine dönmeleri için izin verildi -ama fabrika komitelerini kabul etmek zorundaydılar-. "Proletarya" diye yazıyordu Pankratova*, "yasama yaptırımı olmaksızın, kendiliğinden bütün örgütlenmelerini yaratmaya başladı: İşçi Vekilleri sovyetleri, sendikalar ve fabrika komiteleri."[2] Rusya'nın dört bir yanında görkemli bir işçi sınıfı hücumu gelişiyordu.

10 Mart

İşverenlerin önemli bir kesiminin ilk resmi teslimiyeti. Petrograd Sovyeti ile Petrograd İmalatçılar Birliği arasında, kimi işletmelerde 8 saatlik işgününü onaylayan ve komitelerin bazılarını "tanıyan" anlaşma imzalandı. Diğer işverenlerin büyük bölümü bunu örnek almayı

1. Fabzavkomy: Fabrichno-zavodnye komitety'nin kısaltılmış hali.

* Anna Mihaylovna Pankratova, Bolşevik Parti'ye 1919'da Odessa Üniversitesi öğrencisi olarak katıldı. Rus işçi hareketi tarihi üzerine birçok kitap yazdı ve daha sonraları Moskova Üniversitesi'nde ve Sosyal Bilimler Akademisi'nde profesör oldu. 1952'de Parti Merkez Komitesi'ne seçildi ve ertesi yıl da parti dergisi **Voprosll Istorll**'de (Tarih Sorunları) başyazar oldu. 1957'de öldü.

Tarihin sistematik çarpıtılmasından önce yayımlanan fabrika komiteleri üzerindeki küçük kitabı ilginç malzemeler içermektedir. Ne var ki, görüş alanı ve bakışı şu iki temel Bolşevik varsayımı onaylamasından dolayı ciddi biçimde sınırlıdır: (a) "Fabrika komitelerinin rolü ya devrimci dalganın geri çekilmesiyle ya da devrimin zaferiyle, sona erer" ve (b) "İşçi sınıfının derinliklerinden yükselen talep ve istekler parti sayesinde formüle edilir ve ideolojik içerik ve örgütsel sıva kazanır... İşçi denetimi uğruna mücadele, proletaryaya siyasal ve ekonomik iktidarı ele alma izni vermiş (sic!) olan partinin önderliği altında gerçekleşir."

2. A.M.Pankratova. **Fabzavkomy Rossii v barbe za sotsialisticheskuyu fabriku** (Sosyalist fabrika mücadelesinde Rus fabrika komiteleri). Moskova, 1923, s.9. Bu önemli belgenin parçaları Fransız dergisi **Autogestion**'un aralık 1967 (no.34) sayısında yayımlandı (sayfa numaraları **Fransızca** çeviriye göndermede bulunmaktadır).

reddetti. Örneğin, 14 martta Ticaret ve Sanayi Komitesi şunu duyuruyordu: "8 saatlik işgünü sorunu işçilerle işverenler arasında karşılıklı anlaşmayla çözülemez. Çünkü, bu devlet çapında öneme sahip bir konudur." Fabrika komitelerinin ilk büyük kavgası bu sorun üzerinde oldu.

8 saatlik işgünü ya işverenlerin gönülsüz rızasıyla ya da tek yanlı olarak işçiler tarafından, çok geçmeden, Petrograd'da zorla kabul ettirildi. Fabrika komitelerinin "tanınmasını" dayatmanın çok daha güç olduğu ortaya çıktı. İşverenler de, devlet de bu örgütlenme biçiminde içkin olan kendilerine yönelik tehlikenin farkındaydılar.

2 Nisan

Petrograd Savaş Sanayileri Fabrika Komiteleri'nin Araştırma Konferansı, ağır silahlar kısmı işçilerinin inisiyatifiyle toplandı. Bu konferans, herhangi bir fabrika komitesinde o zaman için en ileri düzeydeki "referans koşullarını" ilan edecekti. Bildirinin 5 ila 7. paragraflarının maddeleri:

" 'Fabrika içi örgütlenmeyi ilgilendiren bütün yönergeler' (yani çalışma saatleri, ücretler, işe alma ve işten çıkarma, tatiller vb konuları ilgilendiren yönergeler) Fabrika Komitesi'nden çıkmalıdır. Haberdar edilecek fabrika yöneticisi...

'Bütün idari personel' (her düzeydeki yönetici ve teknisyenler), kararlarını bütün fabrikanın kitle toplantılarında veya imalathane komiteleri aracılığıyla işçilere bildirmek zorunda olan Fabrika Komitesi'nin onayıyla görevlendirilir...

'Fabrika Komitesi idari, ekonomik ve teknik alanlarda yönetsel faaliyeti denetler... Fabrika Komitesi'nin temsilcilerine bilgi amacıyla yönetimin bütün resmi belgeleri, üretim stokları ve fabrikaya giren veya fabrikadan çıkan bütün kalemlerin ayrıntıları verilmelidir...' "[3]

7 Nisan

Lenin yurtdışından Petrograd'a döndükten kısa bir süre sonra *Nisan*

3. a.g.y. s.12-13.

Tezleri'nin yayımlanması. "İşçi denetimi" hakkında tek gönderme 8. tezdedir: "Acil görevimiz 'sosyalizmin başlatılması' değil, toplumsal üretimi ve ürünlerin dağıtımını İşçi Vekilleri Sovyeti'nin denetimi altına sokmaktır."

23 Nisan

Yeni hükümet bazı sözlü ödünler vermek zorunda kaldı. Komiteleri kısmen "tanıyan", ama etkilerini de dikkatle sınırlayan bir yasa geçirdi. Bütün kilit konular ilgili tarafların karşılıklı anlaşmasına' bırakıldı; başka deyişle, komitelerle doğrudan ilişkiye girmek için işverenlerin üzerinde *yasal* yükümlülük yoktu.

Bununla birlikte, işçiler yasanın kayıtlarına fazla ilgi göstermediler. "23 Nisan yasasını kendi tarzlarında yorumladılar... Her bir fabrikada kendi referans koşullarını belirleyerek yetkilerini durmadan genişlettiler ve her bir belirli örnekteki güçlerin ilişkilerine göre temsilcilerinin ne yapabileceğine karar verdiler."[4]

23 Nisan

Lenin şöyle yazıyor: "Toprağın ve kapitalistlerin bankalarıyla sendikalarının ulusallaştırılması ya da en azından işçi vekilleri sovyetlerinin bunlar üzerindeki denetiminin derhal kurulması gibi önlemler (hiçbir biçimde 'sosyalizmin başlatılması'nı ifade etmeyen önlemler) üzerinde mutlaka ısrar edilmesi ve mümkün olduğu zaman devrimci araçlarla bunlara girişilmesi gerekir" Böylesi önlemler "ekonomik bakımdan tamamen uygulanabilir" idi ve bunlar olmaksızın "savaşın açtığı yaraları sarmak ve yaklaşan çöküşü önlemek olanaksız" olacaktı.[5]

"İşçi denetimi" hakkındaki "kapitalistler üzerindeki dizgin" ve "çöküşü önleme aracı" biçimindeki temel görüşlerine, pek yakında, Lenin'in bu dönemdeki yazılarının çoğunda yinelenen bir üçüncüsü ek-

4. a.g.y. s.12.
5. V.I.Lenin, **Tasks of the Proletariat in our Revolution. Selected Works**, c.VI, s.62.

lenecekti. "Ulusallaştırmanın başlangıcı" olarak "işçi denetimi" anlayışıdır bu. Sözgelimi: "İşçi vekilleri sovyetlerini, Banka Görevlileri Vekilleri Sovyeti'ni vb, bütün bankaların bir tek ulusal bankada birleşmesi, sonra bankalar ve sendikalar üzerinde işçi vekilleri sovyetlerinin denetiminin kurulması ve ondan sonra da bunların ulusallaştırılması için mümkün ve uygulanabilir önlemler alınmasına yönelmeye derhal hazırlamalıyız."[6]

Mayıs 1917

Gitgide daha fazla işveren fabrika komiteleriyle "uğraşmak" zorunda kalıyordu. Burjuva basını 8 saatlik işgününe ve komitelere karşı yekpare bir kampanya açarak, işçileri, askerlerin gözünde "aşırı" talepleriyle ülkeyi çöküşe sürükleyen tembeller, açgözlüler, hiçbir işe yaramazlar diye lekelemeye çalışıyordu. İşçi basını sınai durgunluğun gerçek nedenlerini ve işçi sınıfının gerçek hayat koşullarını sabırla açıklar. Çeşitli fabrika komitelerinin daveti üzerine arka plandaki koşulların "doğruluğunu araştırmak" için ordu delegeleri gönderildi. O zaman da, ordu delegeleri, işçilerin söylediklerinin doğruluğuna alenen ranıklık ettiler...

17 Mayıs

Lenin, *Pravda*'da "işçi denetimi" sloganını açıkça onaylıyor ve şöyle diyordu: "İşçiler, denetimin, ***gerçekten*** ve mutlaka işçilerin kendileri tarafından ***derhal*** gerçekleştirilmesini talep etmelidirler."[7]

20 Mayıs

Lenin, yeni bir parti programı için taslak hazırlar: "Parti, polis ve düzenli ordunun tamamen ortadan kaldırılacağı ve yerini evrensel olarak silahlanmış halkın, genel bir milisin alacağı daha demokra-

---

6. V.I.Lenin, **Political Parties and Tasks of the Proletariat.** a.g.y. s.85-6.
7. V.I.Lenin. **Materials on Revision of Party Programme.** a.g.y. s.116-117.

tik bir işçi ve köylü cumhuriyeti uğruna savaşır. Bütün resmi kişiler seçilmekle kalmayacak, aynı zamanda seçmen çoğunluğunun talebi üzerine herhangi bir anda geri çağrılmaya tabi olacaktır. İstisnasız bütün resmi kişilere yetenekli bir işçinin ortalama ücretini aşmayan bir oranda maaş ödenecektir."

Lenin aynı zamanda "işçilerin tröst işlerinin denetimine koşulsuz *katılımı*" (vurgu benim) için çağrıda bulunur; ki bu, kaleme alınmasına sadece bir tek günün yeteceği bir "kararnameyle" sağlanabilirdi.[8] "İşçi katılımı" yasama yoluyla (yani yukarıdan) başlatılmalı anlayışı açıkça şanlı bir asalete sahip.

29 Mayıs

Kharkov Fabrika Komiteleri Konferansı

Taşra, belirli yönlerden Petrograd ve Moskova'nın ilerisindeydi. Kharkov Konferansı fabrika komitelerinin "Devrimin zaferlerini pekiştirmeyi hedefleyen organları" olmalarını talep etti. "Fabrika komiteleri üretimi üstlenmeli, korumalı, geliştirmelidirler." "Ücretleri belirlemeli, sağlığı gözetmeli, ürünlerin teknik kalitesini denetlemeli, bütün fabrika içi yönetmeliklere karar vermeli ve bütün çatışmaların çözümünü saptamalıdırlar."[9] Bolşevik olmayan kimi delegeler komitelerin fabrikaları doğrudan üstlerine almalarını ve ***bütün*** yönetsel işlevleri yürütmelerini dahi önerdiler.

30 Mayıs - 5 Haziran

Birinci Geniş Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı

Konferans Tauride Palas'ta, üç ay önce dumanın (Parlamento) toplandığı salonda toplandı. Temsil edilen komitelerin en azından yarı-

---

8. V.I.Lenin, **Ruin is Threatening.** a.g.y. s.142.
9. I.Kreizel. **Iz istorii profavizheniya G. Kharkova v 1917 godu** (1917'de Kharkov'daki sendika hareketinin tarihi üzerine). Göndermede bulunan Pankratova (a.g.y. s.15). Kharkov, 1921.

sı makine sanayiindendi. "Burjuva parlamenterlerin uzun ve tumturaklı konuşmaları yerini, uğradıkları aşağılanmayı, sınıfsal ihtiyaçlarını ve insani ihtiyaçlarını ilk kez herkesin önünde anlatmak üzere daha yeni aletlerini veya makinelerini bırakıp gelmiş olan 'vekiller'-in içten, yalın ve genellikle de özlü katkılarına bırakmıştı."[10]

Bolşevik delegeler çoğunluktaydı. Bunların katkılarının büyük bölümü "işçi denetimini", "düzeni yeniden sağlamanın" ve "üretimi sürdürmenin" aracı olarak başlatma gereği üzerinde odaklaştıysa da diğer bakış açıları da ifade edildi. Bolşevik bir metal işçisi Nemtsov, "Şimdiki durumda fabrikaların çalışması münhasıran üst yönetimin ellerinde. Seçilme ilkesini getirmeliyiz. İşe değerini vermek için ustabaşıların bireysel kararlarına ihtiyacımız yok. Seçilme ilkesini getirerek üretimi denetleyebiliriz" diyordu. Bir başka delege, Naumov ise şunu iddia ediyordu: "Üretimin denetimini kendi ellerimize almakla, üretimin pratik yanlarını öğrenecek ve onu geleceğin sosyalist üretimi düzeyine çıkaracağız."[11] Bolşeviklerin, tek adam yönetiminin "verimliliğini" savunmaya başlamalarından ve yukarıdan atama pratiklerine girişmelerinden, halihazırda çok uzağız.

Konferansa geniş bir katılım vardı. Geçici Hükümet'teki Menşevik Çalışma Bakanı M.I.Skobelev bile konferansa katılıyordu. Katkısı, Bolşeviklerin yıl tamamlanmadan söylemeye başlayacaklarının bir çeşit öncelemesi olması bakımından ilgi çekiciydi. Skobelev'in söylediğine göre "Sanayiin düzenlenmesi ve denetimi devletin görevidir. Tekil sınıfın, özellikle de işçi sınıfının üzerine devlete örgütsel çalışmasında yardım etme sorumluluğu düşer." "İşletmelerin halkın ellerine bırakılması şimdiki durumda devrime hizmet etmeyecektir" diye de belirtiyordu. Sanayiin düzenlenmesi hükümetin işleviydi, özerk fabrika komitelerinin değil. "Komiteler işçilerin davasına en iyi yurt çapındaki sendikalar ağının alt birimleri olmakla hizmet edebilirler!"[12]

Benzer bir bakış açısı Profesyonel İşçiler Sendikası kurucularından olan Rozanov tarafından ortaya atıldı. Onun, "fabrika komitelerinin

---

10. A.Pankratova, a.g.y. s.19.
11. a.g.y. s.19.
12. **Pervaya rabochaya konferentsiya fabrichno zavodskikh komitetov** (Birinci Fabrika Komiteleri İşçi Konferansı), Petrograd, 1917.

işlevleri kısa ömürlüdür" ve "Fabrika komitelerinin, sendikaların temel öğelerini oluşturmaları gerekir" iddiaları sert biçimde eleştirildi. Ancak bu, Bolşevik pratiğin -birkaç ay içinde- fabrika komitelerine havale edeceği roldür tamamıyla. Ama Bolşevikler bu aşamada bu düşünceyi eleştiriyordu. (Sendikalar hâlâ geniş ölçüde Menşeviklerin etkisi altındaydı.)

Lenin'in konferanstaki konuşması neler olacağının imasını içeriyordu. "İşçi denetimi"nin "işçilerin çoğunluğunun tüm sorumlu kurumlara girmesi gerektiği ve idarenin, en yetkili işçi örgütlenmelerine eylemlerinin hesabını vermesi gerektiği" anlamına geldiğini açıklıyordu.[13] Lenin, "işçi denetimi" adı altında, işçilerin kendilerinden başka bir "idare" tasarlıyordu.

421 delegeden 336'sının desteklediği nihai karar, fabrika komitelerini "en geniş demokrasi temelinde seçilmiş ve kolektif önderliğe sahip savaşçı örgütlenmeler" ilan etti. Hedefleri "yeni çalışma koşullarının yaratılması" idi. Karar, "emeğin üretim ve dağıtım üzerinde baştan başa denetiminin örgütlenmesi" ve "yürütme gücündeki bütün kurumlarda proleter çoğunluk" çağrısında bulunuyordu.[14]

Sonraki birkaç hafta fabrika komitelerinin bir hayli büyümesine tanık oldu. Komiteler yeterince güçlü oldukları her yerde (Ekim Devrimi'nden hem önce hem de ve özellikle de sonra, yerel sovyetlerce cesaretlendirildikleri zaman) "yönetimi yüreklilikle kovdular ve her biri kendi fabrikasının doğrudan denetimini üstlendi."[15]

16 Haziran

Birinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi

20-28 Haziran

Petrograd'da düzenlenen bir sendika konferansı "ücretli emeğin hak ve çıkarlarını savunan sendikalar üretimde idari-ekonomik işlevleri

13. V.I.Lenin, **Sochinenlya**, XX, 459.
14. S.O.Zagorsky, **State Control of Industry in Russia during the War.** (New Haven, 1928), s. 174-5.
15. R.V.Daniels. **The Conscience of the Revolution.** (Harvard University Press, 1960), s. 83.

kendi üzerlerine alamazlar" kaydı düşen bir karar geçirdi.[16] Fabrika komitelerinin rolü, "emeği savunan yasaların uygulanması ve de sendikalarca bağıtlanan toplusözleşmelere uyulması" ile ilgilenmeye indirgeniyordu. Fabrika komiteleri işletmenin bütün işçilerini sendikaya girmek için ajite edecekti. "Sendikaları güçlendirmek ve yaymak için çalışmaları, sendikaların savaşçı eylemlerinin birliğine katkıda bulunmaları" ve "örgütlenmemiş işçilerin gözünde sendikaların otoritesini arttırmaları" gerekiyordu.[17]

Menşeviklerle Sosyal-Devrimciler'in egemen olduğu bu konferansın fabrika komiteleri hakkında epeyce kuruntusu vardı. Bu kuruntularını komitelerin ***sendikalarca düzenlenen listeler temelinde*** seçilmesi gerektiğini savunarak belli ediyordu.

Glebov-Avilov tarafından Konferansa sunulan Bolşevik tezleri, işçi denetiminin yürütülmesi için, sendikaların merkez idaresine "ekonomik denetim komisyonları" bağlanması gerektiğini ortaya atıyordu. Bu komisyonlar fabrika komitesinin üyelerinden oluşturulacak ve her bir tekil işletme de fabrika komitesiyle işbirliğine girecekti. Fabrika komiteleri, sadece, sendikalar adına "denetim işlevleri"ni yerine getirmeyecekler, aynı zamanda sendikalara mali bakımdan bağlı olacaklardı.[18]

Konferans, temsilcilerin konferansta ***hazır bulunan çeşitli siyasal eğilimlerin sayısal gücüyle orantılı olarak*** seçildikleri bir Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi kurdu.

Bu aşamada Bolşevikler, hem sendikalarda ve hem de komitelerde üstünlük kazanma çabasıyla iki ata birden oynuyorlardı. Bu ikili hedefin peşinde koşarken bir hayli miktarda ikili konuşmaktan da çekinmiyorlardı. Bolşevik'ler, güçlü Menşevik denetimi altındaki sendikalarda, fabrika komiteleri için dikkate değer ölçüde özerklikte ısrar ederlerken, kendi denetimleri altındaki sendikalarda konu hakkında çok daha az istekli oluyorlardı.

16. **Tretya vserossiiskaya konferentsiya proffessionalnykh soyuzov: Rezolyutsii prinyatiya na zasedaniakh konferentsii 20-28 iyunya 3-11 iyulya 1917 g.** (Üçüncü Bütün Rusya Sendikalar Konferansı: Konferansın 20-28 Haziran / 3-11 Temmuz 1917 Oturumlarında Benimsenen Kararlar). Petrograd, tarihsiz, s.18.
17. a.g.y. paragraf 6.
18. a.g.y. s.323

Bu aşamada, Şubat Devrimi'nden önce ve hemen sonra sendikaların rolü üzerine birkaç söz söylemek gerekiyor.

1917'den önce sendikalar, Rus işçi tarihinde görece önemsiz olmuşlardı. Rus sanayii hâlâ çok gençti. Çarlık yönetiminde (en azından yüzyılın dönümüne kadar) sendikal örgütlenmeler yasa dışıydı ve baskı görüyorlardı. "Çarlık, sendikacılığı bastırmakla devrimci siyasal örgütlenmeyi farkında olmaksızın ödüllendirmiş oldu. Bu koşullarda sendikalara katılmayı yalnızca siyasal bakımdan en gönüllü, inançlarının karşılığını cezaevi ve sürgün ile ödemeye hazır işçiler isteyebilirdi... Britanya'da İşçi Partisi sendikalarca yaratılmışken, Rus sendikaları, başlangıçlarından beri, varoluşlarını siyasal hareketin gölgesinde buldular."[19]

Çözümleme doğru ve üstelik de Deutscher'in muhtemelen kavradığından çok daha derin anlama sahip. 1917'nin Rus sendikaları, Rus işçi sınıfı hareketinin bu özel gelişimini yansıtıyordu. Bir yandan sendikalar, onlardan üye kaydetme amaçları için ve harekete geçirilecek kitle olarak yararlanan siyasal partilerin yedekleriyken*, öte yandan, Şubat 1917'den sonra bir anlamda yeniden doğan sendikal hareket daha eğitimli işçilerce ileri itiliyordu: Birçok sendikanın önderliği ilk önceleri Menşeviklere ve sosyal devrimcilere taraftar olan, ancak sonraları değişen ölçülerde Bolşeviklere kazanılan bir çeşit entelektüel elitin üstünlüğünü yansıtıyordu.

Devrimin başlangıcından itibaren, sendikaların, kendilerini çeşitli eylemleri için destek istemekte kullanan siyasal örgütlenmelerce sıkı sıkıya denetlendiklerini kavramak önemlidir. Bu, partinin -daha sonraki bir tarihte- sendikaları manipüle edebilmekteki rahatlığını açıklar. Sendikaların (ve sorunlarının), çoğu zaman, parti önderleri arasındaki siyasal farklılıkların tekrar tekrar üzerinde hesabının görüleceği savaş alanı olmasını anlamaya da yardım eder. Partinin bütün önceki gelişiminin (sıkı merkezi yapısı ve hiyerarşik örgüt anla-

19. I.Deutscher, **Soviet Trade Unions.** (Royal Institute of International Affairs, Londra, 1950), s.1-2.

* Sendikaların siyasal partilerden etkileniyor olmasını "kınamıyoruz" burada. "Sendikaları siyaset dışında tutma" gibisinden basit şeyler de savunmuyoruz. Rus Devrimi'nin sonraki gelişimindeki önemini saptamak amacıyla, 1917'de Rusya'daki gerçek durumu resmediyoruz sadece.

yışları da dahil) onu işçi sınıfından ayırmaya yol açması gerçeğiyle bir arada düşünüldüğünde, işçi sınıfı isteklerinin herhangi bir *özerk* ifadesinin ve hatta seslendirilmesinin önüne nasıl ağır engellerin çıkarıldığı anlaşılabilir. Bir anlamda, bunlar, parti veya sendikalardan çok, sovyetlerde daha açık bir ifade buldular.

Böyle de olsa, işçilerin yeni kazandıkları özgürlükten yararlanmalarıyla sendikaların üye sayısı şubattan sonra hızla arttı. "1917'nin ilk aylarında (sendikaların) üye sayısı birkaç binden 1.5 milyona sıçradı... Ama sendikaların pratik tolleri sayısal güçlerine karşılık düşmüyordu... Grevler, 1917'de, 1905'te sahip oldukları çap ve gücü asla gösteremediler... Rusya'nın ekonomik çöküşü, dörtnala giden enflasyon, tüketim mallarındaki kıtlık ve daha başka şeyler, normal 'geçim' kavgasının gerçekdışı görünmesine neden oldu. Ek olarak, hareketlenme tehlikesi sözde grevcileri tehdit ediyordu. İşçi sınıfı sınırlı ekonomik yararlar ve kısmi reformlar uğruna kavga vermek peşinde değildi. Rusya'nın bütün toplumsal düzeni tehlikedeydi."[20]

Haziran-Temmuz

Menşeviklerin fabrika ve atölye komitelerini sendikalara tamamıyla bağlı kılmak yolundaki ısrarlı çabaları. Bu çabalara -ilkelere dayanarak karşı çıkan- anarşistler ile taktik hesaplar temelinde hareket eden Bolşeviklerin geçici ittifakıyla başarılı biçimde direnildi.

Özerk Fabrika Komitesi Hareketi en yüksek gelişimini ve en militan ifadesini makine sanayiinde buldu[21]. Bu, 1922'de Bolşeviklerin makine işçilerinin bağımsız örgütlenmelerini dağıtmak için başvurmak zorunda kaldıkları şiddetli önlemleri açıkladığından, özel bir dikkate layıktır.

---

20. a.g.y. s.13
21. Siyasal grevler hakkındaki istatistikler için bkz. V.L. Meller ve A.M.Pakratova, **Rabocheye dvizhenlyev 1917 godu** (1917'de İşçi Hareketi), s.16, 20. Ayrıca M.G.Fleer, **Rabocheye dvizhenlye v godu voiny** (Savaş Yıllarında İşçi Hareketi), Moskova, 1925, s. 4-7.

26 Temmuz - 3 Ağustos

Milyutin şöyle der: "İşçi hareketinin ekonomik taleplerle sınırlı (yükselişinin y.n.) dalgasının aşılmasını sağlayacağız ve bu kendiliğinden hareketi var olan devlet iktidarına karşı bilinçli bir siyasal harekete dönüştüreceğiz."[22]

7-12 Ağustos

Smolny Enstitüsü'nde yapılan "İkinci Petrograd, Havalisi ve Komşu İller Fabrika Komiteleri Konferansı."

Konferans, temsil edilen bütün işçilerin ücretlerinin % 1/4'ünün "Fabrika Komiteleri Merkez Sovyeti"ne destek olarak gitmesini -böylelikle mali olarak sendikalardan bağımsız kılınmasını- karara bağladı.[23] Fabrika komitelerinin halktan destekçileri bu 'Merkez Sovyet'in kuruluşunu karışık duygularla karşıladı. Bir yandan, koordinasyon ihtiyacını seziyorlardı, öte yandan ise bu koordinasyonun aşağıdan, kendileri tarafından yürütülmesini istiyorlardı. İnisiyatifleriyle 'Merkez Sovyet'i bürokratik biçimde kuran Bolşeviklerin itkilerine, kuşkuyla bakıyordu birçoğu. Bolşevik Skrypnik, Fabrika Komiteleri Merkez Sovyeti'nin çektiği sıkıntılardan söz ederek, bunları, 'kısmen işçilerin kendilerine' atfediyordu. Fabrika komiteleri, üyelerini merkezde çalışmak üzere serbest bırakmaya karşı isteksiz kalmışlardı. Bazı komiteler 'Merkez Sovyet'teki Bolşevik üstünlüğünden dolayı ona katılmaktan sakınıyordu."[24] Bir başka Bolşevik, V. M. Levin, "İşçiler denetim anlayışı ile sahip çıkma anlayışını ayırt edemedi" diye yakınacaktı.[25]

İkinci konferans, komitelerin çalışmasını, yönetimin görevlerini (sic!),

---

22. **Shestois'yezd RSDRP (b): Protokoly.** (RSDİP Altıncı Kongresi (b): Protokoller [1917] Moskova: IMEL, 1934, s.134.
23. **Oktyabrskaya revolutsiya i fabzavkomy: materiali po istorii fabrichnozavldskikh komitetov** (Ekim Devrimi ve Fabrika Komiteleri: Fabrika Komiteleri Tarihi İçin Malzemeler). Moskova 1927-1929, 3 cilt I, s.229, 259. Bu ciltler (bundan sonra **Okt.Rev.I Fabzavkomy** olarak gösterilecek) fabrika komiteleri üzerine en yararlı kaynaktır.
24. a.g.y., s.190
25. a.g.y., s.171

komiteleri seçme usullerini vb düzenleyen bir dizi hükmü benimsedi.[26] "Fabrika komitelerinin bütün kararları, işçiler ve görevliler için olduğu gibi, fabrika idaresi için de -bu kararların komitenin kendisi veya Fabrika Komiteleri Merkez Sovyeti tarafından kaldırıldığı zamana kadar-" uyulması zorunlu ilan edildi. Komiteler, düzenli biçimde, *çalışma saatleri sırasında* toplanacaktı. Toplantılar komitelerin kendilerince tasarlanan günlerde yapılacaktı. Komite üyeleri komite işleriyle uğraşırken -işverenden- tam ücret alacaktı. Bir fabrika komitesi üyesinin komiteye olan yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde işten serbest kalması için gerekli idari personele haber vermek yeterli sayılacaktı. Toplantılar arasındaki dönemlerde, fabrika komitelerinin seçilmiş üyeleri, işçilerden ve görevlilerden haber alabilecekleri bir yeri ellerinde bulunduracaklardı. Fabrika idareleri "komitelerin korunması ve işlerinin yürütülmesi için" gerekli fonları sağlayacaklardı. Fabrika komiteleri "idarenin bileşimini denetleme ve işçilerle normal ilişki sağlayamayan veya başka sebeplerle yetersiz olanların hepsine yol verme hakkına" sahip olacaklardı. "Bütün idari fabrika personeli yalnızca fabrika komitesinin rızasıyla hizmete girebilir ve fabrika komiteleri de ücretle işe aldıklarını (sic!) bütün fabrikanın genel toplantısında veya kısım ya da işlik komiteleri aracılığıyla ilan etmelidir." Fabrikanın "iç örgütlenmesi" de (çalışma saatleri, ücretler, tatiller vb) fabrika komiteleri tarafından belirlenecekti. Fabrika komitelerinin kendi yayın organları olacak ve "işletmenin işçi ve görevlilerini kararlarıyla ilgili olarak göze çarpacak bir yere bildiri asarak haberlendireceklerdi." Ancak Bolşevik Skıypnik'in gerçekçi biçimde konferansa anımsattığı üzere "Bunların hükümet tarafından onaylanmış normal yasalar olmadıklarını unutmamalıyız. Üzerinde mücadele edeceğimiz platformlardır bunlar." Taleplerin temeli, "alışılmış devrimci hak" idi.

3 Ağustos

Geçici Hükümet'in demiryollarında "fabrika komitelerine" karşı açtığı kampanya. Donanmadan sorumlu Başkan Yardımcısı Kukel, demiryollarında sıkıyönetim ilanını ve "komiteleri dağıtma" yetkisi ve-

26. Bunlar geniş ayrıntılarıyla **Okt.Rev. i Fabzavkomy**'de tanımlanmaktadır.

rilen komisyonlar yaratılmasını önerir. (Bu, ağustos 1917'de burjuvazinin sesidir; ağustos 1920'de Troçki'nin sesi değil! Bkz. *ağustos 1920*)

10 ağustosta Moskova'da yapılan hükümet himayesindeki bir "halkla müzakere"de, demiryollarının felaket durumu demiryolu komitelerinin var oluşuna atfedilecekti. "Demiryolu yöneticilerinin bir toplantısında yapılan bir araştırmaya göre 37 ana hatta 5531 işçi bu komitelere katılmaya aday olarak gösterilmişti. Bu insanlar işe bütün bağlılıklarından affedildiler. 2000 rublelik asgari ortalama üzerinden, bu küçük iş hükümete 11 milyon rubleye mal oluyordu. Ve bu 60 ana hattın sadece 37'si için böyleydi..."[27]

Aşağı yukarı aynı zamanda, tanınmış bir burjuva ideoloğu ve ekonomisti olan Struve şöyle yazıyordu: "Nasıl askeri alanda askerlerin subayları seçmesi ordunun yıkılmasına götürürse (çünkü bu, ordunun varoluşunun kendisiyle hiçbir biçimde uyuşmayan isyanın yasallaştırılmasını ifade eder), ekonomik alanda da durum tıpkı bunun gibi; yönetsel gücün işçi yönetimi ile ikamesi işletmelerde normal ekonomik düzen ve hayatın yıkılmasını ifade eder."[28]

Aynı ayda, biraz daha ileri bir tarihte, Petrograd'da bir işverenler konferansı toplandı. Konferans bir işveren dernekleri birliği kurdu. Yeni örgütün ana işlevi, başkanı Bymanov tarafından, "Fabrika komitelerinin yönetsel işlevlere karışmasını bertaraf etmek" olarak tanımlanıyordu.

11 Ağustos

"Anarko-Sendikalist Propaganda Birliği" manşeti altında Rusya'da yayımlanan *Golos Truda*'nın ilk sayısı.

25 Ağustos

Golos Truda, "Çalışma Saatiyle İlgili Sorunlar" başlıklı ünlü bir makalede şöyle yazıyordu: "Rus işçilerine, köylülerine, askerlerine, dev-

27. A.Pankratova, a.g.y. s.25.
28. a.g.y., s.25

rimcilerine diyoruz ki: Her şeyden önce *devrimi sürdürün.* Kendinizi sıkıca örgütlendirmeye ve yeni örgütlenmelerinizi -komünlerinizi, sendikalarınızı, komitelerinizi, sovyetlerinizi- birleştirmeye devam edin. Her zaman ve her yerde, ülkenin ekonomik hayatına daha bir yaygın ve daha bir etkili biçimde katılmaya azim ve kararlılıkla devam edin; emeğiniz için vazgeçilmez olan hammadde ve araçları kendi ellerinize, yani kendi örgütlenmelerinizin ellerine almayı sürdürün. Devrimi sürdürün. Bugünün yakıcı sorunlarının çözümüyle yüz yüze gelmekte duraksamayın. Bu çözümlere ulaşmak için gerekli örgütlenmeleri her yerde yaratın. Köylüler, toprağı alın ve komitelerinizin hizmetine sokun. İşçiler, madenleri ve yeraltını, işletmeleri ve her çeşit kuruluşu, tesisleri ve fabrikaları, işlikleri ve makineleri -her neredeyse hemen oracıkta- kendi toplumsal örgütlenmelerinizin hizmetine sokma ve ellerine verme yolunda ilerleyin." Biraz daha sonraları aynı gazetenin 15 No'lu sayısı okuyucularına şunu öneriyordu: "Ülkenin toplumsal ve ekonomik hayatını yeni temellerde örgütlendirmeye derhal başlayın. O zaman, bir çeşit 'emek diktatörlüğü' kolay ve doğal biçimde oluşturulmaya başlanacak. Ve halk bunu uygulamayı yavaş yavaş öğrenecek."

Bu dönem esnasında birtakım önemli grevler vardı (Moskova'da tabakhane ve tekstil işçileri, Petrograd'da makine işçileri, Bakü'de petrol işçileri, Donbas'ta madenciler). "Bu mücadeleler ortak bir özelliğe sahipti: İşverenler ücretleri yükselterek ödün vermeye hazırdılar, ama, fabrika komitelerine herhangi bir hak tanımayı kategorik olarak reddediyorlardı. Mücadeledeki işçiler ücret artışları sorunundan daha fazla, fabrika örgütlenmelerinin tanınması sorunu uğruna ölünceye kadar savaşmaya hazır bulunuyorlardı."[29] Ana taleplerden birisi işe alma ve işten atma haklarının komitelere aktarılmasıydı. 23 Nisan "yasası"nın yetersizlikleri artık yaygın biçimde anlaşılıyordu. Sovyetlerin iktidarı ele alması talebi yankı uyandırmaya başlıyordu. "İşçi sınıfı 'fabrika yönetmeliği' mücadelesi esnasında üretimi yönetmesi gereğinin farkına varmıştı."[30]

---

29. a.g.y., s.29. "Sadece sendikal bilinci olabilen" işçiler için bu kadarı fazla bile.
30. a.g.y., s.36

28 Ağustos

Burjuva gazetelerinde fabrika komitelerine karşı gitgide yükseltilen kampanya sonucu, Menşevik Çalışma Bakanı Skobelev, ünlü "421 No'lu Genelge"sini yayımladı; bu genelge, fabrika komitelerinin çalışma saatlerinde toplanmasını ("her enerjiyi ve her saniyeyi yoğun işe hasretme ihtiyacı nedeniyle") yasaklıyordu. Genelge, yönetimi, işçilerin komite toplantılarına katılmalarıyla kaybedilen zamanı ücretlerden düşürmekte yetkili kılıyordu. Kornilov'un Petrograd'a yürüdüğü ve "işçilerin, çalışma saatlerinde yapıp yapmadıklarına bakmaksızın, devrimin savunulması için ayaklandıkları, tehdit oluşturdukları" bir zamanda oluyordu bu.[31]

Eylül

Bolşevik Parti hem Petrograd ve hem de Moskova Sovyetleri'nde çoğunluğu kazanır.

10 Eylül

Üçüncü Fabrika Komiteleri Konferansı. 4 eylülde Çalışma Bakanlığı'nın bir başka genelgesi, işçilerin işe alınması ve işten atılması hakkının işletme sahiplerine ait olduğunu belirtmişti. Fabrika komitelerinin gelişmesinden artık fazlasıyla dehşete kapılan Geçici Hükümet, umutsuzluk içinde komitelerin güçlerini azaltmaya çabalıyordu.

Menşevik Kolokolnikov, Çalışma Bakanlığı'nın temsilcisi olarak konferansa katıldı. Genelgeleri savundu. Genelgelerin, işçileri, işe alma ve işten atma *üzerindeki denetim* hakkından değil, sadece işe alma ve işten atma hakkından yoksun bıraktığı "açıklamasında" bulundu. "Kolokolnikov, Bolşeviklerin kendilerinin daha sonra yapacakları üzere, denetimi, siyaset yapma hakkına karşıt olarak siyaseti gözetleme (supervision) biçiminde tanımlıyordu."[32]

Konferansta Afinogenev adında bir işçi şöyle diyordu: "Bütün partiler -Bolşevikler bunun dışında değil-, işçileri, bundan yüzyıl sonra

31. **Novy Put** (Yeni Yol) 15 Ekim 1917, No.1-2. **Novy Put** Fabrika Komiteleri Merkez Sovyeti'nin organıydı.
32. F.I.Kaplan, **Bolshevik Ideology**. (P.Owen), Londra, 1969, s.83.

yeryüzünün tanrı ülkesi olacağı vaadiyle kandırıyorlar... Yüzyıl sonraki düzelmeye ihtiyacımız yok; hemen, şimdi istiyoruz bunu."[33] Sadece iki oturum süren konferans, genelgelerin derhal kaldırılması için çalışacağını karara bağladı.

14 Eylül

Hükümet himayesindeki *Demokratik Konferans*'ın toplanması. Bolşevikler, fabrika komitelerinin görevlerinin sendikaların görevlerinden "temelden farklı" olduğunu belirterek fabrika komitelerine 25 sandalye ayrılmasını istediler. (Aynı sayı hükümet tarafından sendikalara ayrılmıştı.)

26 Eylül

Lenin şöyle yazar: "Sovyet hükümeti ülkenin dört bir yanında işçilerin üretim ve dağıtım üzerindeki denetimini derhal başlatmalıdır." "Bu denetim sağlanamayınca, tahmin edilmedik boyutlarda kıtlık ve felaket günden güne ülkeyi tehdit eder hale gelmektedir."[34]

Birkaç haftadır, işverenler, komitelerin gücünü kırma çabasıyla gitgide artan bir ölçüde lokavtlara başvurmak zorunda kalıyordu. 1917'nin martı ile ağustosu arasında 100.000'in üzerinde işçi istihdam eden 586 işletme kapatılmıştı[35]; nedeni ise, kimi zaman yakıt veya hammadde yokluğu, çoğu kez de işverenlerin komitelerin artan gücünden yakayı sıyırmak için maksatlı girişimleriydi. Böylesi uygulamalara bit son verilmesi, işçi denetiminin işlevlerinden biri olarak görülüyordu.

1 Ekim

Lenin'in "Bolşevikler devlet iktidarını alıkoyabilirler mi?" başlıklı yazısının yayımlanması. Bu metin sonraki birçok olayı anlamamıza yar-

33. Okt.Rev.i Fabzavkomy, II, 23.
34. V.I.Lenin, The Aims of the Revolution, Selected Works, VI, s.245-6.
35. V.P.Milyutin. Istoriya ekonomicheskogo rozvitiya SSSR, 1917-1927 (SSCB'nin Ekonomik Kalkınması Tarihi) Moskova ve Leningrad, 1927, s.45.

dım eden bazı paragraflar içermektedir. "İşçi denetimi derken, bu sloganı daima proletarya diktatörlüğüyle birleştirdiğimiz ve onu ikincisinden sonra söylediğimiz zaman, zihnimizdeki devlete de böylelikle açıklık kazandırmış oluruz... Eğer göndermede bulunduğumuz bir proletarya devleti (yani proletarya diktatörlüğü) ise, o zaman, işçi denetimi malların üretim ve dağıtımının ulusal, her şeyi kapsayan, her yerde hazır bulunan, fazlasıyla açık ve fazlasıyla titiz bir *muhasebesi* (vurgu aslında) olabilir."

Lenin, aynı küçük kitapta, muhasebe (işçi denetimi) işlevinin içerisinde yerine getirileceği "sosyalist aygıt" tipini (veya çerçeveyi) tanımlamaktadır. *"Büyük bankalar olmaksızın sosyalizmin gerçekleştirilmesi olanaksız olacaktır.* Büyük bankalar sosyalizmin gerçekleştirilmesi için gerek duyduğumuz ve *kapitalizmden hazır olarak alacağımız* bir 'sabit aygıt'tır. Buradaki sorunumuz, başka türlü mükemmel olan bu aygıtı *kapitalist biçimde çirkinleştiren şeyi* kesip atmak ve onu daha *büyük,* daha demokratik, daha kapsamlı hale getirmektir...Her kırsal bölgede ve her fabrikada dalları olan tek bir muazzam devlet bankası; işte bu, *sosyalist bir aygıtın onda dokuzu* olacak." Lenin'e göre, bu aygıt tipi "genel devlet *muhasebeciliğine,* malların üretim ve dağıtımının genel devlet muhasebesine" izin verecekti ve "sosyalist toplumun, deyim yerindeyse, *iskeletinin* doğasında olan bir şey" olacaktı. (Baştan sona Lenin'in vurguları.)

Hiç kimse güvenilir dosyalar tutmanın önemini tartışmaz; ama Lenin'in "işçi devleti"nde işçi denetimini muhasebe (yani başkalarınca alınan kararların yerine getirilmesini gözden geçirme) işleviyle özdeşleştirmesi çok şey açığa vuruyor. Lenin'in yazılarının hiçbir yerinde, işçi denetimi, üretimle ilgili (ne kadar üretilecek, nasıl üretilecek, hangi maliyetle ve kimin pahasına üretilecek vb) temel kararların alınması ile (yani kararların *başlatılmasıyla)* asla eşitlenmez.

Lenin'in bu dönemdeki diğer yazıları, işçi denetiminin işlevlerinden birinin yüksek bürokratların ve memurların düzenleyebileceği sabotajı engellemek olduğunu tekrarlamaktadır. "Yüksek düzeydeki görevlilere gelince; onlara kapitalistlere davrandığımız gibi -sert- davranmamız gerekecek. Kapitalistler gibi onlar da direnecekler... İşçi denetiminin yardımıyla böylesi direnişleri olanaksız kılmayı başarabiliriz."[36]

36. V.I.Lenin, a.g.y. s.265-7.

Lenin'in işçi denetimini kavrayışı (lokavtları önleme aracı olarak) ve tekrar tekrar belirttiği "kitapların açılması" (ekonomik sabotajı önleme aracı olarak) talepleri hem halihazırdaki duruma *ve hem de devrimi izleyecek olan aylara* işaret ediyordu. Bir işçi devletinde, burjuvazinin üretici aygıtın büyük kısmının resmi mülkiyetini ve etkili yönetimini hâlâ elinde tutacağı bir dönem canlandırıyordu zihninde. Lenin'in tahminine göre, yeni devlet, sanayiinin işletilmesini doğrudan ele alamazdı. Kapitalistlerin işbirliği yapmaya zorlanacakları bir geçiş dönemi yaşanacaktı. "İşçi denetimi" bu zorlamanın aracı olarak görülüyordu.

10 Ekim

Petrograd ve Havalisi *Fabrika Komiteleri Dördüncü Konferansı.* Gündemdeki ana sorun, Birinci Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nın toplantıya çağrılmasıydı.

13 Ekim

Golos Truda "bütün atölye işlemlerini kapsayan topyekün işçi denetimi, kurgusal değil gerçek denetim, işe alma ve işten çıkarma, çalışma saatleri ve ücretler ile imalat usulleri üzerinde denetim" çağrısında bulunur.

Sovyetler ve fabrika komiteleri hayret verici bir oranla her yerde ortaya çıkıyordu. Gelişmeleri, işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı görevlerin son derece radikal yapısıyla açıklanabilir. Sovyetler ve komiteler, günlük hayatın gerçeklikleriyle sendikalardan çok daha yakın bağlara sahipti. Bundan dolayı halkın temel isteklerinin çok daha etkili sözcüleri olduklarını gösterdiler.

Bu dönem sırasında özgürlükçü düşünceler için yoğun propaganda yapıldı. "Tek bir gazete kapatılmadı, tek bir kitapçığa veya kitaba el konulmadı, tek bir toplantı veya kitle toplantısı yasaklanmadı... Doğrusu hükümet o dönemde anarşistlerle de Bolşeviklerle de şiddetle uğraşmaktan çekinmiyordu. Kerensky defalarca 'onları kızgın demir-

le yakma' tehdidinde bulundu. Ama hükümet güçsüzdü; devrim en hareketli günlerini yaşıyordu'çünkü."[37]

Önceden de belirtildiği gibi, Bolşevikler *bu aşamada,* fabrika komiteleri'ni hâlâ destekliyorlardı. Komiteleri "kapitalizmin kale kapılarını darbelerle yıkacak kütük, işçi sınıfının kendi zemininde yaratacağı sınıf mücadelesi organları" olarak görüyorlardı.[38] İşçi denetimi *sloganına* sendikalardaki Menşevik etkisini kırmanın bir yolu diye de bakıyorlardı. Fakat Bolşevikler, "birçok açıdan onlara sıkıntı veren, ne var ki devrimin temel bir itici gücü olmasından dolayı onaylamazlık edemeyecekleri bir hareket tarafından sürükleniyorlardı."[39] 1917'nin ortalarında Bolşeviklerin fabrika komitelerine verdiği destek öyle bir hal almıştı ki, Menşevikler onları anarşizm lehine Marksizmi "terk etmekle" suçlayacaklardı. "Gerçekte Lenin ve izleyicileri Marksist merkezi devlet anlayışının yılmaz savunucusu kaldılar. Bununla birlikte, doğrudan hedefleri merkezileşmiş proletarya diktatörlüğünü kurmak değildi henüz; burjuva devleti ve burjuva ekonomisini olabildiğince ademimerkezileştirmekti. Devrimin başarısı için gerekli bir koşuldu bu. Bu yüzden, ekonomik alanda, sendika değil de, gözde organ olan fabrika komitesi, ayaklanmanın en etkili ve öldürücü aracı oldu. Böylece sendikalar arka plana itildi..."[40]

Bu, belki de Bolşeviklerin bu aşamada işçi denetimini ve bunun örgütsel aracı olan fabrika komitelerini niçin desteklediklerinin en açık ifadesidir. Bugün sadece cahiller -veya aldatılmaya gönüllü olanlar- hâlâ *üretim noktasında* proleter iktidarının, daima Bolşeviklerin temel bir ilkesi veya hedefi olduğuna inanmakla kendilerini kandırabilirler.

17-22 Ekim

Birinci Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı, "yönetiminde anarko-sendikalistler olmasa da güçlü biçimde yeni bir çeşit anarko-

37. G.P.Maximoff. **Syndicalists in the Russian Revolution,** ("Direct Action" kitapçığı No.11), s.6.
38. A.Pankratova, a.g.y. s.5
39. E.H.Carr **The Bolshevik Revolution** (Penguin Edition), II, 80.
40. I. Deutscher, a.g.y., s.15-16.

sendikalizmle renklenen" bir gazete olan *Novy Put* (Yeni Yol) tarafından düzenlendi.[41]

Daha sonraki Bolşevik kaynaklara göre konferansa katılan 137 delegenin arasında 86 Bolşevik, 22 sosyal-devrimci, 11 anarko-sendikalist, 8 Menşevik, 6 "Maksimalist" ve 4 tane de "partisiz" bulunuyordu.[42] Bolşevikler iktidarı ele geçirmenin eşiğindeydiler ve fabrika komitelerine karşı tavırları da şimdiden değişmeye başlıyordu. Geleceğin Lenin Hükümeti Çalışma Komiseri Schmidt, birçok alanda neler olduğunu anlatıyordu: "Fabrika komitelerinin oluşturulduğu anda, sendikalar gerçekte daha ortada yoktu. Boşluğu fabrika komiteleri doldurdu."[43] Bir başka Bolşevik konuşmacı belirtiyordu ki, "fabrika komitelerinin etkisinin büyümesi, doğal olarak işçi sınıfının sendikalar gibi merkezi ekonomik örgütlenmelerinin pahasına gerçekleşti. Tabii bu, pratikte son derece istenmeyen sonuçlara yol açan fazlasıyla anormal bir gelişmedir."[44]

Odessalı bir delege, farklı bir bakış açısını vurguladı. Diyordu ki "Denetim komisyonları basit yoklama komisyonları olmamalıdırlar; daha şimdiden üretimi işçilerin ellerine aktarmaya hazırlanan *geleceğin nüveleri* olmalılar."[45] Bir anarşist konuşmacının iddiasına göre: "Sendikalar fabrika komitelerini yutmak istiyor. Halk, fabrika komitelerinden değil, sendikalardan hoşnutsuzluk duyuyor. İşçiler için sendikalar dışarıdan dayatılan bir örgütlenme biçimidir. Fabrika komitesi onlara daha yakın." Tekrar tekrar sözü edilen bir temaya dönerek şunu da vurguluyordu: "Fabrika komiteleri geleceğin nüveleridir... Artık devletin değil, onların idare etmesi gerekli."[46]

Lenin bu aşamada, fabrika komitelerinin büyük önemini, Bolşevik Parti'nin iktidarı ele geçirmesine yardım edecek bir araç olmasında görüyordu. Ordzhonikidze'ye göre, Lenin şunu öne sürüyordu: "Ağırlık noktasını fabrika komitelerine kaydırmalıyız. Fabrika komiteleri ayaklanmanın organı olmalıdırlar. Sloganımızı değiştirmeli ve 'Bütün ik-

41. G.P. Maximoff, a.g.y., s.11-12.
42. **Okt.Rev. i Fabzavkomy**, II, 114.
43. a.g.y., II, 188.
44. a.g.y., II, 190.
45. a.g.y., II, 180.
46. a.g.y., II, 191.

tidar sovyetlere' yerine 'Bütün iktidar fabrika komitelerine' demeliyiz."[47]

Konferansta, işçi denetiminin *-konferansın ona atfettiği sınırlar içerisinde-* yalnızca işçi sınıfının siyasal ve ekonomik hükmü altında olası olduğunu ilan eden bir karar geçirildi. Karar "yalıtık" ve "örgütsüz" faaliyetlere karşı uyarıda bulunuyor ve şuna işaret ediyordu: "Fabrikaların işçilerce ele geçirilmesi ve bunların kişisel kâr uğruna işlemesi proletaryanın amaçlarıyla uyuşmuyordu."[48]

25 Ekim

Kerensky Geçici Hükümeti'nin devrilmesi. İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nin açılış oturumunda Halk Komiserleri Konseyi'nin (Sovnarkom) ilan edilmesi.

26 Ekim

İkinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi'nde Bolşevik sözcüler şöyle diyorlardı: "Devrim zafere ulaşmıştır... Bütün iktidar sovyetlere geçmiştir... Birkaç gün içinde işçilerin sorunlarıyla ilgili yeni yasalar açıklanacaktır. En önemlilerinden biri, işçilerin üretimi denetlemesiyle ve sanayiin normal koşullara dönmesiyle ilgili olacaktır. Petrograd'daki grev ve gösteriler zararlıdır. Sizden ekonomik ve siyasal sorunlarla ilgili bütün grevlere bir son vermenizi, işe geri dönmenizi ve işi tamamen düzenli biçimde yürütmenizi rica ediyoruz... Herkes görev başına. Bugünlerde sovyet hükümetine destek vermenin en iyi yolu işini yürütmektir."[49] Pankratova, açıkça gözünü kırpmaksızın şöyle yazabilmişti: "İşçi iktidarının ilk gününe çalışma ve yeni çeşit fabrikaların yapılaştırılması yönündeki bu çağrıyla girildi."[50] *"Toprak Kararnamesi"*'nin yayımlanması. Soylular m, kilisenin ve kraliyetin toprakları köylülerin gözetimine aktarıldı.

47. G.K. Ordhonikidze. **Izbrannye Statli i rechi** 1917-1937 (Seçilmiş makaleler ve konuşmalar), Moskova, 1939, s.124.
48. A.Pankratova, a.g.y., s.48-49.
49. a.g.y., s.50
50. a.g.y., s.51

3 Kasım

Lenin'in "İşçi Denetimi Taslak Kararnamesi"nin *Pravda*'da yayımlanması.[51] Bu taslak "toplam olarak beşten daha az işçi ve görevli çalıştırmayan -veya yılda 10.000 rubleden az sermayesi olmayan- bütün sanayi, ticaret, bankacılık, tarım ve diğer işletmelerinde işçilerin bütün ürün ve hammaddelerin üretimini, depolanmasını, alım ve satımını denetlemelerinin başlatılmasını" şart koşuyordu.

İşçi denetimi, "verili bir işletmedeki bütün işçi ve görevlilerce, işletme olanak verecek kadar küçükse doğrudan, yoksa kitle toplantılarında doğrudan seçilen delegeler aracılığıyla yerine getirilecekti." Seçilen delegeler "bütün kitap ve belgelere ve bütün malzeme, araç ve ürün ambarlarına ve stoklarına istisnasız ulaşma hakkına sahip olacaktı."

Bu mükemmel ve çoğu zaman alıntılanan koşullar, aslında sadece, işçi sınıfının önceki aylardaki mücadeleler esnasında birçok yerde zaten başarmış ve uygulamaya koymuş olduğu şeyleri listeliyor ve yasallaştırıyordu. Bunları, sinsi bir anlamı olan üç ek koşul izleyecekti. Bunların pek bilinmemesi hayret vericidir. Pratikte bunlar çok geçmeden önceki koşulların olumlu özelliklerini geçersiz kılacaktı. "Seçilen işçi ve görevli delegelerinin karatları işletme sahiplerini yasal olarak bağlıyordu", ama ***"sendikalar ve kongreler tarafından iptal edilebilirdi"*** (vurgu yapılmış) diye kaydediyorlardı (5. madde). Seçilmiş işçi ve görevli delegelerinin uğrayacağı akıbet tam da buydu: Sendikalar, Bolşeviklerin fabrika komitelerinin özerk gücünü kırmaya çabaladıkları ana araç oldular.

Kararname taslağına göre, "devlet için önemli bütün işletmelerde", işçi denetimini uygulamak için seçilen bütün delegeler "en sıkı düzen ve disiplinin sağlanması ve mülkiyetin korunması için devlete karşı sorumlu" olacaktı (6. madde). "Devlet için önemli" işletmeler -tüm devrimcilerin iyi bildiği bir tonla- ***"savunma amaçlarına yönelik olarak çalışan veya herhangi bir bakımdan halk kitlelerinin varoluşu için zorunlu maddelerin üretimiyle ilişkili olan bütün işletmeler"*** olarak tanımlanıyordu (7. madde) (vurgu bizim). Başka

51. V.I.Lenin. **Selected Works.** Cilt VI, s.410-411.

deyişle, pratik olarak her işletme yeni Rus Devleti tarafından "devlet için önemli" ilan edilebilirdi. Böyle bir işletmenin (işçi denetimini uygulamak üzere seçilmiş) delegeleri daha üst bir otoriteye karşı sorumlu kılınıyordu şimdi. Üstelik, eğer (zaten oldukça bürokratlaşmış olan) sendikalar halktan delegelerin kararlarını iptal edebilecekse, halkın üretimde ne gibi bir gerçek iktidarı kalıyordu? İşçi denetimi kararnamesi, üzerine yazıldığı kâğıt kadar bile değere sahip olmadığını pratikte hemen gösterdi.*

9 Kasım

Posta ve Telgraf Halk Komiserliği'ndeki sovyeti dağıtan kararname.[52]

İşçi denetimi kavramı devlet hizmetlerine bile yayılmıştı. Posta ve Telgraf Halk Komiserliği'nin denetimini bir görevliler sovyeti ele almış ve bir başkası da Deniz Kuvvetleri'nde kurulmuştu. 9 kasımda Posta ve Telgraf Bakanlığı (sic!) Halk Komiseri tarafından yayınlanan bir duyuru, şöyle noktalanıyordu: "Posta ve Telgraf Dairesi'nin idaresi için oluşturulan ve güya inisiyatifi elinde tutan grup veya komitelerin hiçbirinin, merkezi iktidara ve halk komiseri olarak bana ait olan işlevleri gaspedemeyeceğini ilan ediyorum."[53]

14 Kasım

Lenin, "işçi denetimi taslak hükümlerinin," Bütün Rusya Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi (V. Ts. I. K.) ve Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom) tarafından sadece küçük değişikliklerle onaylanacağını umuyordu. Aslında, önerileri ateşli tartışmalara yol açacak ve sağdan da, soldan da eleştiriye uğrayacaktı. Bolşevik bir sendikacı olan

---

* Çok daha iyi bilmesi gerekenlerin (T.Cliff'in **Labour Worker of November, 1967**'deki makalesine bakınız.), işçi denetimi hakkındaki bu kararları, hiç olmayan -ve olmalarına da hiç niyet edilmediği- bir şey gibi göstererek bunların borusunu çalmaları tamamen sahtekârlıktır.

52. **Sobraniye Uzakonenii 1917-18.** (1917-18 Yasalar Koleksiyonu). No.3, mak. 30.
53. E.H.Carr a.g.y. II, s.77, dipnot 1.

Lozovski şöyle yazacaktı: "Temel denetim birimleri sadece yüksek denetim organlarınca tamı tamına belirlenen sınırlar içinde hareket etmeli gibi görünüyordu bize. Ancak işçi denetiminin ademimerkezileştirilmesi yanlısı olan yoldaşlar, bu alt organların bağımsızlığı ve özerkliği için baskı yapıyorlardı. Çünkü kitlelerin kendilerinin denetim ilkesini cisimleştireceklerini anlıyorlardı."[54] Lozovski inanıyordu ki, "alt denetim organları, faaliyetlerini, önerilen Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'nin yönergelerince çizilen sınırlar içerisinde tutmalıdır. Bunu öyle açık ve kategorik bir biçimde söylemeliyiz ki, çeşitli işletmelerdeki işçiler fabrikaların kendilerine ait olduğu düşüncesine kapılmasınlar."

Sıradan üyelerden gelen ateşli protestolara karşın -ve yaklaşık iki hafta süren tartışmalardan sonra- "uzlaşma" sağlandı: Sendikalar -şimdi "düzenin, disiplinin ve üretimin merkezileştirilmiş yönetiminin beklenmedik şampiyonları"[55]- açıkça üstünlük kazanmıştı. ***Yeni metin Bütün Rusya Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nce (V. Ts. I. K.) 14 kasımda (10'a karşı 24 oyla) kabul edildi, 15 kasımda Halk Komiserleri Konseyi tarafından onaylandı ve ertesi gün de duyuruldu.*** Yeniden gözden geçirilen kararnameyi V. Ts. I. K.'ya sunan Milyutin, özür diler gibi "Hayat birden karşımıza çıktı" ve "tehlikeli bir konum olan işçi denetimini, katı tek bir devlet aygıtında birleştirmek acilen gerekmişti" diye açıklıyordu. "Mantıksal olarak ekonomik planın çerçevesine uyması gereken işçi denetimi yasası, planın kendi yasasından önce gelmeliydi."[56] Aşağıdan gelen büyük baskıların ve Bolşeviklerin bunları bir kanala aktarma çabasında yaşadıkları zorlukların bundan daha açık bir kabulü olamazdı.

Gözden geçirilmiş kararnamede, Lenin'in başlangıçtaki 8 maddesi şimdi 14'e yükselmişti[57]: Yeni kararname usta işi bir ifadeyle başlıyordu: "Ulusal ekonominin planlı düzenlenmesi için" yeni hükümet "ekonominin her alanında işçi denetiminin otoritesini tanıyordu." Ama,

---

54. A.Lozovsky **Rabochii Kontrol** (İşçi Denetimi). Socialist Publishing House, Petrograd 1918, s. 10.
55. E.H.Carr, a.g.y., s.73.
56. Protokoly zasedanii V Ts IKZ sozyva (1918), s.60
57. Bkz.Lenin'in **Sochineniya**'sının XXII cildindeki ekler. Ayrıca D.L.Limon'ın **Autogestion**'un aralık 1967 sayısındaki "Lenine et le controle Ouvrier" makalesi.

denetim organları sıkı bir hiyerarşi içinde olmalıydı. Fabrika komitelerinin her tekil işletmenin denetim organı olarak kalmasına "izin" verilecekti. Ancak her komite "Bölgesel İşçi Denetimi Konseyi"ne karşı sorumlu olacak ve bu konsey de bir *"Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi"*ne bağlı olacaktı[58] Bu yüksek organların oluşumuna parti karar vermişti.

Sendikalar, bu yeni "kurumsallaşmış işçi denetimi" piramidinin orta ve üst katmanlarında ağırlıklı olarak temsil ediliyordu. Sözgelimi Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi 21 "temsilciden" oluşacaktı. Bunlardan 5'i Bütün Rusya Sovyetler Merkez Komitesi'nden, 5'i Bütün Rusya Sendikalar Konseyi Yürütme Kurulu'ndan, 5'i Mühendisler ve Teknisyenler Derneği'nden, 2'si Tarımcılar Derneği'nden, 2'si Petrograd Sendika Konseyi'nden, 1'i 100.000'den az üyesi bulunan her bir Bütün Rusya Sendikalar Federasyonu'ndan (Bu sayının üstünde üyesi olan federasyonlar için 2) ve 5'i de Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Konseyi'nden! Çoğunlukla anarko-sendikalistlerin etkisi altında olan fabrika komiteleri bir güzel ve yasal biçimde "kesilip biçilmişti." Lenin'in "iktidarın kaynağı, parlamentoda önceden tartışılmış ve geçirilmiş bir yasa değil, kitlelerin kendi bölgelerinden aşağıdan, doğrudan inisiyatifidir -popüler bir ifade kullanırsak dosdoğru 'elkoyma'-" dediği günler geride kalmıştı.[59]

Bununla birlikte, kararnamede bir "Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Konseyi"nden söz edilmesi, tam da, "resmi" işçi denetimi organları yapısıyla yan yana, neredeyse kaçınılmaz biçimde antagonist olan bir başka yapının hâlâ var olduğu anlamına geliyordu: Fabrika komitelerini temsil eden organlar piramidi. Bu, Fabrika Komiteleri Hareketi'nin faaliyetlerini hâlâ ulus çapında bit temelde koordine etmeye çabaladığını da göstermektedir. Fabrika komitelerinin bu küçük temsili bile, Lenin açısından taktik bir ödün olmuştu. Rus hükümeti önderlerinin, partinin ve onun sendikalar içindeki destekçilerinin hegemonyasına yönelen bu potansiyel tehdidi uzun süre kabul etmeye niyetleri olmadığını, olaylar çok geçmeden gösterecekti. Parti çalışmaya başladı. "İşçi denetimine sözde en çok bağlı kalmış ve onu 'yaymayı' düşünmüş olanlar, aslında, işçi denetimini geniş çaplı, mer-

58. Sbornik dekretov i postanovleni po narodnomu Khozyaistvu (25 oktyobrya 1917 g-25 oktyabrya 1918 g), Moskova 1918, s. 171-172.
59. V.I.Lenin. Selected Works, cilt. VI, s.27-28.

kezi bir kamu kurumuna çevirerek uysal ve zararsız kılmak gibi ustalıklı bir girişimin peşindeydiler."[60]

Bolşevik propaganda, sonraki yıllarda, fabrika komitelerinin üretimi ulusal çapta örgütlemek için uygun bir araç olmadığı temasını durmadan yineleyecekti. Sözgelimi, Deutscher'in iddiasına göre, netedeyse yaratılmalarından itibaren "Komitelerin anarşik karakteristikleri kendisini hissettiriyordu: Her fabrika komitesi fabrikayı etkileyen tüm sorunlarda, fabrikanın çıktılarında, hammadde stoklarında, çalışma koşullarında vb., son ve nihai söz hakkına sahip olmak istiyordu ve bir bütün olarak sanayiin ihtiyaçlarını çok az dikkate alıyordu ya da hiç dikkate almıyordu."[61] Ama, tam da hemen bundan sonraki cümlede Deutscher belirtiyor ki, "ayaklanmadan (Ekim Devrimi) birkaç hafta sonra, fabrika komiteleri tasarlanmış ekonomik diktatörlüğünü güvence altına alacak olan kendi ulusal örgütlenmesini oluşturmaya girişti. Bolşevikler artık, oluşum halindeki sovyet devletine özel bir hizmette bulunmak ve fabrika komitelerini disipline etmek üzere sendikalara sesleniyorlardı. Sendikalar fabrika komitelerinin kendi ulusal örgütlenmesini oluşturma girişimine dirençle karşı çıktılar. Planlanmış bir Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Kongresi'nin toplantıya çağrılmasını engellediler ve komitelerin topyekün tabi kılınmasını talep ettiler."

Komitelerin bölgesel ve ulusal görevlerle uğraşmaya başlaması için temel önkoşul, bölgesel ve ulusal temelde federasyonlaşmalarıydı. Partinin kendisi komitelerin özerk bir tarzda, aşağıdan federasyonlaşmasını engellemek için elinden ne gelirse yaparken, şimdiki Bolşeviklerin 1917-18 komitelerini dar uğraşlarla ilgilenmekle suçlamaları ikiyüzlülüğün daniskasıdır. Bolşevik himayesindeki "Fabrika Komiteleri Merkez Sovyeti" Geçici Hükümet'in devrilmesinden sonra kurulduğu kadar çabuk biçimde dağıtıldı. Aylardır sahnede olan anarşist esinli bir organ, Fabrika Komiteleri Devrimci Merkezi, bunun yerine geçmeyi asla başaramadı; önüne birçok engel çıkarıldı.

Bu gelişmelerle ilgili birkaç yorumda bulunmak gerekiyor. Savaşın ve işveren sınıfının direnişinin (işletmelerin sabote edilmesinde veya terk edilmesinde kendini açığa vuruyordu bu) yarattığı karışıklık,

60. E.H.Carr, a.g.y., s.75.
61. I.Deutscher, a.g.y., s. 17.

fabrika komiteleri arasındaki kıt yakıt veya hammadde için mücadele gibi gereksiz mücadeleleri en aza indirmeyi ya da olabilirse ortadan kaldırmayı açık biçimde zorunlu kılıyordu. Komitelerin faaliyetlerini geniş çapta koordine etme ihtiyacı söz konusuydu kesin olarak; ki komite hareketinde en etkin olmuş olanlar bu ihtiyacın iyice farkındaydılar. Üzerinde durulan nokta, çeşitli işçi sınıfı iktidar organları (Sovyetler, fabrika komiteleri vb) arasında işlevsel farklılaşmanın zorunlu bulunması ya da yerel ve bölgesel veya ulusal görevlerin neler olacağına ilişkin bir tanımın aranması değildir. Böyle bir farklılaşmanın usulleri, önerilmiş olan Fabrika Komiteleri Kongresi'nce belirlenebilirdi ve belki de belirlenecekti. Önemli olan nokta, *hiyerarşik* bir farklılaşma kalıbının *dışardan,* üreticilerin kendilerinden *başka* bir ajan tarafından geliştirilmiş ve dayatılmış olmasıdır.

Bir Bolşevik sözcü[62], durumu, artık iktidarda olanların gözlüğünden bakıldığında görüldüğü biçimiyle anlatıyordu: "Üretim ve dağıtımın hızla normalleştirilmesi ve toplumun sosyalist örgütlenmesine doğru götürecek önlemlerin alınması yerine anarşist özerk üretici komünler düşünü anımsatan bir pratik bulduk karşımızda." Pankratova sorunu daha da pervasız biçimde koyuyor: "Geçiş döneminde, sadece emek ile sermaye arasında bir mücadele yöntemi olan işçi denetiminin olumsuz yönleri kabul edilmek durumundaydı. Ama, iktidar bir kez proletaryanın ellerine (yani partinin ellerine, M.B.) geçince, fabrika komitelerinin fabrikaların sahibiymiş gibi davranma pratiği anti-proleter oldu."[63]

Ne var ki, bu kurnazlıkları birçok işçinin anlaması zordu. "İşçi denetimi" hakkındaki Bolşevik propagandayı itibari değeriyle aldılar. İşçi denetimini, "geçişe ilişkin bir şey" veya "ekonomik hayatın normalleşmesinin diğer yöntemlerine doğru sadece bir aşama" olarak görmüyorlardı.[64] Onlara göre işçi denetimi, sadece yönetici sınıfın ekonomik sabotajlarıyla mücadele etmenin bir aracı veya komitede "devrimi geliştirmenin" verili bir aşamasına "uygun" olduğuna karar verilen, doğru bir taktik slogan değildi. Kitleler için işçi

62. I.I.Stepanov-Skvortsov. **Ot rabochego kontrolya rabochemu upravleniyu (İşçi Denetiminden İşçi Yönetimine), Moskova 1918.**
63. A.Pankratova. a.g.y., s.54.
64. a.g.y., s.54.

denetimi en derin isteklerinin ifadesiydi. Fabrikada patron kim olacaktı? İçgüdüsel olarak, üretimi yönetenin toplumsal hayatın bütün alanlarını da yöneteceğini seziyorlardı. Birçok Bolşeviğin tamamıyla farkında olduğu* denetim ile yönetim arasındaki ince ayrım kitlelerin gözünden kaçtı. Yanlış anlama kanlı geri tepmeler getirecekti.

"İşçi denetimi" hakkındaki Kasım 1917 Kararnamesi, işçi sınıfının kendi hayat koşullarına topyekün egemen olma itkisine resmi yaptırım kazandırır görünüyordu. Bir metal işçileri gazetesinin yazdığına göre "işçi sınıfı, doğası itibarıyla hem üretimde ve hem de özellikle üretimin örgütlenmesinde merkezi yeri işgal etmelidir... Gelecekte, bütün üretim proletaryanın istek ve iradesinin yansımasını temsil edecektir."[65] Ekimden önce işçi denetimi genellikle edilgen, gözlemsel bir biçim almışken, şimdi işçi komiteleri çeşitli işletmelerin bütünlüklü yönetiminde gitgide artan biçimde önemli bir rol oynuyordu. "Devrimi izleyen birkaç ayda, Rus işçi sınıfı belki de tarihinde görülmedik bir özgürlüğü ve iktidar duygusunu tattı."[66]

Bu en ilginç dönemle ilgili ne yazık ki çok az ayrıntılı bilgi var. Elde bulunan veriler, genellikle işçi yönetimi düşüncesinin kendisine temelden düşman olan ve yalnızca onun "verimsizliğini" ve "pratik olmayışını" kanıtlamakla ilgilenen (ya burjuva ya da bürokratik) kaynaklardan gelmektedir. Nobel Petrol Rafinerisi'nde neler olduğunun ilgi çekici bir değerlendirmesi yayımlandı.[67] Bu değerlendirme, işçi sınıfının özyönetime doğru olan temel eğilimini ve parti çevrelerinde bunun karşılaştığı düşmanlığı tasvir etmektedir. Kuşkusuz diğer örnekler de gün ışığına çıkacak.

---

* Bugünün birçok anarşistinin tersine, o zamanki anarşistlerin büyük kısmı da bu farklılığın iyice farkındaydı. Voline (a.g.y. s. 77) şöyle söylüyor: "Anarşistler belirsiz, bulanık 'üretimin desteklenmesi' sloganını reddediyorlardı. Özel sanayiin kolektif üretim örgütlenmeleri tarafından -tedrici, ama doğrudan- kamulaştırılmasını savunuyorlardı."

65. N.Eilippov. **Ob organizatsii proizvadstva** (Üretimin Örgütlenmesi Üzerine), **Vestnik metallista** (Metal İşçileri Habercisi), Ocak 1918, s.40, 43.
66. P.Avrich. **The Russian Anarchists**, (Princeton, 1967), s.162.
67. Voline. **Nineteen-Seventeen.** (Freedom Press, 1954), s.139-145. Voline'-in "kişisel deneyimler" bölümü okunmaya değer.

Yeni karar verilen Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'nin toplantısı.

Önceki anlaşmazlıklar yeniden başgösterdi.[68] Sendikalardaki Bolşevik hizbin temsilcisi olan Larin'in açıkladığına göre, "Fabrika komiteleri sadece belirli çıkarları temsil ettiği halde, sendikalar bütün olarak sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir. Fabrika Komiteleri sendikalara tabi kılınmalıdır." Fabrika komitesi hareketinin sözcüsü Zhivotov ise şöyle diyordu: "Bir bütün olarak sanayie nasıl uygulanabileceklerini görmek amacıyla, aşağıdan gelen yönergeleri fabrika komitelerinde ayrıntılarıyla ele aldık. Bu yönergeler işliğin, hayatın kendisinin yönergeleridir. Bunlar gerçek anlama sahip olabilecek biricik yönergelerdir. Fabrika komitelerinin çok şeye muktedir olduğunu ve bundan dolayı da 'işçi denetimi' tartışmalarında en ön sıraya oturmaları gerektiğini göstermektedirler." Fabrika komiteleri anlıyordu ki, "denetim her bir kuruluştaki komitenin görevidir. O zaman, her kentin komiteleri bir araya gelmeli ve sonra da bölgesel temelde koordinasyona gitmelidir."

Bolşevikler tarafından Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'nin kurulması, açık biçimde komite hareketini atlatmaya yönelik bir girişimdi. Girişim kısmen başarılı oldu. Fabrika komiteleri ajitasyonlarını sürdürdü. Ama idari yollarla kısılan sesi partili adayların egemenliğindeki Bütün Rusya Konseyi'nin kendisinde ancak zayıf bir yankı doğurdu. Ocak 1918'de Riazanov, organın sadece bir kez toplandığını duyuracaktı (ve mayıs 1918'de de gerçekte hiç toplanmadı diyecekti). Başka bir kaynağa göre ise "toplanmaya çalıştı", ama yeter sayıyı bulamadı.[69] Kesin olan şey, gerçekte asla hiç işlevinin olmadığıdır. Bunun, Bolşeviklerin sistematik boykotu ve engellemelerinden mi, Bolşevik olmayan devrimcilerin gerçekte ne olduğunu anlayamamalarından dolayı mı, yoksa ilerleyen biçimde içine hapsedildiği bürokratik deli gömleğini sıyırıp atamayan hareketin genel zayıflığı sebebiyle mi olduğunu söylemek zor. Olasılıkla bu üç etken de rol oynadı.

68. Bkz. D.L.Limon, a.g.y., s.74.
69. E.H.Carr, a.g.y. II, s.75, dipnot 3.

28 Kasım

Deniz Kuvvetleri'ndeki sovyeti dağıtan kararname.[70]

5 Aralık

"Ülkenin ekonomik hayatının ve hükümetin mali kaynaklarının örgütlenmesi için bir plan" hazırlama görevi yüklenen ***Yüksek Ekonomik Konsey***'in (Vesenka) kuruluşunu bildiren kararname.[71] Vesenka, Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi de dahil olmak üzere merkezi ve yerel, var olan bütün ekonomik otoritelerin faaliyetlerini "tek biçimli bir amaca" yöneltecekti.[72] Vesenka, "Halk Komiserleri Konseyi'ne (kendisi tamamıyla Bolşevik Parti üyelerinden oluşan) bağlı" olacaktı.

Vesenka'nın bileşimi öğreticiydi. Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'nden birkaç üyeyi (Fabrika komitelerine hayli dolaylı bir sus payı), bütün yeni komiserliklerin ağırlıkla temsilini ve "danışmanlık sıfatı" ile yukarıdan atanan birkaç uzmanı kapsıyordu. Vesenka ikili bir yapıya sahip olacaktı: a) Sanayiin farklı kesimleriyle ilgilenmek üzere tasarlanan "merkezler" (Glavki) ve b) Bölgesel organlar: "Ulusal Ekonomi Yerel Konseyi" (Sovnarkhozy).

Başında, "sol" Bolşevikler Vesenka'daki önde gelen mevkilerin çoğunluğunu ellerinde tutuyorlardı. İlk başkan Osinsky idi ve idare bürosu Buharin, Larin, Sokolnikov, Milyutin, Lomov ve Schmidt'ten oluşuyordu.[73] "Sol" önderliğine rağmen, yeni organ Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'ni işleyiş bile kazanamadan "massetti." Bu adım ekonomik otoritenin "devletleştirilme"sine doğru bir önlem olarak Bolşeviklerce açıkça doğrulandı. Vesenka'nın kuruluşunun net etkisi fabrika komitelerinin sesini daha da kısmak oldu. Lenin'in birkaç hafta sonra söylediği gibi, "İşçi denetiminden Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi'nin yaratılmasına geçtik."[74] Bu konseyin işlevi, açık se-

70. **Sobraniye Uzakonenii 1917-1918,** No.8, md. 58.
71. a.g.y., No.5, md.83
72. **Natsionalizatsiya promyshlennosti v SSR: Sbornik dokumentov i materialov, 1917-1920 gg.** (SSCB'de Sanayiin Ulusallaştırılması: Toplu belgeler ve Kaynak Malzeme) Moskova 1954, s.499.
73. E.H.Carr, a.g.y., s.80.
74. V.I.Lenin. **Sochineniya,** XXII, 215.

çik biçimde "işçi denetimi mekanizmasının yerine geçmek, onu masetmek ve aşmak" idi.[75]

Bu küçük kirabın geri kalanının ayrıntılarıyla açımlamaya çalışacağı bir süreç şimdi ayırt edilebilir. Dört yıllık kısa bir dönem içinde, fabrika komiteleri harekerinin (hem örtük olarak ve hem de açıkça üretim ilişkilerini değiştirmeye çabalayan bir hareket) görkemli yükselişinden yekpare ve bürokratik bir ajanın (partinin) ekonomik ve siyasal hayatın her alanında sorgusuz egemenliğinin kurulmasına götüren bir süreçtir bu. Bu ajan üretime dayanmadığına göre, yönetimi, sadece, işçilerin üretim sürecindeki otoritelerinin sürüp giden sınırlanmasına örnek oluşturabilirdi. Bu, üretimin kendi içindeki hiyerarşik ilişkilerin sürdürülmesini ve bu yüzden de sınıflı toplumun sürdürülmesini ima ediyordu zorunlulukla.

Bu sürecin ilk aşaması fabrika komitelerinin Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'ne tabi kılınmasıydı; ki bu konseyde de, ağırlıklı olarak zaten kendileri güçlü parti etkisi altında olan sendikalar temsil ediliyordu. Neredeyse hemen birincisini izleyen ikinci evre Bütün Rusya İşçi Denetimi Konseyi'nin Vesenka'yla bütünleştirilmesiydi; Vesenka ise daha şiddetli biçimde sendikalar yararına bir ağırlığa sahipti ve ayrıca devletin (yani partinin) doğrudan adaylarını da içine alıyordu. Geçici olarak, Vesenka'nın "sol" komünist önderliğe dayanmasına izin verildi. Kısa süre sonra bu "solcular" uzaklaştırılacaktı. Derken, oldukça dolaylı ve çarpık bir yoldan da olsa işçi sınıfının hâlâ etkide bulunabildiği sendikaların gücünü kırmak üzere devamlı bir kampanya başlatıldı. Sendikaların üretimle ilişkili olarak hâlâ ellerinde tuttukları bu güce engel olmak -ve bunun yerine doğrudan parti adaylarını getirmek- özellikle önemliydi. Neredeyse hepsi de yukarıdan atanan bu yönetici ve idareciler, aşama aşama yeni bürokrasinin temelini oluşturmaya başladılar.

Bu adımların her birine karşı direnilecekti; ama, her bir mücadele de kaybedilecekti. Hasım her defasında yeni "proleter" iktidarı zırhıyla çıktı ortaya. Ve her bir yenilgi, işçi sınıfının kendisinin üretimi doğrudan yönetmesini, yani üretim ilişkilerini temelden değiştirmesini daha da zorlaştıracaktı. Devrim önderlerinin resmi bildirileri ne derse desin, bu üretim ilişkileri değiştirilmedikçe de devrim

75. E.H.Carr, a.g.y. II, s.80.

sosyalist hedefine ulaşmış sayılamazdı gerçekten. Rus Devrimi'nin verdiği asıl ders budur.

Sorun daha da başka bir biçimde zihinde canlandırılabilir. Vesenka'nın kuruluşu sendika memurlarının, sadık parti üyelerinin ve "işçi devleti"nin atadığı "uzmanlar"ın -ekonomik otorite konumundakısmi kaynaşmalarını temsil etmektedir. Ama bu üç kategori "işçileri temsil eden" kategoriler değildir. Bunlar, şimdiden yönetsel işlevleri üstlenen, -yani şimdiden üretimde işçilere egemen olan- üç toplumsal kategoriydiler. Bu grupların her biri de, ***kendi*** geçmiş tarihlerinden dolayı, değişik sebeplerle de olsa işçi sınıfından bir ölçüde uzaktı zaten. Kaynaşmaları işçi sınıfından bu ayrılığı arttıracaktı. Sonuçta, 1918'den itibaren yeni devlet (resmi olarak "işçi devleti" veya "sovyet cumhuriyeti" diye tanımlansa da; ve iç savaş sırasında işçi sınıfı kitlesi tarafından geniş ölçüde desteklendiyse de) işçi sınıfının yönettiği bir kurum değildi aslında.*

Satır aralarını okuyabilirsek (ve sadece o zamanlar yaygın olan yanlış bilinci yansıtan "işçi devleti" ve "sosyalist perspektif" gibi sözler gözümüzü kamaştırmazsa), Pankratova'nın Vesenka'nın kuruluşunda neyin tehlikeye düştüğüne ilişkin aşağıdaki değerlendirmesi hayli öğretici olacaktır: "Fabrika komitelerinden daha verimli bir örgütlenme biçimine ve işçi denetiminden daha esnek bir araca ihtiyacımız vardı" diyordu; "Yeni fabrikaların yönetimini tek bir ekonomik plan ilkesine bağlamak zorundaydık ve bunu genç işçi devletinin sosyalist perspektifine göre yapmalıydık... Fabrika komiteleri pratikten ve teknik know-how'dan yoksundu... Sosyalizme geçiş döneminin büyük ekonomik görevleri, ulusal ekonomiyi ülke çapında bir temelde normalleştirmek için tek bir organizmanın yaratılmasını zorunlu kılıyordu. Proletarya bunu anladı (Şayet böyle bir şey vardıysa, o da hüsnü kuruntuydu. M.B.). İşçiler, artık yeni ekonomik ihtiyaçlara karşılık düşmeyen fabrika komitelerinden vekâletlerini alarakotoriteyi yeni yaratılan organlara, Ulusal Ekonomi Konseyi'ne devrettiler." Etkili bir cümleyle noktalıyor Pankratova: "Mayıs 1917'de işçi denetimi ihtiyacını ilan etmiş olan Petrograd fabrika komiteleri, 6. konferansta,

---

* Bu, çeşitli anarşistlerin yaptığı gibi "kitlelerin hareketini" "devletin diktatörlüğü" ile karşı karşıya getirme sorunu değil, tarihin o belirli anında ortaya çıkan yeni otorite ilişkilerinin özgül biçimini anlama sorunudur."

bu düşünceyi oybirliğiyle bir tarafa bıraktı."[76]

Bunların, parti önderliğinin amaç ve perspektifleri oldukları halde, partinin "adlarına" konuşma hakkını çoktan üstlendiği kitleler bir yana, partinin yönetilen üyeleri tarafından bile kabul edilmekten çok uzak olduklarını sonraki olaylar gösterecekti.

Aralık (ilk günler):

Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inin yayımlanması (birkaç ay önce yazılmıştı). Bu büyük teorik çalışmada işçi denetimi çok az tartışılır ve sosyalizmin "işçilerin üretimi yönetmesi" ile özdeşleştirilmesi ise kesinlikle söz konusu değildir. Lenin oldukça soyut terimlerle konuşur: "***Herkesin*** denetim ve gözetim işlevlerini yerine getirdiği, ***herkesin*** bir süre için 'bürokrat' olduğu ve bundan dolayı da ***hiç kimsenin*** 'bürokrat' olamayacağı bir doğrudan değişim."

1917 Bolşevizminin özgürlükçü retoriğinin bir parçasıydı bu. Ama, Lenin'in ayakları her zaman olduğu gibi yere basıyordu. Bunun pratikte ne anlam taşıyacağını ayrıntılarıyla açıkladı. Kapitalizmin gelişmesi, "kapitalistlerin ve bürokratların devrilmesinin sabahında, derhal, üretim ve dağıtımının denetiminde, emeğin ve ürünlerinin hesabının tutulmasında onların yerine silahlı işçileri, bütün silahlı halkı geçirmeyi pekâlâ mümkün" kılan "ekonomik öngerekleri" yarattı. "Bunun için gerekli olan muhasebe ve denetim, kapitalizm tarafından o derece basitleştirilmiştir ki, bunlar okur yazar ve aritmetiğin dört işlemini bilen herhangi birinin yapabileceği, olağanüstü ölçüde basit, makbuzların gözden geçirilmesi, kaydedilmesi ve teslim edilmesi işlemleri haline gelmiştir."[77] Kitlelerin "gözden geçireceği" ve "kaydedeceği" kararları kimin alacağından söz edilmez. *Devlet ve Devrim* şu ilginç cümleyi içerir: "Sosyalist devrimi bugünkü insan doğasıyla, bağımlılıktan, denetimden ve yöneticilerden vazgeçemeyecek olan insan doğasıyla yapmak istiyoruz"[78]

1917 yılı görkemli bir toplumsal dalgaya tanık oldu kesinlikle. Ama,

76. A.Pankratova, a.g.y., s.59.
77. V.I.Lenin, **Selected Works**, cilt VII, s.92-93.
78. a.g.y., s.47.

onu kavrayan ve isteyen geniş bir halk kesimi olmaksızın sosyalizmin başarılabileceğini varsaymak ütopik bir düştü. Sosyalizmin inşası (güvenle piyasa güçlerine bırakılabilecek olan kapitalizmin gelişiminden farklı olarak) ancak ***geniş çoğunluğun özbilinçli ve kolektif eylemiyle*** olabilir.

Aralık

Petrograd Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi tarafından ünlü "İşçilerin Sanayi Denetiminin Yürütülmesi İçin Pratik Elkitabı"nın yayımlanması. Bu elkitabı parti üyelerini derin üzüntüye boğarak Petrograd'ın varoşlarında geniş biçimde dağıtıldı.

Bu küçük kitabın temel değeri işçi denetiminin nasıl hızla işçi yönetimine doğru genişlerilebileceğiyle ilgilenmesidir. Ne Lenin'in görüşünde, ne de (başlığa rağmen) yazarın görüşünde "denetim" ile "yönetim" arasında bir karışıklık vardı. Lenin "işçi denetimi"ni savunuyordu ve devrimden sonraki bütün pratiği, işçi yönetimine yönelik girişimleri "zamansız", "ütopik", "anarşist", "zararlı", "hoşgörülemez" vb diye kınamak olmuştu. Bugünkü özgürlükçü hareketin büyük kısmına özgü olan tarihdışıcılık ve anti-teorik eğilim, yeni militanların eski tuzaklara düşmelerine izin verseydi ya da onları tekrardan en iyisi hiçbir yere götürmeyen -veya en kötüsü önceki yenilgilerin diyarına götüren- dönemeçlerden dönmeye zorlasaydı, trajik olurdu bu.

"Elkitabı" fabrika komitelerine bir dizi somut öneride bulunuyordu. Her bir komite, "teknisyenleri ve diğerlerini danışmanlık sıfatıyla hazır bulunmaları için davet etme yerkisi verilmiş" dört denetim komisyonu kurmalıydı (Fabrika komitelerinin, teknisyenleri veya uzmanları kendi çalışmalarında ortak etmeye hazır olmadıkları yalanına ilişkin olarak bu kadarı yeterli).

4 komisyonun işlevleri şunlar olacakrı: a) Üretimin örgütlenmesi; b) Üretimin savaş öncesi düzeyine yeniden ulaşılması; c) Hammadde arzı ve d) Yakıt arzı. Öneriler bir hayli ayrıntılı biçimde geliştirilmektedir. Elkitabının her yerinde vurgulanır ki, işçi denetimi hammadde ve yakıt arzlarının stok miktarını sayma sorunu değildir sa-

dece; (Krş. Lenin'in: "Sosyalizm stok sayımıdır; demir çubukların veya giysi parçalarının hesabını tuttuğunuz her zaman, işte bu sosyalizmdir")[79] hammaddelerin fabrikada dönüştürülmesiyle -başka deyişle bitmiş bir üründe sonuçlanan emek süreçleri ***bütünlüğüyle***- yakından ilgilidir.

"Üretim komisyonu"na, fabrikanın değişik kesimleri arasındaki zorunlu bağları kurma, makinelerin durumunu gözetleme, fabrika veya atölyenin düzenlenmesindeki çeşitli eksiklikler üzerine öneride bulunma ve bunların üstesinden gelme, her bir kesimdeki ***sömürü katsayısını belirleme,*** en uygun işlik ve her bir işlikteki işçi sayısına karar verme, makine ve binaların yıpranmasını araştırma, iş tahsislerini belirleme (idareci mevkiinden aşağıya kadar) ve fabrikanın mali ilişkilerinin yürütülmesini üstlenme görevi veriliyordu.

"Elkitabı"nın yazarları, fabrika komitelerini bölgesel federasyonlar halinde gruplandırmayı ve bunları da Bütün Rusya Federasyonu'nda bir araya getirmeyi tasarladıklarını duyururlar. Kesinlikle yanlış anlama söz konusu olmaksızın şunu vurguluyorlardı: "İşçilerin, ekonomik hayatın bütününü denetlemelerinin bir parçası olarak, sanayii denetlemeleri, dar kurumlar reformu anlamında değil, olası en geniş anlamda görülmelidir: Önceden başkalarının egemen olduğu alanlara girilmesi anlamında. Denetim yönetimle birleşmelidir."

Pratikte, işçi denetiminin yürütülmesi Rusya'nın farklı yerlerinde çeşitli biçimler aldı. Bu biçimler kısmen yerel koşullar tarafından, ama öncelikle de işveren sınıfının farklı kesimlerinin direnme derecesince belirlendi. Kimi yerlerde işverenler "aşağıdan", derhal mülksüzleştirildi. Başka örneklerde ise fabrika komitelerinin yerine getirdiği gözetleyici bir "denetim" tipinin iradesine bırakıldılar sadece. Önceden belirlenmiş, izlenecek bir model yoktu. Çeşitli pratik ve deneyler ilk önceleri ateşli tartışmalara konu oluyordu. Bu tartışmalar sonraları söylendiği gibi zaman kaybı değildi. Bunlar, sosyalizme doğru ilerlemenin sadece işçi sınıfının ***kendini özgürleştirmesi***yle sağlanabileceğini kabul eden herkes tarafından elzem sayılmalıdır. Ne yazık ki çok geçmeden tartışmalara bir perde çekilecekti.

---

79. Petrograd İşçi ve Asker Sovyeti'nde 4 Kasım 1917 konuşması.

*Izvestia, "14 Kasım Kararnamesi'yle Uyumlu İşçi Denetimi Hakkında Genel Yönergeler"*i yayımlar. Bunlar *"Karşı-Elkitabı"* diye tanınır ve Leninist bakış açısının tamamlanmış ifadesini yansıtırlar.*

İlk 4 bölüm fabrikalarda işçi denetiminin örgütlenmesiyle ve denetim komisyonlarının seçilmesiyle ilgilidir. Sonraki 5 bölüm bu komisyonların hak ve görevlerini saptayarak hangi işlevleri üstlenmeleri gerektiğini ve hangi işlevlerin de mal sahibi-yöneticilerin yetkisine bırakılması gerektiğini belirtir. *5. Bölüm*de vurgulandığına göre komisyonların işletmelerin yönetiminde herhangi bir gerçek rol oynamaları ölçüsünde bu rol, "özel olarak ulusal ölçekte ekonomik faaliyeti düzenlemekle görevlendirilmiş olan" merkezi hükümet örgütlerinin buyurduğu emirlerin yerine getirilmesini gözetlemeyle sınırlanmalıdır. *7. Bölüm* şöyle söylüyor: "İşletmelerin yönetimi, çalıştırılması ve işleyişi ile ilgili kural koyma hakkı mal sahibinin elinde kalır. Denetim komisyonları işletmelerin yönetimine katılmamalıdırlar ve işletmelerin işleyişine ilişkin sorumluluğa sahip değildirler. Bu sorumluluk da mal sahibinin yetkisinde kalır." *8. Bölüm* komisyonların maliye ile ilgili konulara karışmaması gerektiğini, bütün bu konuların merkezi hükümet kurumlarının yetkisinde olduğunu belirtir. *9. Bölüm* özel olarak komisyonların işletmeleri kamulaştırmasını ve yönetmesini yasaklar. Bununla birlikte, komisyonlara, "yüksek işçi denetimi organları aracılığıyla işletmelerin hükümetle birlikte elde tutulmasını önerme" hakkı verilir. Nihayet *14. Bölüm* Bolşevik önderlerin zihninden birkaç haftadır neyin geçtiğini ortaya koyar. Yerel düzeyde bile fabrika komitelerinin sendika aygıtıyla birleşmesi sağlanmalıydı. "Her bir fabrikadaki denetim komisyonları, yerel sendika federasyonunun 'dağıtım bölümünün denetlenmesi'ni yürütme organlarını oluşturacaktı. Denetim komisyonlarının faaliyetlerinin yerel sendika federasyonunun kararlarıyla uyum içinde olması sağlanmalıdır."

* "Elkitabı"nın da, "Karşı-Elkitabı"nın da İngilizceye çevrilmesi gerekir. Yer yer incelikli bir Leninizm savunusuna düşse de D.L.Limon'ın "Autogestion"ın aralık 1967 sayısındaki ilginç makalesinde bunların içeriğine ilişkin bir fikir elde edilebilir.

Bu "genel yönergeler"in Vesenka'nın kuruluşundan sonra iki hafta içinde çıkarılması olgusu Lenin ve işbirlikçilerinin sistematik düşünce çizgilerini açık seçik biçimde göstermektedir. "Doğru" da yapmış olabilirler, "yanlış" da yapmış olabilirler [Bu, getirmeye çalıştıkları toplum çeşidi üzerindeki düşüncemize bağlı]. Ama, Bolşeviklerin 1917'de emekçi halkın çalıştığı fabrikaları, madenleri, inşaat alanlarını veya başka işletmeleri tamamen, topyekün ve doğrudan denetlemeleri yanlısı olduklarını, yani işçilerin özyönetimi yanlısı olduklarını -bugün birçoklarının savunduğu gibi- savunmak gülünç olur.

20 Aralık

Resmi sendika gazetesi *"Professional'ny Vestnik"* (Sendika Habercisi) "Sendikalar ve Siyasal Partilerle İlgili Karar"ı yayımladı. "Sendikalar bağımsız siyasal mücadele organlarına, bağımsız siyasal partilere veya bunların uzantılarına dönüşmeksizin, proletaryanın siyasal mücadelesinin getirdiği sorunlara kayıtsız kalamazlar." Karar bu bayağı genellemelerden sonra hayal kurmaktan vazgeçiyordu. "Sendikalar, proletaryanın savaşçı sınıf örgütleri olarak, örgütsel bakımdan kaderlerini bir siyasal partiyle birleştirerek, verili anda tarihsel görevlerin çözümüne başkalarından çok daha yakından yaklaşan proletarya partisinin siyasal slogan ve taktiklerini desteklemelidirler vb... vb..."

Gazetenin aynı sayısında, Bolşevik Lozovsky'nin, Bolşeviklerin, işçilerin yeni hükümete karşı grevlerini şiddetle bastırma siyasasına karşı protestoda bulunduğu bir makale de bulunuyordu. "Sendikaların ve sovyet iktidarının görevi grev ve sabotajlara önayak olan burjuva öğelerin yalıtılmasıdır; ama bu yalıtma sadece mekanik araçlarla, tutuklamalarla, cepheye sürmeyle veya ekmek kartesinden yoksun bırakmayla sağlanmamalıdır!" "Ön sansür, gazetelerin yok edilmesi, sosyalist ve demokratik partilerin ajitasyon özgürlüğünün ortadan kaldırılması kesin olarak kabul edilemezdir bize göre. Gazetelerin kapatılması, grevcilere karşı şiddet vb. kapanmamış yaraları yeniden azdırır. Rus emekçi kitlelerinin hafızasında yakın zamanlarda girişilmiş bu türden birçok 'eylem' var ve bu, sovyet iktidarı için ölümcül olan bir anoloji yapılmasına yol açabilir!"

Önde gelen bir parti üyesinin bu üslupla konuşmak zorunda bırakılması bu pratiklerin ne kadar yaygın olması gerektiğinin etkili bir ifadesidir. Partinin, sadece burjuva muhaliflerıyle değil, işçi sınıfı hareketinin kendi içindeki daha açık muhaliflerıyle farkını koymasının yöntemi de, gitgide artan biçimde buydu. Ekmek kartelerinin geri alınması, buna tabi tutulanları yasal tayın hakkından, yani yemek hakkından yoksun bırakıyordu. Kartsiz bırakılan bireyler yiyeceği karaborsadan veya başka yasadışı yollardan sağlamaya zorlanıyordu. O zaman da, "devlete karşı suçları" onları "tarafsızlaştırmanın" yasal yolu olarak kullanılacaktı.

Ocak 1918'deki büyük tartışma, parti, sendikalar ve (hüsnütabirle "burjuva öğeler" diye tanımlanan) partiden olmayan kitlelerin içinde bulundukları bu atmosferde gerçekleşecekti.

23 Aralık

Vesenka'nın gözetiminde Ulusal Ekonomi Bölgesel Konseyleri (Sovnarkhozy) ağını kuran kararname.

"Her bir bölgesel Sovnarkhozy, merkezdeki Vesenka'nın minyatür bir kopyası (olacaktı). Farklı üretim dalları için 14 bölüme ayrılacaktı ve yerel kurum ve örgütlerin temsilcilerini içine alacaktı..." Her bir Sovnarkhozy "karşılık düşen işçi denetimi organlarını, bunların ortaya çıktıkları yerlerde birleştiren daha küçük birimler" kurabilecekti. "Yaratılan yerel büroları olan merkezi bir ekonomik bakanlıktı."[80]

80. E.H.Carr, a.g.y., II, s.82-83.

1918

6 Ocak

Kurucu Meclis'in Dağıtılması. Meclisi dağıtan müfrezenin başında Tauride Sarayı Muhafız Alayı Komutanı olan, anarşist bir Kronstadt denizcisi Zheleznyakov vardı. Meclis Başkanı Victor Chernov'u pervasız bir duyuruyla görevinden aldı: "Muhafız yorgun."[1]

7-14 Ocak

Petrograd'da yapılan *Birinci Bütün Rusya Sendikalar Kongresi.*

Kongreye iki ana tema hâkim olacaktı. Fabrika komiteleriyle sendikalar arasındaki ilişkiler nasıl olmalıydı? Ve de sendikalarla yeni Rus devleti arasındaki ilişkiler nasıl olmalıydı? Bu iki soru arasındaki yakın ilişkiyi bu aşamada çok az delege seziyordu. Birinci sorunun sendikalar yararına ve ikincinin de yeni "işçi devleti" lehine eş zamanlı

1. P.Avrich, a.g.y., s.156 (verili birçok ikinci elden referans).

çözümünün çok geçmeden komiteleri hadım edeceğini ve aslında rejimin proleter doğasını geri döndürülemez biçimde mahvedeceğini çok daha az kişi algılıyordu.

Bu kongredeki savlar derin anlamı olan sorunları yansıtıyordu. Bunlar üzerinde epeyce ayrıntılı biçimde duracağız. Çünkü, bu kongre, Rus işçi sınıfını bekleyen geleceğin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Lozovsky'ye göre (bir Bolşevik sendikacı), "Fabrika komiteleri öylesine söz sahibiydiler ki, devrimden üç ay sonra, genel denetleme organlarından önemli ölçüde bağımsız bir haldeydiler!"[2] O zamanlar hâlâ Menşevik olan Maisky, deneyimine dayanarak, "Sadece proletaryanın bir kısmı değil, özellikle Petrograd'da, proletaryanın büyük çoğunluğu işçi denetimini sosyalizmin saltanatının (tsartyo) sanki gerçekten doğuşuymuş gibi görüyordu" diyordu. İşçilere göre "sosyalizm düşüncesinin ta kendisi işçi denetimi kavramında somutlaşıyor" diye yazıklanıyordu.[3] Bir başka Menşevik delege "Fabrika komiteleri ve işçi denetimi biçimindeki anarşist dalga bütün Rus işçi hareketimize yayılıyordu" diye şikâyet ediyordu.[4] Yeni Bolşevizme dönen D.B. Ryazanov* Menşeviklerle bu noktada anlaşıyor ve fabrika komitelerini "sendikal yapının bütünsel bir öğesi olarak intihar etmeye" çağırıyordu.[5]

Kongredeki birkaç anarko-sendikalist delege "Komitelerin özerkliğini korumak için umutsuz bir kavga verdiler... Maksimov** kendisinin ve anarko-sendikalist arkadaşlarının Menşeviklerden de, Bolşe-

---

2. Pervy vserosiiski s'yezd professionalnykh soyuzov, 7-14 yanvarya 1918 g. (Birinci Bütün Rusya Sendikalar Kongresi, 7-14 Ocak 1918), Moskova 1918, s. 193. (Bundan böyle First Trade Union Congress diye göndermede bulunulacak.)
3. a.g.y., s. 212.
4. a.g.y., s. s.48
5. a.g.y., s. s.235

* D.B. Ryazanov, en çok Enternasyonal İşçi Birliği'nin (1. Enternasyonal'in) tarih yazımcısı olarak bilinen Marksist bir bilgin. Daha sonraları Moskova'daki Marx-Engels Enstitüsü'nün kurucusu oldu ve Marx ile Engels'in bir özyaşam öyküsünü yayımladı.

** Gregori Petrovich Maksimov, 1893'te doğdu. 1915'te Petrograd'da bir tarım bilimci olarak mezun oldu. Daha öğrenciyken devrimci harekete katıldı.

viklerden de daha iyi Marksistler olduklarını iddia etti; bu açıklama salonda büyük gürültü kopardı."[6] Kuşkusuz, Marx'ın işçi sınıfının kurtuluşunun işçilerin kendi eseri olması gerektiği yolundaki ifadesini kastediyordu.*

Maksimov, delegeleri, "Devrim sırasında doğrudan hayatın kendisinin gündeme getirdiği örgütlenme olan fabrika komitelerinin işçi sınıfına en yakın örgütlenme olduğunu, sendikalardan çok daha yakın olduğunu" anımsamaya çağırdı.[7] Komitelerin işlevi işçilerin durumunu korumak ve düzeltmek değildi artık. Sanayide ve ekonomide üstün bir konum aramalıydılar. Komiteler "devrimin çocukları olarak yeni bir temelde yeni bir üretim yaratacaktı."[8] "Çarlık döneminin eski ekonomik ilişkilerine tekabül eden sendikalar ömürlerini tüketmişlerdi ve bu görevi üstlenemezlerdi."[9] Maksimov "merkezdeki devlet iktidarı ile bölgelerde bulunan ve bütünüyle işçilerin oluşturduğu örgütlenmeler arasında büyük bir çatışma" bekliyordu.[10] "Proletaryanın amacı bütün faaliyeti, bütün yerel çıkarları koordine etmek, bir merkez, ama yasalar ve kararnameler merkezi değil de dü-

---

1918'de Kızıl Ordu'ya girdi. Bolşevikler orduyu polisiye işlerde ve işçileri bertaraf etmekte kullanınca emirlere uymayı reddetti ve ölüm cezasına çarptırıldı. Çelik işçileri sendikasının dayanışması hayatını kurtardı.

Anarko-sendikalist gazeteler, **Golos Truda** (Emeğin Sesi) ve **Novy Golos Truda**'nın (Yeni Emeğin Sesi) editörlüğünü yaptı. 8 Mart 1921'de, Kronstadt ayaklanması sırasında tutuklandı. Bir açlık grevinin ardından, ancak Kızıl Sendika Enternasyonali Kongresi'ne katılan Avrupalı delegelerin müdahalesinden sonra serbest bırakıldı. Yurtdışına sürgüne gitti.

Berlin'de sürgündeki Rus sendikalistlerinin gazetesi **Rabotchi Put**'u (Emeğin Yolu) çıkardı. Daha sonra Paris'e gitti ve nihayet Chicago'ya yerleşti. 1950'de öldü. Anarşizm ve Bolşevik terörü üzerine çeşitli yapıtların yazarı **(The Guillotine at Work, 1940).**

* Rosa Luxemburg gibi büyük bir Marksistin Alman Komünist Partisi'nin kuruluş kongresinde [Ocak 1919] sendikaların kaybolmaya doğru gittiğini, işçi ve asker vekilleri konseyleriyle ve fabrika komiteleriyle yer değiştiğini ilan etmesi ilginçtir. (Bericht Uber die Verhandlung des Gründungpartei tages der KPD (1919), s. 16, 80).

6. P.Avrich, a.g.y., s. 168.
7. First Trade Union Congress, s.85
8. a.g.y., s. 239
9. a.g.y., s. s.215
10. a.g.y., s. 85

zenleme ve kılavuzluk merkezi yaratmak -ve sadece böyle bir merkez sayesinde ülkenin sınai hayatını örgütlemek- idi."[11]

Fabrika komiteleri adına konuşan sıradan bir işçi, Belusov, parti önderlerine sert bir saldırıda bulundu. Komiteleri devamlı olarak "yasa ve yönetmeliklere göre hareket etmemekle" eleştiriyorlardı; ama kendilerine ait tutarlı bir plan da üretememişlerdi. Sadece laf ettiler. "Bütün bunlar yerel çalışmayı donduracak. Hâlâ yerel düzeyde kalıp bekleyecek ve hiçbir şey yapamayacak mıyız? Ancak o zaman hata yapmayız." Yalnız hiçbir şey yapmayanlar hata yapmaz! Rusya'nın ekonomik bakımdan dağılmasının çözümü gerçek işçi denetimiydi. "İşçilere kalan tek çıkış yolu fabrikaları kendi ellerine almaları ve yönetmeleridir."[12] "Bill Satov" sendikaları 'canlı cenazeler' diye nitelendirdiği ve işçi sınıfını 'bölgelerde örgütlenmeye ve tanrısız, çarsız ve sendikalarında patron bulunmayan, özgür yeni bir Rusya yaratmaya' çağırdığı zaman, kongrede heyecan doruk noktasına ulaştı. Ryazanov, Satov'un sendikaları yermesini protesto edince, Maksimov yoldaşının yardımına yetişerek Ryazanov'un itirazlarını, hiç çalışmamış, hiç ter dökmemiş, hayatı hiç tanunamış, pamuk elli bir entelektüelin itirazları diye bir kenara attı. Başka bir anarko-sendikalist delege, Laptev, toplantıya devrimin 'yalnız entelektüeller tarafından değil, kitleler tarafından da' yapılmış olduğunu hatırlattı; bundan dolayı, Rusya'nın 'emekçi kitlelerin sesini, aşağıdan gelen sesi dinlemesi' zorunluydu."[13]

"Devletçi işçi denetimi değil, gerçek işçi denetimi" isteyen "üretimin, ulaştırmanın ve dağıtımın örgütlendirilmesinin derhal çalışan halkın ellerine verilmesini ve şu veya bu türden sınıf düşmanların-

* Vladimir Satov, Rusya'da doğdu, Kanada ve ABD'ye göç etti. 1914'te Margaret Sanger'ın ünlü doğum-kontrol kitapçığı Aile Sınırlaması'nın 100.000 kopyasını gizlice yeniden bastı. Makinist, liman işçisi ve matbaacı olarak çalıştı. I.D.S.'na katıldı. Daha sonra Birleşik Devletler ve Kanada Rus İşçileri Sendikası'nın haftalık anarko-sendikalist organı **Golos Truda**'nın çıkarılmasına yardım etti. Temmuz 1917'de Petrograd'a döndü ve **Golos Truda**'yı Rus başkentinde yeniden kurdu. Sonra Petrograd Askeri Devrimci Komitesi'nin üyesi ve 10. Kızıl Ordu'nun subayı oldu. 1919'da Petrograd'ın Yudenich'e karşı savunulmasında önemli rol oynadı. 1920'de Uzakdoğu Sovyet Cumhuriyeti'nde Ulaştırma Bakanı oldu. 1936-38 tasfiyeleri sırasında ortadan kayboldu.

11. a.g.y., s. 85
12. a.g.y., s. 221
13. P.Avrich, a.g.y., s. 168-169.

dan oluşan devlete veya devlet hizmeti mekanizmasına bırakılmamasını" ısrarla belirten anarko-sendikalist önerge reddedildi. [Anarko-sendikalistlerin temel gücü Don Basin'deki Debaltzev bölgesi madencileri arasında, Ekaterinodov ve Novorossiysk'in liman ve çimento işçileri arasında ve Moskova demiryolu işçileri arasındaydı. Kongrede 25 delegeleri vardı (3.000-3.500 üye başına bir delege temelinde).[14]]

Yeni hükümet komitelerin gücünü arttırmaktan hiçbir biçimde söz etmeyecekti. Sendikaları, geçici olarak sanayideki işlevlerle yetkili kılabileceği, "daha kararlı" ve "daha az anarşik" bir güç (yani yukarıdan denetim için daha müsait bir güç) olarak görüyordu. Bolşevikler, bu nedenle, "sınai ilkeye göre kurulmuş, proletaryanın sınıf örgütlenmeleri olan sendikal örgütlenmeleri üretimi örgütleme ve ülkenin zayıflayan üretici güçlerini yenileme temel görevini üstlenmeye" zorluyordu.[15] (Daha sonraki bir aşamada Bolşevikler sendikaları bu işlevlerden bile alıkoymak ve bunları parti adaylarının ellerine vermek için dişiyle, tırnağıyla savaşacaklardı. Aslında, partinin ocak 1918 talepleri sonraki üç yılda Bolşevik önderler karşısında tekrar ve tekrar geriye atılacaktı. Bunun üzerinde ileride durulacak.)

Kongre, karşı konulmaz Bolşevik çoğunluğuyla, fabrika komitelerini sendika organlarına dönüştürmeyi seçti.[16] Menşevik ve sosyal-devrimci delegeler "işçi denetiminin merkezileştirilmesi sendikaların görevidir" diyen bir karar için Bolşeviklerle ***birlikte*** oy verdiler.[17] İşçi denetimi "evrensel ekonomik planı yerel olarak uygulamaya hizmet edecek araç" diye tanımlanıyordu.[18] "Üretim alanında, kesinlikli bir standartlaşma düşüncesini ifade ediyordu."[19] İşçilerin terimden bundan daha fazlasını çıkarmaları çok zararlı olurdu. "Sadece işçilerin işçi denetimini yanlış anlamaları ve hatalı yorumlamaları onu terk etmek için sebep değildir."[20] Partinin işçi denetimiyle neyi kastettiği kimi ayrıntılarıyla açıklanıyordu. Bu, diğer şeylerin ya-

14. G.P.Maximov, a.g.y., s. 12-13.
15. Aktaran A.S. Shlyapnikov, **Die Russischen Gewerkshaften** (Rus Sendikaları), Leipzig, 1920 (Almanca).
16. Firs Trade Union Congress, s.374.
17. a.g.y., s. 369-370.
18. a.g.y., s. 669.
19. a.g.y., s. 192.
20. a.g.y., s. 230.

nı sıra şu demekti: "Alt işçi denetimi organları mali denetim işlevlerini üstlenmeye yetkili değildir... Bu işlev en yüksek denetim organlarına, genel yönetim aygıtına, Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi'ne kalmalıdır. Maliye alanında her şey yüksek işçi denetimi organlarına bırakılmalıdır."[21] "Proletaryanın işçi denetimini azami olarak kullanması için onu atomize etmekten kaçınmak mutlaka zorunludur. Tekil işletmelerin işçilerine, işletmenin varlığıyla ilişkili sorunlarda nihai kararları alma hakkı bırakılmamalıdır."[22] Yeniden eğitime ihtiyaç duyuluyordu ve bu, sendikaların "ekonomik denetim komisyonları"na bırakılmalıydı. Bunlar Bolşevik işçi denetimi anlayışını işçi saflarına aşılayacaklardı. "Sendikalar fabrika komitelerinin denetimi alanındaki her bir kararı incelemeli, fabrika ve işliklerdeki delegeleri aracılığıyla üretim üzerindeki denetimin, işletmenin, işletme işçilerinin ellerine verilmesi demek *olmadığını,* üretimin ve mübadelenin toplumsallaşmasına eşit *olmadığını* açıklamalıdır."[23] Bir defa komiteler "yutulunca", sendikalar, sayesinde işçi denetiminin aşama aşama devlet denetimine çevrileceği ara araç olacaklardı.

Soyut tartışmalar değildi bunlar. Çekişmelerin ardında, tehlikede olan bütün sosyalizm anlayışıydı: İşçi iktidarı veya işçi sınıfı "adına" hareket eden partinin iktidarı. "Eğer işçiler ele geçirdikleri fabrikaların mülkiyetlerini sürdürmekte başarılı olsalardı, bu fabrikaları kendileri için çalıştırsalardı, devrimin sonuca ulaştığını düşünselerdi, sosyalizmin kurulmuş olduğunu düşünselerdi; o zaman Bolşeviklerin devrimci önderliğine gerek olmayacaktı."[24]

Fabrika komiteleri konusunun tartışılmasındaki sertlik bir başka noktaya dikkat çekmektedir. "Bolşevikler Birinci Bütün Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı'nda çoğunluktaydılarsa da -ve fabrika komitelerinin temsilcileri olarak bu konferans aracılığıyla zorla karar alabilirdilerse de- kararları fabrika komitelerinin muhalefetine rağmen zorla çıkaramazlardı... Fabrika komiteleri Bolşevik önderliği, sadece, amaçlardaki ayrışmalar mihenge vurulmadığı sürece kabul ediliyordu."[25]

Birinci sendika kongresi, sendikaların devletle ilişkisi sorunu üzeri-

21. a.g.y., s. 195.
22. a.g.y., s. 369.
23. a.g.y., Adopted Resolution, s.370.
24. F.Kaplan, a.g.y., s. 128.
25. a.g.y., s. 181.

ne de ateşli bir tartışmaya tanık oldu. Devrimin yalnızca burjuva-demokratik cumhuriyetin öncüsü olabileceğini savunan Menşevikler, sendikaların yeni Rus devletine göre özerk kalmasında ısrar ediyorlardı. Maisky'nin belirttiği üzere: "Eğer kapitalizm dokunulmadan kalırsa, sendikaların kapitalizmde yüz yüze geldiği görevler de değişmeden kalacaktır."[26] Kapitalizmin kendisini yeniden ileri süreceğini ve sendikaların güçlerini azaltacak hiçbir şey yapmamaları gerektiğini başkaları da düşünüyordu. Martov, daha incelikli bir bakış açısı ortaya koyuyordu: "Bu tarihsel durumda" diyordu, "bu hükümet yalnızca işçi sınıfını temsil edemez. Türdeş olmayan bir emekçi halk kitlesiyle, hem proleter hem de proleter olmayan öğelerle bağlantılı *de facto* bir idareden başka bir şey olamaz. Bu nedenle, *ekonomik* politikasını tutarlı ve açık seçik biçimde ifade edilen işçi sınıfı çıkarları doğrultusunda düzenleyemez."[27] Sendikalar düzenleyebilirdi. Sendikaların bundan dolayı yeni devlete göre belirli bir bağımsızlığı olmalıydı. Lenin'in Troçki ile 1921'deki tartışmasında -artık çok geç olduğu bir zaman- fazlasıyla aynı türden bir sav kullanması ilgi çekicidir. Sadece "işçi devleti" diye değil de, işçi ve köylü devleti diye ve üstelik "bürokratik deformasyonlara" sahip olarak tanımlanan "kendi" devletlerine karşı, işçilerin kendilerini savunmaları gerektiğini vurgulayacaktı.

Lenin ve Troçki'nin desteklediği ve Zinovyev'in ifade ettiği Bolşevik bakış açısı, sendikaların asimile edilmemekle birlikte hükümete tabi kılınmaları gerektiği idi. Sendika tarafsızlığına resmi olarak "burjuva düşüncesi, bir işçi devlerindeki kuraldışılık etiketi yapıştırıldı."[28] Kongrenin kabul ettiği karar, bu egemen düşünceleri açıkça ifade ediyordu:

"Sendikalar üretimi örgütlemek ve ülkenin bozulan ekonomik güçlerini eski haline getirmek olan temel yükümlülüklerini yerine getirmelidirler. En acil görevleri, çıktıyı düzenlemesi istenen bütün merkezi organlara, işçi denetiminin örgütlenmesine (sic!), emek gücünün kayıt ve dağıtımına, kır ile kent arasındaki mübadelenin örgütlenmesine, sabotaja karşı mücadeleye ve genel çalışma yükümlülü-

26. First Trade Union Congress, s.11.
27. a.g.y., s. 80.
28. a.g.y., s. 364.

günü uygulatmaya enerjik katılımlarıdır...

Sendikalar geliştikçe, şimdiki sosyalist devrim sürecinde, sosyalist iktidarın organları olmalıdırlar ve bu sıfatla da yeni ilkeleri sonuca götürmek için başka organlarla koordinasyon halinde ve onlara *tabi* biçimde çalışmalıdırlar... Kongre, öngörülen sürecin sonucunda ***sendikaların kaçınılmaz olarak sosyalist devlet organlarına dönüşmüş olacağı*** inancındadır. Sendikalara katılım, herhangi bir sanayide istihdam edilen herkesin devlete karşı ödevi olacaktır."

Bolşevikler Lenin'in bu sorunlar üzerindeki düşüncelerini oybirliğiyle kabul etmiş değillerdi. Sendika işlerindeki baş sözcüleri Tomsky, "İşçi gruplarının bazı kesimlerinin çıkarları bütün sınıfın çıkarlarına tabi kılınmalıydı"[29] diye konuşurken -ki birçok Bolşevik gibi o da bunu yanlış biçimde Bolşevik Parti'nin hegemonyasıyla özdeşleştiriyordu- Ryazanov şunu savunuyordu: "Burada başlayan toplumsal devrim Avrupa'nın ve bütün dünyanın toplumsal devrimiyle birleşmediği sürece, Rus proletaryası kendisini savunmalı ve silahlarından bir tekini dahi bırakmamalıdır, sendikal örgütlenmesini sürdürmelidir."[30] Zinovyev'e göre, işçi hükümeti altında sendikaların "bağımsızlığı" "sabotörleri" destekleme hakkından başka hiçbir anlama gelmeyecekti. Buna rağmen, ünlü bir Bolşevik sendikacı olan Tsyperovich, kongrenin sendikacıların üyelerini savunmak amacıyla grev eylemine başvurmayı sürdürme hakkını onaylamasını önerdi. Ne var ki bu amaçla verilen bir önerge reddedildi.[31]

Umulabileceği üzere, egemen partinin egemen tavrı (hem Fabrika Komiteleri ile ve hem de sendikalarla ilişkili olarak) olayların sonraki gelişiminde önemli bir rol oynayacaktı. Bunun, (sonraki) iç savaşın neden olduğu işçi sınıfının "harap olması" ve "atomlaşması" kadar "tarihin nesnel gerçeği" olduğu ortaya çıkacaktı. Aslında öne sürülebilir ki Bolşeviklerin fabrika komitelerine karşı tavırları (ve bu komitelerin yüzbinlerce işçi adına temsil ettiği büyük umutların suya düşmesi), işçi sınıfının kayıtsızlığını ve sinizmini doğuracak veya güçlendirecek ve görev başında bulunmamaya ve toplumsal sorunlara kişisel çözümler arayışına katkıda bulunacaktı; ki bunların hepsi-

29. a.g.y., Önsöz.
30. a.g.y., s. 27.
31. a.g.y., s. 367.

ni de yüksek sesle kınayacaktı Bolşevikler. Her şeyden önce şunu vurgulamak gerekir ki, kimi ayrıntılarıyla belgelemiş bulunduğumuz komitelere ve sendikalara ilişkin Bolşevik siyasa, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un katledilmelerinden on iki ay *önce* -yani genellikle Rus yöneticilerin aldığı önlemlerin çoğunu "haklılaştırdığı" varsayılan bir olaydan, Alman Devrimi'nin geri dönülmez başarısızlığından önce- öne sürülüyordu.

15-21 Ocak

Birinci Bütün Rusya Tekstil İşçileri Kongresi Moskova'da düzenlendi. Bolşevikler çoğunluktaydı. Kongre "İşçi denetimi yalnızca üretim ve dağıtımın planlı örgütlenmesine doğru bir geçiş adımıdır" diye bildirdi.[32] Sendika, "Sendikanın en küçük hücresi, yükümlülüğü, verili bir işletmede sendikanın tüm emirlerini uygulamaya koymaktan ibaret olan fabrika komitesidir" diyen yeni kurallar benimsedi.[33] Aba altından sopa bile gösterildi. Lozovsky diyordu ki: "Eğer tekil fabrikaların yerel yurtseverliği bütün proletaryanın çıkarlarıyla çatışırsa, kayıtsız şartsız belirtelim ki, çalışanlar için zararlı eğilimlerin bastırılması uğruna ***her türlü önlemi*** (benim vurgum. M.B.) almadan önce duraksamayacağız."[34] Başka bir deyişle parti, ***kendi*** işçi sınıfı çıkarları anlayışını işçilerin kendilerine karşı bile dayatabilirdi.

23-31 Ocak

Üçüncü Bütün Rusya Sovyetler Kongresi.

Şubat

Toprağı ulusallaştıran Bolşevik kararname.

32. **Vsesoyuzny s'yezd professionalnykh soyuzov tekstilschikov i fabrichnkh komitetov** (Moskova 1918), s. 8.
33. a.g.y., s. 5.
34. a.g.y., s. 30.

3 Mart

Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanması.

Vesenka'nın çıkardığı, sanayide teknik yönetimin işlevlerini tanımlayan kararname. Her bir idari metkez her işletmeye kendi gözetimi altındaki bir ***vekil*** (hükümet temsilcisi ve gözetmeni olacaktı) ve ***iki müdür*** (biri teknik ve öbürü de idari) atayacaktı. Teknik müdür sadece hükümet vekili veya sanayi "merkez müdürlüğü" tarafından görevinden alınabilecekti. (Başka deyişle, yalnızca "idari müdür" bir tür aşağıdan denetim altındaydı.)

Kararname şu ilkeyi getiriyordu: "Ulusallaştırılan işletmelerde işçi denetimi, fabrika veya işlik komitesinin veya denetim komisyonlarının tüm açıklamaları ve kararları ekonomik idari konseyin onayına sunularak uygulanır." "İdari konsey üyelerinin en çok yarısının işçi veya görevli olması gerekir."[35]

1918'in ilk aylarında Vesenka, belirli sanayilerin "birleşik idaresini" tepeden inşa etmeye başlamıştı. Bunun biçimi aydınlatıcıydı. 1915 ve 1916 sıralarında çarlık hükümeti, doğrudan veya dolaylı biçimde savaş için zorunlu olan metaları üreten sanayilerin faaliyetlerini elinde tutan merkezi organlar (bazen "komiteler" diye ve bazen de "merkezler" diye adlandırılıyorlardı.) kurmuştu. 1917'ye gelindiğinde, (genellikle ilgili sanayiin temsilcilerinden ibaret olan ve oldukça bağımsız nitelikte düzenleyici işlevler yerine getiren) bu merkezi organlar hemen hemen bütün sınai üretim alanına yayılmıştı. 1918'in ilk yarısında Vesenka, bu organları (veya bunlardan geriye ne kaldıysa onu) derece derece teslim aldı ve bunları *-glavki* (baş komiteler) ya da *tsentry* (merkezler) adı altında- Vesenka'nın yönlendirme ve denetimine tabi idari organlara çevirdi. Deri sanayii "baş komitesi" (Glavkozh) ocak 1918'de kuruldu. Bunu hızla baş kâğıt ve şeker komiteleriyle sabun ve çay "merkezleri" izledi. Mart 1918'de, var olanların tümü Tsentrotekstil ile birlikte, bunlardı. Bunlar "devrimden önce zaten atılmış olan temeller olmasaydı veya yönetsel ve idari personelin işbirliği olmaksızın güç bela ortaya çıkabilirdi... Hükümet ile daha duyarlı

35. **Sbornik dekretov i postanovlenii po narodnomu, khozyaistvu** (1918), s.311-315.

ve ılımlı sanayiciler arasında bir tür düzenli üretime dönüşü sağlamakta belirli bir örtük çıkar ortaklığı yakalanabilirdi."[36]

Bu, önemli teorik uzanımları olan bir soruyu ortaya çıkardı. Marksistler, genellikle devrimcilerin, burjuva toplumunun siyasal kurumlarını (parlamento vb) basitçe ele geçirip bunları farklı amaçlarla (yani sosyalizmin başlatılması için) kullanamayacaklarını savunmuşlardır. Her zaman, işçi iktidarının gerçekliğini ifade etmek için yeni siyasal kurumların (sovyetler) yaratılması gerekeceğini iddia etmişlerdir. Ama, devrimcilerin burjuva ekonomik iktidarının kurumlarını "zaptederek" kendi amaçları uğruna kullanıp kullanamayacakları -veya bunların da ilkin parçalanmalarının ve sonra yerlerine üretim ilişkilerinde temelden değişmeyi temsil eden yeni bir tür kurumlar getirilmesinin gerekip gerekmeyeceği- sorununda genel olarak basiretle sessiz kalmışlardır. Bolşevikler 1918'de açıkça birinci yolu tercih etmişlerdir. Bu tercih, kendi saflarında bile bütün enerjilerin artık "***kapitalist üretim ilişkilerinin dağıtılmasına devam etmeyi reddi ve hatta bu ilişkilerin kısmi restorasyonunu içeren,*** üretici kapasiteyi takviye ve geliştirmeye, organik inşaya" yöneltileceği vehmine yol açacaktı.[37]

6-8 Mart

Yedinci Parti Kongresi

Bu oldukça kısa süren kongredeki sıcak tartışmalar Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanması üzerinde odaklaştı.

14-18 Mart

Dördüncü Bütün Rusya Sovyetler Kongresi.

Mart

"Sol" komünistler (Osinskiy, Buharin, Lomov, Smirnov) Yüksek Eko-

36. E.H.Carr, a.g.y., II, 86-87.
37. a.g.y., II, 95.

nomik Konsey'deki önde gelen mevkilerden kovuldular -kısmen Brest-Litovsk'a karşı tavırlarından dolayı- ve yerlerine Milyutin ve Rykov gibi "ılımlılar" getirildi.[38] Yönetsel otoriteyi desteklemek, çalışma disiplinini yeniden sağlamak ve ücret teşvikleri uygulamak için sendika örgütlenmelerinin gözetiminde doğrudan adımlar atıldı. Bütün bunlar, en üst idari mevkilerdeki "solcuların", üretim noktasındaki denetimin yönetilenlerce sağlanmasının ikamesi olamayacağının açık bir kanıtıydı.

26 Mart

Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi *Izvestiya*sı "demiryolları yönetiminin merkezileştirilmesi" hakkındaki (Halk Komiserleri Konseyi'nin çıkardığı) kararnameyi yayımlar. Demiryollarında işçi denetimine son veren bu kararname, "ulaştırma sisteminin durumunun düzeltilmesi için kesinlikle zorunlu bir öngerek" idi.[39] Demiryollarında "demirden çalışma disiplininin" ve "bireysel yönetimin" aciliyetini vurguluyor ve Ulaşım Yolları Komiserliği'ne "diktatöryal" güçler veriyordu. 6. madde, seçilmiş bireylerin her yerel, havali veya bölgesel demiryolu merkezinde "idari-teknik yetkili" rolü oynamaları ihtiyacını belirtiyordu. "Bu bireyler" "Ulaşım yolları halk komiserlerine karşı sorumlu" olacaklardı. "Verili demiryolu merkezinde proletaryanın diktatöryal iktidarının bütünlüğüyle somutlaşması" olacaklardı.[40]

30 Mart

Brest-Litovsk'tan sonra Askeri İşler Komiserliği'ne atanan Troçki, hızla Kızıl Ordu'yu yeniden örgütlendirmişti. Ateş altında iraatsizliğe ölüm cezası yeniden getirilmiştir. Ve daha dereceli olarak, subaylar için selamlama, özel konuşma biçimleri, ayrı yaşanacak bölgeler ve başka ayrıcalıklar getirilmişti*. Subayların seçilmesi de dahil, demokratik

38. a.g.y., II, 91.
39. V.I.Lenin: **Selected Works**, cilt VII, Açıklayıcı Notlar, s.505.
40. a.g.y.

* Troçkist literatür, yıllarca Kızıl Ordu'nun bu gerici yönlerini "Stalinizm altında" ona ne olduğunun örnekleri olarak kınamıştır. Aslında, bunlara ilk önce Smirnov tarafından mart 1919'daki Sekizinci Parti Kongresi'nde itiraz edildi.

örgütlenme biçimlerinden çabucak vazgeçilmişti. "Seçilme ilkesi", diye yazıyordu Troçki, "siyasal bakımdan anlamsız ve teknik bakımdan uygunsuzdur ve zaten kararnameyle de bir tarafa bırakılmıştır."[41] Ekim Devrimi'nden sonra atanan askeri işler komiser yardımcılarından biri olan N. V. Krilenko, bu önlemlerden iğrenerek savunma heyetinden istifa etti.[42]

3 Nisan

Sendikalar Merkez Konseyi, sendikaların "çalışma disiplini" ve "teşvikler"le ilgili işlevleri üzerine ilk ayrıntılı bildirisini yayımladı.

Sendikaların "bütün çabalarını emek üretkenliğini yükseltmeye ve fabrikalarla ilişkilerde çalışma disiplininin vazgeçilmez temellerini devamlı olarak sağlamaya hasretmeleri" gerekir. Her sendika "her iş ve işçi kategorisi için üretkenlik normların. saptamak üzere" komisyonlar kurmalıdır. "Emek üretkenliğini arttırmak için" parça başına ücret verilmesi kabul edildi. "Saptanan normun üstüne çıkarılan üretkenliğe prim verilmesi, belirli sınırlar içerisinde, işçiyi bitkin düşürmeden üretkenliği arttırmak için yararlı bir önlem olabilir" diye iddia ediliyordu. Son olarak, "tekil işçi grupları" sendika disiplinine boyun eğmeyi reddederlerse, son çare olarak "doğurduğu bütün sonuçlarla" sendikadan ihraç edilebilirlerdi.[43]

11-12 Nisan

Çeka'nın silahlı müfrezeleri Moskova'daki 26 anarşist merkeze baskın yapar. Çeka ajanlarıyla Kara Muhafızlar arasında Donskoi Manastırı'nda çatışma patlak verir. Kırk anarşist ölür veya yaralanır, 500'den fazlası da tutuklanır.

---

41. L.Troçki, "Work, Discipline, Order", **Sochinenlya**, XVII, s.171-172.
42. N.Y.Krylenko. Ency. Dict.'deki otobiyografisi XLI-1, Ek, s.246.
43. **Narodnoye Khozyaistvo** No.2, 1918, s.38

İşçi denetimi sorunu parti içinde şimdi yaygın biçimde tartışılıyordu. Leningrad Bölge Komitesi *Kommunist*'in *ilk sayısını* yayımlar (editörlüğünü Buharin, Radek ve Osinskiy'nin yaptığı -bunlara daha sonra Smirnov da katıldı- "sol" komünist bir teorik dergi). Bu sayı editörlerin "Şimdiki Durum Üzerine Tezler"ini içeriyordu. Yazı "özdisiplin bayrağı altında işçiler arasında disiplini yerleştirmek üzere tasarlanan çalışma siyasasını, işçiler için çalışma yardımının ve parça başına ücretin getirilmesini ve işgününün uzatılmasını" kınıyordu. "Çalışma disiplininin sanayiin kapitalist yönetiminin restorasyonu ile bağlantılı olarak başlatılması gerçekte emek üretkenliğini yükseltemez" diyordu. "Proletaryanın sınıf inisiyatifini, faaliyetini ve örgütlenmesini azaltacaktır. İşçi sınıfını köleleştirmekle tehdit edecektir. Proletaryanın öncüleri arasında olduğu kadar, gerici öğeler arasında da rahatsızlık uyandıracaktır. Bugün proleterler arasında 'kapitalist sabotörlere' karşı duyulan yaygın nefret karşısında, Komünist Parti'nin bu sistemi başlatabilmek için işçi sınıfına karşı küçük burjuvaziye dayanması gerekecektir." "Proletaryanın partisi olarak kendi kendisini ihlal edecektir."

Yeni derginin ilk sayısı Radek'in ciddi bir uyarısını da kapsıyordu: "Eğer Rus Devrimi burjuva karşı devrim tarafından şiddetle altedildiyse anka kuşu gibi tekrardan dirilecektir, yok eğer sosyalist karakterini kaybettiyse ve böylelikle de emekçi kitleleri hayal kırıklığına uğrattıysa, felaketin Rus Devrimi'nin ve enternasyonal devrimin geleceği için on kat daha korkunç sonuçları olacaktır."[44] Aynı sayı "bürokratik merkezileşme, çeşitli komiserlerin hükmü, yerel sovyetlerin bağımsızlığının kaybolması ve pratikte de aşağıdan komün idaresindeki devlet tipinin reddedilmesi" hakkında uyarıda bulunuyordu.[45] "Lenin'in *(Devlet ve Devrim'*de) söylemiş olduğu gibi" diye belirtiyordu Buharin, "her bir işçinin devleti yönetmeyi öğrenmesi gerektiğini söylemek yerindeydi. Ama her bir işçinin başına ona emir yağdırmak üzere atanmış bir komiser gelince ne oldu?"

---

44. K.Radek. **'Pasle pyatimestyatsev'** (Beş ay sonra), **Kommunist**, No.1, Nisan 1918, s.3-4.
45. **Kommunist**, No.1, **"Tesisy o tekushchem momente"** (Şimdiki Durum Üzerine Tezler), s.8.

Derginin ikinci sayısı Osinskiy'nin kimi isabetli yorumlarını içeriyordu: "Proleter toplumun işçilerin kendilerinin sınıfsal yaratıcılığınca kurulması taraftarıyız, sanayi şeflerinin fermanlarınca değil... Eğer proletaryanın kendisi emeğin sosyalist örgütlenmesinin zorunlu öngereklerini nasıl yaratacağını bilmiyorsa, hiç kimse bunu proletarya adına yapamaz ve hiç kimse de onu bunu yapmaya zorlayamaz. Sopa, işçilere kaldırılmışsa eğer, ya başka bir toplumsal sınıfın etkisi altındaki bir toplumsal gücün ya da sovyet iktidarının ellerinde bulacaktır kendisini; ama o zaman sovyet iktidarı proletaryaya karşı bir başka sınıftan (örneğin köylülerden) destek bulmaya zorlanacak ve böylece de proletarya diktatörlüğü olarak kendisini çökertecektir. Sosyalizm ve sosyalist örgütlenme proletaryanın kendisi tarafından kurulacaktır ya da hiç kurulmayacaktır. Başka bir şey kurulacaktır: Devlet kapitalizmi."[46]

Lenin çok sert tepki gösterdi. Alışılmış sövüp sayma izliyordu bunu. "Sol" komünistlerin görüşleri "utanç verici", "komünizmin pratikte tamamen terk edilmesi", "küçük burjuvazinin kampına geçme" idi.[47] Sol, *"Isuvlar (Menşevikler)* ve kapitalizmin diğer hainleri tarafından kışkırtılıyordu." Leningrad'da, ***Kommunist***'in yayımlanmasını Moskova'ya taşımaya zorlayan ***bir kampanya açıldı;*** dergi Moskova'da ilk olarak Moskova Parti Bölge Örgütü'nün himayesinde ve daha sonra da bir grup yoldaşın gayri resmi sözcüsü olarak yeniden ortaya çıktı. Derginin ilk sayısının çıkmasından sonra telaşla toplanan Leningrad Parti Konferansı Lenin'e çoğunluk verdi ve *"Kommunist* taraftarlarının ayrı örgütsel varlıklarının sona ermesini talep etti."[48] 1918'deki (yani -1921'de- resmen hizipleri yasaklayan 10. kongreden çok önce) sözde hizip hakları için bu kadarı fazlaydı bile!

Leninistler bunu izleyen aylarda örgütsel denetimlerini aslen "solculara" destek sağlayan alanlara doğru genişletmeyi başardılar. Ma-

---

46. Osinsky. **'O stroitelstve sotsialisma'** (Sosyalizmin İnşası Üzerine), **Kommunist**, No.2, Nisan 1918, s.5. Leninist ekonomik siyasanın hangi yöne götürdüğü daha 1918'de bazıları için açıktı. Bugün Rusya'yla ilgili olarak hem "Leninist" ve hem da "devlet kapitalisti" olmak iddiasında olanlar lütfen not etsin!

47. V.I.Lenin. "Left-wing childs hnass and pettybourgeois mentality", **Selected Works**, cilt VII, s.374.

48. V.Sorin. **"Partiya i oppozitsiya"** (Parti ve Muhalefet), I, Fraktsiya levykh kommunistov (Sol Komünistler Fraksiyonu), Moskova 1925, s.21-22.

yısın sonunda, Preobrazhensky'nin başında bulunduğu ağırlıkla proleter olan Ural bölgesi parti örgütü ve partinin Moskova Bölge Bürosu, parti önderliğinin destekçileri tarafından tekrar ele geçirilmişti. *Kommunist*'in dördüncü ve son sayısı (Mayıs 1918) gayri resmi bir hizip dergisi olarak yayımlanmak zorunda kaldı. Bütün işçi sınıfını derinliğine etkileyen bu önemli konuların karara bağlanması "tartışma, ikna veya uzlaşma ile değil, parti basınındaki ve parti önderlerinin bildirilerindeki ağır küfür engeliyle destekli olan, parti örgütlerindeki yüksek baskı uygulaması ile olmuştu". Lenin'in polemikleri bunun tonunu ayarladı ve onun örgütsel vekilleri de üyeleri hizaya soktu."[49] Geleneksel devrimci hareket içinde yer alan birçoklarına bu yöntemler adamakıllı bildik gelecektir!

28 Nisan

Lenin'in *"Sovyet Hükümetinin Doğrudan Görevleri"* üzerine makalesi, Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesi *Izvestiya*'sında yayımlandı. "Ekonomik canlanmanın koşulu" olan "çalışma disiplinini sağlamak için" "önlem ve kararlar" isteniyordu (Önerilen önlemler arasında, her bir işçinin üretkenliğini kaydetmek üzere kart sisteminin başlatılması, her işletmeye fabrika yönetmeliklerinin sokulması, her bir işçinin çıktısını saptamak amacıyla çıktı oranı bürosunun kurulması ve artan üretkenliğe ikramiye ödenmesi vardı). Lenin, bu önerilerin potansiyel olarak zararlı yanlarını sezdiyse bile, tabii ki asla bunların sözünü etmedi. Ne var ki, ("her bir işçinin üretkenliğini" kayda geçen) mürekkep yalamışlarda ve ("çıktı oranı bürosu"nu idare eden) kâtiplerde yeni bürokrasinin şimdilik şekilsiz öğelerini görmek için büyük bir hayal gücüne sahip olmak gerekmiyordu.

Lenin daha da öteye gitti. Şöyle yazıyordu: "Parça başı iş konusunu ortaya atmalı ve bunu pratikte uygulamalı ve sınamalıyız... Taylor sisteminde bilimsel ve ilerici olan şeylerin büyük kısmını uygulama konusunu ortaya atmalıyız[50]... Sovyet cumhuriyeti bilim ve teknoloji-

49. R.V.Daniels, a.g.y., s.87.
50. Lenin devrimden önce Taylorizmi "insanın makineyle köleleştirilmesi" diye kınamıştı. (Sochineniya, XVII, 248-8).

nin bu alandaki başarılarında değerli olan ne varsa hepsini ne pahasına olursa olsun edinmelidir... Rusya'da Taylor sisteminin okunmasını ve öğretilmesini örgütlemeliyiz." Sadece "küçük burjuva gevşekliğinin bilinçli temsilcileri", "tekil önderlere diktatörce güçler veren", demiryolları yönetimi üzerine yakınlarda çıkan karamamede "ortaklık ilkesinden, demokrasiden ve sovyet hükümetinin diğer ilkelerinden" bir tür ayrılma olduğunu düşünebilirdi. "Tarihin reddedilemez deneyimi göstermiştir ki, tekil bireylerin diktatörlüğü çoğu zaman devrimci sınıfların diktatörlüğünün aracı, kanalı olmuştur." "-Sosyalizmin maddi üretici kaynağı ve temeli olan- büyük ölçekli makine sanayii mutlak ve katı irade birliği ister... İradenin katı birliği nasıl sağlanabilir? Binlerce kişinin iradesini bir kişinin iradesine tabi kılmasıyla." "Tek bir iradeye *sorgusuz sualsiz itaat (vurgu aslında) büyük ölçekli makine sanayiine dayanan emek süreçlerinin başarısı için kesinlikle zorunludur... Bugün devrim, sosyalizm için kitlelerin emek süreci önderlerinin yalın kat iradesine sorgusuz sualsiz boyun eğmelerini* talep etmektedir."[51] "Sorgusuz sualsiz" boyun eğme talebi tarih boyunca sayısız gerici tarafından dile getirilmiştir; ki üstelik bunlar böylesi boyun eğmeyi üzerinde otorite uyguladıklarına dayatmaya çabalamışlardır. Öte yandan, oldukça eleştirel (ve özeleştirel) bir tavır gerçek devrimciliğin köşe taşıdır.

Mayıs

Burevestnik, Anarkhia, Golos Truda ve önde gelen diğer anarşist süreli yayınlar kapatıldı.

Mayıs

Kommunist'te yazan Preobrazhensky uyarır: "Partinin çok yakında bireyler diktatörlüğünün demiryolları ve ekonominin diğer alanlarından partinin kendisine doğru ne ölçüde genişletileceğine karar vermesi gerekecek."[52]

---

51. V.I.Lenin, **Selected Works**, cilt VII, s.332-3, 340-2.
52. **Kommunist**, No.4

5 Mayıs

*"Sol kanat çocukluğu ve küçük burjuva zihniyeti"**nin yayımlanması. Lenin, *Kommunist*'in görüşlerini "laf ebeliğinin gürültüsü", "şatafatlı sözlerin gösterişi" vs. vs. vs. diye suçladıktan sonra sol komünistlerin işaret ettiği birtakım noktaları yanıtlamaya girişiyordu. Lenin'e göre "devlet kapitalizmi" bir tehlike değildi. Tersine, hedeflenecek bir şeydi. "Yaklaşık altı aylık süre içerisinde devlet kapitalizmini başlatırsak büyük bir başatıya ve sağlam bir güvenceye ulaşırız; öyle ki, bir yıl içinde sosyalizm, sürekli sabit bir dayanak kazanmış ve ülkemizde yenilmez hale gelmiş olur." "Ekonomik bakımdan, devlet kapitalizmi ekonominin şimdiki sisteminden ölçülemez derecede üstündür... Sovyet iktidarının bundan korkmasını gerektirecek bir şey yok, zira sovyet devleti işçilerin ve yoksulların iktidarının güvence altına alındığı bir devlettir" (çünkü siyasal iktidarı bir "işçi partisi" eline tutuyordu). "Sosyalizmin gerekli koşullarının bütün toplamı", "on milyonlarca insanı üretim ve dağıtımda tek bir standardın en katı uygulanışına tabi kılan planlı devlet örgütlenmesi olmaksızın düşünülemeyecek olan, modern bilimdeki son gelişmelere dayalı büyükölçekli kapitalist teknik" ve "proleter devlet iktidarı" idi. [Önemle belirtilmeli ki *üretimde* işçi sınıfı iktidarı 'sosyalizmin gerekli koşullarından' biri olarak anılmıyor.] Lenin, devamla, 1918'de 'sosyalizmin bağlantısız iki yarısı, uluslararası emperyalizmin tek bir kabuğu içindeki geleceğin iki civcivi gibi yan yana bulunuyordu." 1918'de Almanya ve Rusya sırasıyla "bir yandan sosyalizmin ekonomik, üretici ve toplumsal koşullarının ve öte yandan da siyasal koşulların" cisimleşmesiydiler. Bolşeviklerin görevi "Almanların devlet kapitalizmini incelemek, bunu kopya etmek için hiçbir çabayı esirgememek" idi. "Bunun kopya edilmesine hız vermek için diktatöryal yöntemler benimsemekten çekinmemeleri" gerekliydi. Özgün olarak yayımlandığı biçimiyle,[53] Lenin'in metni ilginç bir cümle içeriyordu bundan sonra: "Görevimiz bunu hızlandırmaktır; hatta Petro'nun, barbarlığa karşı savaşmak için barbarca yöntemler kullanmaktan çekinmeyerek Batıcılığın barbar Rusya tarafından benimsenmesini hızlandırmasından daha çok hızlandırmak." Bu, belki de Lenin'in yazılarında herhangi bir çara hayranlıkla yapılan tek atıf. Lenin, üç yıl sonra bu kısmı alıntılarken, Büyük Petro'ya atfı atladı.[54]

* Türkçe'de "Sol komünizm bir çocukluk hastalığı" adıyla yayımlandı. (Ç.n.)

53. V.I. Lenin. **Sochineniya**, XXII, 516-517.

54. a.g.y., XXVI, 326.

"1918'de Rusya'da hâkim olan küçük burjuva kapitalizminden büyük ölçekli kapitalizme ve sosyalizme" diye devam ediyordu Lenin, " 'ulusal muhasebe ve üretimle dağıtımın denetimi' denilen bir ve aynı ara istasyondan geçen, bir ve aynı yol gidiyordu." Nisan 1918'de devlet kapitalizmine karşı savaşmak, Lenin'e göre, "havanda su dövmektir."[55] Sovyet Cumhuriyeti'nin "devlet kapitalizmi yönünde evrim" ile tehdit edildiği iddiası "kahkahadan başka şeye sebep olmayacaktı." Eğer bir tüccar ona bazı demiryollarında düzelme olduğunu söylerse, "böylesi bir övgü yirmi komünist karardan binlerce defa daha değerli görünecektir bana."[56] Yukarıdaki gibi kısımları okurken, kimi yoldaşların aynı zamanda hem "Leninist" olduklarını ve hem de Rus toplumunun taraftarı olmadıkları bir devlet kapitalizmi biçimine sahip olduğunu nasıl iddia edebildiklerini anlamak zorlaşmaktadır. Ne var ki bazıları tam da bunu yapmayı başarıyor.

Yukarıdakilerden (ve o zaman yazılan diğer kısımlardan) billur gibi açık ki, rejimin proleter doğası, bütün Bolveşik önderlerce, devlet iktidarını ele almış olan partinin proleter doğasına bağlı görülüyordu. Hiçbiri Rus rejiminin proleter doğasını öncelikle ve can alıcı biçimde ***üretim noktasında*** işçi iktidarının uygulanmasına (yani işçilerin üretimi yönetmesine) bağlı görmüyordu. Marksistler olarak onlar için apaçık olmalıydı ki, eğer işçi sınıfı ekonomik iktidarı elinde tutmazsa "siyasal" iktidarı güvencesiz olacak ve gerçekten çok geçmeden yozlaşacaktı. Bolşevik önderler üretimin kapitalist örgütlenmesine, kendi içinde, toplumsal olarak tarafsız bir şey gibi bakıyordu. Farksız biçimde, ***kötü*** amaçlar için (burjuvazinin özel birikim hedefiyle kullandığı zaman olduğu üzere) veya ***iyi*** sonuçlar verecek şekilde ('işçi devleti' onu 'halk kitlelerinin yararına' kullandığında olduğu üzere) kullanılabilirdi. Lenin oldukça pervasız biçimde ifade ediyordu bunu. "Sosyalizm" diyordu, "bütün halkın yararına getirilen devlet kapitalizmi tekelinden başka bir şey değildir."[57] Lenin'in gözünde, kapitalist üretim yöntemlerinde yanlış olan şey geçmişte burjuvaziye hizmet etmiş olmalarıydı. Şimdi işçi devleti tarafından kullanılacaklar ve böylelikle de "sosyalizmin koşullarından biri" haline geleceklerdi. Bütünüyle devlet iktidarını kimin elinde tuttuğuna bağ-

55. V.I.Lenin. **Selected Works**, cilt VII, s.360-66.
56. E.H.Carr, a.g.y., II, 100.
57. V.I. Lenin, **"The threatening catastrophe and how to fight it."**

lıydı bu.[58] Rusya'nın üretim araçlarının ulusallaştırılması *nedeniyle* bir işçi devleti olduğu savı, ancak Troçki tarafından 1936'da öne sürülecekti! Troçki, "Sovyetler Birliği savunulmalıydı" görüşü ile "Bolşevik Parti artık işçi partisi değildi" görüşünü uzlaştırmaya çalışıyordu.

24 Mayıs - 4 Haziran

Birinci Bütün Rusya Bölgesel Ekonomik Konseyler Kongresi Moskova'da yapıldı. Bu "ekonomik parlamento"da Vesenka'dan, onun "glavki" ve merkezlerinden, bölgesel ve yerel Sovnarkhozy'den ve sendikalardan 100'den fazla oy hakkına sahip delege (ve 150 de oy hakkına sahip olmayan delege) hazır bulundu. Kongreye Rykov başkanlık etti; "temiz sicilli ve renksiz görüşleri olan" biri.[59] Lenin, "çalışma disiplini" ricasıyla ve yüksek ücretli "spetsy" (uzmanlar) çalıştırmanın gerekliliğine ilişkin uzun açıklamalarla görüşmeleri başlattı.

Osinski, uzlaşmaz biçimde sanayiin demokratikleştirilmesi tarafını tuttu. "Parça başına ücret" ve "Taylorizm"e karşı saldırı yöneltti. Smirnov ve birçok taşralı delege onu destekledi. "Muhalefet", fabrika komitelerinin beraberinde getirdiği sanayiin de facto ulusallaştırılmasının tanınması ve tamamlanmasında ısrar etti; ve işçi denetimi organlarına dayanan ve bunları temsil eden kapsayıcı bir ulusal ekonomik otoritenin kurulmasını istedi.[60] Yeni rejimin vazgeçilmez ekonomik temeli olarak "yalnızca yukarıdan değil, aşağıdan da işçi idaresi" çağrısında bulundu. Lomov, işçi denetiminin yekpare genişletilmesi isteğiyle bürokratik merkezileşmenin ülkenin güçlerini boğduğu uyarısında bulunuyordu. "Kitleler ekonomimizin her dalında canlı, yaratıcı iktidardan yoksun bırakılıyor." Lenin'in "kapitalistlerden öğrenme" hakkındaki sözünün sekiz yüz doksanlarda sözde Marksist

58. Bu araçlar ve amaçlar anlayışının -ve yol açtıklarının- tam bir çözümlemesi için bkz. Paul Cardan, **"From Bolshevism to the Bureaucracy"**, **Solidarity** Kitapçığı No. 24.
59. E.H.Carr, a.g.y., II. 101., dipnot 4.
60. Osinsky, **Trudy pervogo vserossiykogo a'yezda sovetov narodnogo khozyaistva** (Birinci Bütün Rusya Ekonomik Konseyler Kongresi Tutanakları) içinde, Moskova, 1918, s.61-64.

(ve şimdiki burjuva) Struve tarafından icat edildiğini hatırlatıyordu kongreye.[61]

Bundan sonra bütün bir tartışmayı aydınlatabilecek ve çeşitli bakış açılarını özetleyebilecek olaylardan biri gerçekleşti. Kongrenin bir alt komitesi, sınai işletmelerin yönetim kurullarındaki temsilcilerin *üçte ikisinin* işçiler arasından seçilmesi gerektiğine ilişkin bir karar çıkardı.[62] Lenin, bu "ahmakça karara" öfkelendi. Onun yol göstericiliği altında, bütün üyelerin hazır bulunduğu bir kongre oturumu kararı "düzeltti" ve sınai işletmelerin yönetsel personelinin *üçte birinden* daha fazlasının seçimle işbaşına gelmemesi gerektiği kararına vardı. Yönetim komiteleri, aralık 1917'de kurulan Yüksek Ekonomik Konsey'e (Vesenka) veto hakkı veren, önceden taslağı çizilmiş karmaşık hiyerarşik yapıyla bütünleştirilmeliydi.[63]

Kongre, Sendika Merkez Konseyi'nin "güvence altına alınmış bir ücrete karşılık olarak kesin, sabit bir üretkenlik oranı" ilkesini getiren bir önerisini biçimsel, olarak onayladı. Parça başına iş ve ikramiye kurumunu benimsedi. "Yerleşmiş bir siyasadan çok, bir düşünce iklimi oluşum halindeydi."[64]

25 Mayıs

Urallar'da hükümet kuvvetleriyle Çek alayının askerleri arasında çatışmalar. Sibirya'nın ve Güneydoğu Rusya'nın çeşitli yerleritide anti-Bolşevik ayaklanmalar. *Geniş çaplı iç savaşın başlaması ve müttefik müdahalesinin başlaması.* [Bolşeviklerin anti-proleter pratiklerinden dolayı iç savaşı suçlamaya istekli olanlar şimdiden itibaren bunu yapabilirler.]

28 Haziran

Halk Komiserleri Konseyi bütün bir gece süren bir oturumdan sonra bir milyon rublenin üstünde sermayeye sahip bütün işletmeleri kap-

61. a.g.y., s. 75.
62. a.g.y., s. 65.
63. Polozheniye ob upravlenii natsionalizirovannymi predpriyatiyami (Ulusallaştırılan İşletmelerin İdaresi İçin Düzenlemeler), a.g.y., s. 477-478.
64. E.H.Carr, a.g.y., II, s. 119-120.

sayan *Genel Ulusallaştırma Kararnamesi*'ni çıkarır. Kararnamenin amacı, "üretim ve arzdaki dağınıklığa karşı ısrarlı mücadele" idi.

Varlıkları şimdi "Rus Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti'nin mülkü -ilan edilen söz konusu sektörler- madencilik, metalurji, tekstil, elektronik, kereste, tütün, sakız, cam ve çömlekçilik, deri ve çimento sanayileri, bütün buharlı makineler, yerel kamu hizmetleri ve özel demiryolları ile bunların yanı sıra daha başka birkaç küçük sanayi idi." "Ulusallaştırılan işletmelerin idaresini örgütlendirme" görevi "acil bir sorun olarak" Vesenka'ya ve onun kısımlarına bırakıldı. Ancak Vesenka, kararnamenin kapsadığı tekil işletmeler hakkında özel yönergeler çıkarıncaya kadar, "böylesi işletmeler daha önceki sahiplerine bedava kiralanmış sayılacaklar, onlar da bu işletmeleri finanse etmeye ve gelir sağlamaya devam edeceklerdi."[65]

Tekil işletmelerin devlete yasal devri kolayca tamamlandı. Atananların yönetsel işlevleri üstlenmesi biraz daha zaman alacaktı; ama bu süreç de birkaç ay içinde tamamlanacaktı. Dış müdahale tehdidi altında her iki adım da hızlandırılmıştı. ***Mülkiyet ilişkileri***ndeki değişme derinliğine nüfuz etmişti. ***Bu anlamda*** çok büyük bir devrim gerçekleşmişti. "Devrim iç savaşın iplerini salıverdikçe, iç savaş da devrimi yoğunlaştıracaktı."[66] Ama üretim ilişkilerindeki temel değişmeler söz konusu olduğunda ise, devrim şimdiden tükenmişti. -Şimdi başlayan- "savaş komünizmi" dönemi, işçi sınıfının 1917'nin son birkaç haftasında ve 1918'in ilk haftalarında ***üretimde*** tatmış olduğu kısa iktidarı kaybetmesine tanık olacaktı.

4-10 Temmuz

Beşinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi.

"Ulusallaştırma" sorunu 1918'in ilk yarısı boyunca "sol" komünistlerle Leninistler arasında sert tartışmalara konu olmuştu. Üretim araçlarının topyekün ulusallaştırılmasına ekimden hemen sonra Lenin tarafından karşı çıkılmıştı. Bu, burjuvaziyle siyasal bir anlaşma yap-

65. a.g.y., II, s. 105.
66. R.V.Daniels, a.g.y., s. 92.

ma isteği nedeniyle değil, proletaryanın teknolojik ve idari olgunluğuna değerini verememesinden dolayıydı; bütün büyük sanayiler resmi olarak ulusallaştırılmış olsaydı, proletaryanın bu olgunluğu derhal sınanacaktı. Sonuçta ortaya son derece karmaşık bir durum çıkmıştı; kimi sanayiler "yukarıdan" (yani merkezi hükümetin emriyle), kimileri de "aşağıdan" (yani işçilerin eski sahiplerince terk edilen işletmeleri teslim aldığı yerlerde) ulusallaştırılmışken, daha başka yerlerde fabrikalar hâlâ eski sahiplerinin buyruğundaydı -eylem özgürlükleri veya otoriteleri fabrika komitelerinin el uzatmasıyla sınırlanmış bile olsa-.

"Sol" komünizmin en yetenekli teorisyenlerinden Kritzman, bu durumu ilk günlerden eleştirmişti. 14 Kasım 1917 "İşçi Denetimi" kararnamesine "yetersiz, bundan dolayı da gerçekleştirilemez önlemler" diye bakmıştı. "Bir slogan olarak işçi denetimi, proletaryanın büyüyen, ama hâlâ yetersiz olan iktidarını belirtiyordu. İşçi sınıfı hareketinin hâlâ üstesinden gelinemeyen zayıflığının örtük ifadesiydi. İşverenler, işçilere işyerini nasıl yöneteceklerini öğretme gibi bir amaçla, işlerini yürütmeye yönelmezlerdi. Tersine, işçiler kapitalistlere karşı yalnız nefret duyuyorlardı ve gönüllü olarak sömürülmelerinin sürmesi için neden göremiyorlardı."[67]

Bir başka "sol" komünist, Osinski, diğer bir yönü vurguluyordu: "İşçi denetimi sloganının kaderi" diye yazıyordu, "son derece ilgi çekicidir. Düşmanın maskesini düşürme isteğinden doğdu; kendisini bir sisteme çevirme arayışına girince de başarısız oldu. Her şeye rağmen kendi kendisini yerine getirdiği yerde de içeriği bizim aslen öngördüğümüzden tamamıyla farklı bir hal aldı. Ademimerkezi diktatörlük biçimini, bireysel olarak ele alınan kapitalistlerin birbirinden bağımsız hareket eden çeşitli işçi sınıfı örgütlenmelerine tabi kılınması biçimini aldı... İşçi denetimi ile aslında üretim araçlarının sahiplerini boyun eğdirmek amaçlanmıştı... Ama bu bir arada var oluş çabucak dayanılmaz oluverdi. Yöneticilerle işçiler arasındaki ikili iktidar durumu çok geçmeden işletmenin çökmesine yol açtı. Ya da merkezi güçlerin en ufak izni olmaksızın, hızla işçilerin topyekün iktidarına dönüştürülmüş hale geldi."[68]

67. I.Larine ve L.Kritzman, Wrtschaftsleben und Wirtschaftlicher Aufbau in Soviet Russland, 1917-1920. Hamburg, 1921 s. 163 (Almanca).
68. N.Osinsky. "O stroitelstve sotsialisma" ("Sosyalizmin İnşası") Moskova 1918, s. 35.

Bu dönemdeki "sol" komünist yazıların çoğu şu temayı vurguluyordu: Üretim araçlarının erken ulusallaştırılması bu belirsizliklerin büyük kısmını bertaraf edecekti. Kapitalistlerin topyekün mülksüzleştirilmesi, sosyalist ekonominin bütününü düzenleyen bir merkezi örgüt aracılığıyla, "işçi denetimi"nden "işçi yönetimi"ne derhal geçmeye izin verecekti. İlginçtir ki, Lozovsky, o sıralarda "sol" komünistlerin bakış açısına şiddetle karşı çıktıysa da (devrimin sadece bir "burjuva demokratik" devrim olduğunu düşünüyordu çünkü), sonradan şöyle yazacaktı: "Toplumsal devrim döneminde her bir işletmede anayasal monarşinin (yani eski patron, ama sadece sınırlı bir iktidar uygular. M.B.) olanaksız olduğu ve önceki mal sahibinin -modern işletmenin yapısı karmaşık olmakla birlikte- çarkın fazlalık bir dişlisi olduğu çok geçmeden kanıtlanacaktı."[69]

Kısa bir zaman sonra, "sol" komünistler arasında bölünme ortaya çıktı. Radek, Leninistlerle anlaşmaya vardı. "Tek adam yönetimi"ni ilkesel olarak kabul etmeye hazırdı (proleter olmayan biri için çok zor olmasa gerek?); çünkü, haziran 1918'in yaygın ulusallaştırma kararları bağlamında uygulanacaktı artık.

Radek'in kanısına göre bu kararlar "rejimin proleter temelini" sağlama almaya yardım edecekti. Buharin de Osinski'den koptu ve yeniden kafileye katıldı.

Ancak Osinski ve destekleyicileri yeni bir muhalif eğilim oluşturma yolunu tuttular: "Demokratik merkeziyetçiler" (parti önderliğinin "bürokratik merkeziyetçiliğine" muhalefetlerinden dolayı böyle deniliyordu). İşçilerin üretimi yönetmesi uğruna ajitasyona devam ettiler. Onların ve "sol" komünistlerin asıl grubunun düşünceleri, iki yıl sonra işçi muhalefetinin gelişmesinde önemli rol oynayacaktı.

İç savaş ve savaş komünizmiyle, sorunlar bir süre için bulanıklaşmış göründü. Herhangi bir kimsenin denetleyebilmesini gerektirmeyecek kadar az üretim vardı. "1918"in sorunları, yine de sadece ertelendi. Sol komünistlerin eleştiri çalışmaları sayesinde, unutulmaları mümkün değildi. Savaşa geçici olarak ara verilir verilmez sol muhalifler, sovyet rejiminin toplumsal doğası temel sorusunu yeniden ortaya atmaya hazırdılar."[70]

69. A.Lozovsky "**The Trade Unions in Soviet Russia**". (All-Russian Central Council of Trade Unions, Moskova, 1920), s. 654.
70. R.V.Daniels, a.g.y., s. 91.

Ağustos

Beyazların Volga saldırısında doruk noktası.

İç savaş ekonomik merkezileşme sürecini çok büyük ölçüde hızlandırdı. Önceki Bolşevik pratik hakkındaki bilgilerimizin tahmin etmemizi sağlayabileceği üzere, aşırı derecede bürokratik bir merkezileşme biçimini ortaya çıkaracaktı bu. Bütün Rus ekonomisi yarı askeri temelde "yeniden örgütlendi." İç savaş bütün büyük sanayii Kızıl Ordu'nun malzeme örgürüne dönüştürmeye hizmet etti. Bu, sınai siyasayı bir askeri srrateji sorunu haline getirdi.

Bu aşamada şu belirtilmeye değer ki, kimi anarşistlerin savunduğu gibi ademimerkezileşmenin kendi içinde herhangi bir değeri olduğuna kuşkuyla bakıyoruz. Paris Komünü, Sovyetler Kongresi (veya modern benzetmeler yaparsak, bir işçi temsilcileri komitesi ya da grev komitesi), hepsi de yüksek derecede merkezi, ama yine de oldukça demokratiktir. Öte yandan, feodalizm hem ademimerkezi ve hem de fazlasıyla bürokratikti. Kilit soru, "merkezi" aygıtın aşağıdan (seçilmiş ve geri çağrılabilir delegelerce) denetlenip denetlenmediği veya sözde adına hareket ettiklerinden kendisini ayırıp ayırmadığıdır.

Bu dönem, başka bir yerde[71] layıkıyla tanımlanan karmaşık etkenler çeşitliliğinden dolayı, üretimde kayda değer bir düşmeye tanık oldu. Parti sözcüleri "sıkıntı"dan, çoğu zaman aykırı anarko-sendikalist düşüncelerin etkisini sorumlu tuttular. Kesinlikle hatalar yapılmıştı; ama, yeni hareketin artan zahmetleri diye görülmüş olan şeyler, şimdi, işçilerin üretime egemen olmaya yönelik her türlü girişimlerinin doğalarından gelen sakatlığına atfediliyordu. "Fabrika ve atölye komitelerince uygulanan işçilerin sanayi üzerindeki denetimi" diye yazıyordu bir hükümet sözcüsü, "anarşistlerin planları gerçekleşirse neler olabileceğini göstermiştir."[72] Aşağıdan denetim girişimleri şimdi sistematik olarak bastırılıyordu. Tekil fabrika komitelerinin proleter partizanları direnmeye çalıştılarsa da direnişleri kolayca altedildi.[73] Çeşitli proletarya kesimleri (elbette "geri" kesimleri değil) ara-

---

71. Örneğin bkz. I. Deutscher, **The Prophet Unarmed**, O.U.P. 1959, s. 1-14.
72. I.I.Stepanov-Skortsov, a.g.y., s. 24.
73. M.Dobb. **Soviet Economic Development since 1917**, New York, 1948, s. 89-90.

sında acı ve üzüntü yayıldı. Üretimin düşmesi ve "savaş komünizmi" yıllarının ayırt edici özelliği olan "anti sosyal faaliyetlere" yaygın biçimde yönelim tartışılırken, bu gibi etkenler göz önüne alınmalıdır -ama nadiren alınır-.

25 Ağustos - 1 Eylül

Birinci Bütün Rusya Anarko-Sendikalistler Konferansı Moskova'da toplanır. Sınai alanında alınan karar, hükümeti, "tek adam yönetimi, çalışma disiplini ve 'burjuva' mühendis ve teknisyenlerin istihdamı gibi kapitalist amaçlar yararına işçi denetimini bastırmaktan dolayı işçi sınıfına ihanet etmekle suçladı. Bolşevik önderlik, fabrika komitelerini -büyük işçi devriminin sevgili evladını- 'ölü örgütlenmeler' olan sendikalar uğruna yüzüstü bırakmakla ve sınai demokrasiyi kararnameler ve kırtasiyecilik ile ikame etmekle, kendisinin gülünç biçimde sosyalizm diye adlandırdığı bir 'devlet kapitalizmi' canavarı, bir bürokratik dev yaratıyordu."[74]

"Volny Golos Truda" (Emeğin Özgür Sesi) *Golos Truda*'nın (1918 mayısında kapatılmıştı) ardılı olarak kuruldu. Yeni dergi de dördüncü sayısından sonra kapatıldı (16 Eylül 1918). M. Sergven'in (Maksimov ?) *"Devrimin Yolları"* adında ilginç bir makalesini içeriyordu bu sayı. Makale, "Bolşeviklerin 'işçi sınıfına ihanet edenler' diye alışılmış kınanmasından dikkate değer bir kopma gösteriyordu. Lenin ve izleyicileri, kişisel iktidar hırslarını tatmin etmek için Makyavelist kurnazlıklarla ilerideki yeni sınıfsal yapıyı tasarlamış olan soğukkanlı sinikler değillerdi muhakkak. İnsanlığın acılarına karşı duyulan gerçek bir kaygıyla güdülenmeleri tamamen mümkündü... Ama toplumun idareciler ve işçilere bölünmesi otoritenin merkezileşmesinin amarı dinlemez sonucu oldu. Başka türlü olamazdı... Yönetim ve emek işlevleri bir defa ayrılınca (ilki 'uzmanlar' azınlığına ve ikincisi de öğrenim görmemiş kitlelere bırakılınca) hiçbir yücelik ve eşitlik olanağı kalmadı."[75] Maksimov, aynı sayıda, anarşist kamptaki Manilovları[76] "modern dünyada hüküm süren karmaşık güçlerden

74. P.Avrich, a.g.y., s. 191.
75. a.g.y., s. 192-3.
76. Manilov, Gogol'un Ölü Canlar'ında hayalci bir toprak sahibiydi.

nabersiz, pastoral ütopyaların hasretini çeken romantik hayalperestler" diye yerden yere çaldı. Altın çağ düşü kurmayı bırakmanın zamanı gelmişti. Zaman, "örgütlenme ve harekete geçme" zamanıydı. Bu ilkeli, ama yine de gerçekçi görüşlerinden dolayı Maksimov ve anarkosendikalistlere, anarşist hareketteki diğer eğilimlerce "anarkobürokratik Yahudalar" (hainler, Ç.N.) diye şiddetle saldırılacaktı.[77]

Ağustos 1918

Bir hükümet kararnamesi, Vesenka'nın bileşimini, Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nin görevlendirdiği 30, Bölgesel Ulusal Ekonomi Konseyleri (Sovnarkhozy)'nin atadığı 20 ve Bütün Rusya Sovyetler Yürütme Kurulu'nun (V. Ts. I. K.) atadığı 10 üyeyle sabitleştirir. Vesenka'nın günlük işleri, başkanı ve yardımcısının Halk Komiserleri Konseyi'nce (Sovnarkom) ve öbürlerinin de V. Ts. I. K. tarafından atandığı diğer 9 üyeden oluşan bir prezidyuma bırakılacaktı. Resmi olarak prezidyumun Vesenka'nın toplam 69 üyesinin aylık toplantılarında kararlaştırılan siyasaları yürüteceği varsayılıyordu. Ama, çok geçmeden işin gitgide daha çoğunu üstlenmeye başladı. 1918 sonbaharından sonra Vesenka'nın bütün üyelerinin katıldığı toplantılar artık yapılmıyordu. Vesenka bir devlet dairesi olmuştu.[78]

Başka deyişle, Bolşeviklerin devlet iktidarını zaptetmelerinden sonraki bir yıl içinde (kitle hareketinin doruk noktasında bir süre sarsılmış olan) üretim ilişkileri bütün sınıflı toplumlarda görülen klasik otoriter kalıba geri döndürülmüştü. İşçiler, ***işçiler olarak,*** en çok onları ilgilendiren konulardaki kararlara ilişkinanlamlı bir otoriteden yoksun bırakılmışlardı.

28 Eylül

Bolşevik sendika önderi Tomsky, ***Birinci Bütün Rusya Komünist Demiryolu İşçileri Kongresi***'nde şöyle der: "Komünistlerin görevi ilk olarak, kendi sanayilerinde sıkı kenetlenmiş sendikalar yaratmak, ikinci olarak, azimli çalışmayla bu örgütleri ele almak, üçüncüsü, bu

77. P.Avrich, a.g.y., s. 196-197.
78. E.H.Carr, a.g.y., II, 180-181.

örgütlerin başında bulunmak, dördüncüsü, bütün proleter olmayan örgütleri defetmek ve beşinci olarak da, sendikayı kendi komünist etkimizin altına almaktır."[79]

Ekim

Hükümet kararnamesi "cumhuriyetin bütün üretimini düzenleyen ve örgütlendiren merkezi organ olma sıfatıyla" Vesenka'dan başka hiçbir organın sınai işletmelere el koyma hakkı bulunmadığı hükmünü tekrarlar.[80] Böyle bir kararnamenin yayımlanmasına ihtiyaç duyulması, yerel sovyetlerin veya belki de hatta yerel sovnarkhozylerin tam da bunu yaptığı imasında bulunmaktadır.

6-9 Kasım

Altıncı Bütün Rusya Sovyetler Kongresi.

25 Kasım - 1 Aralık

İkinci Bütün Rusya Anarko-Sendikalistler Konferansı Moskova'da toplanır.

Aralık

Yeni bir kararname bölgesel sovnarkhozyyi kaldırdı ve il sovnarkhozysini Vesenka'nın yürütme organı' olarak tanıdı. Yerel sovnarkhozyler, tekabül eden yerel sovyetlerin yürütme komitelerinin "ekonomik bölümleri" olacaklardı. " 'Glavkiler' il merkezlerinde kendi alt organlarına sahip olacaklardı. "Bu, ülkenin dört bir yanındaki her sanayi dalının, glavkisi veya Moskova'daki merkezi tarafından ve Vesenka'nın yüksek otoritesine tabi biçimde, merkezi olarak denetlenmesine doğru atılan ileri bir adımı temsil ediyordu."[81]

79. Vserossiiskaya konferentsiya zheleznodorozhnikov kommunistov (Birinci Bütün Rusya Komünist Demiryolu İşçileri Konferansı), Moskova 1919, s. 72.
80. Sbornik dekretov i postanovlenli po naradnomu khozyaistvu(1920), ii, 83.
81. E.H.Carr, a.g.y., II, 183.

Aralık

İkinci Bütün Rusya Bölgesel Ekonomik Konseyler Kongresi.

Molotov 20 en önemli "glavki" ve "merkez"in üyelerini çözümledi. İlgili 400 kişinin % 10'dan fazlası önceki işverenler veya işveren temsilcileri, % 9'u teknisyenler, % 38'i çeşitli dairelerden (Vesenka da dahil) memurlar ve kalan % 43'ü de işçiler veya sendikalar da dahil olmak üzere işçi örgütlenmelerinin temsilcileriydi. Üretimin yönetimi daha çok "sanayideki proleter öğelerle ilişkisi olmayan" kişilerin elindeydi. Glavkiler "hiçbir biçimde proletarya diktatörlüğüne tekabül etmeyen organlar" sayılmalıydı. Siyasayı *yönlendirenler* "işveren temsilcileri, teknisyenler ve uzmanlar" idi.[82] "Bu ilk yılların sovyet bürokratı kural olarak burjuva entelijansiyanın veya memur sınıfının eski bir üyesiydi ve eski Rus bürokrasisinin çoğu geleneğini kendisiyle beraber getirdi."[83]

82. Trudy Vtorogo vserossiiskogo s'yezda sovetov narodnogo khosyaistva (n.d.) (İkinci Bütün Rusya Bölgesel Ekonomik Konseyler Kongresi), s. 213.
83. E.H.Carr, a.g.y., II, 190.

1919

16-25 Ocak
İkinci Bütün Rusya Sendikalar Kongresi

Sendikalar, 1918 yılı boyunca, sınai idarede önemli bir rol oynamışlardı. Sendikaların bu rolü, özel ellerdeki sanayiin Kızıl Ordu'nun ihtiyaçları için çalışmayacağından korkan hükümetin, ulusallaştırma programını "başlangıçta ekonomik siyasa sorunundan çok, askeri bir sorun olarak" görüp hızlandırmasıyla, büyük ölçüde artmıştı.[1] Lenin'in sendikaların "resmi işlevleri" diye adlandırdığı şey hızla artmıştı. Sendika önderliğindeki parti üyeleri (Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi Başkanı Tomsky gibi) önemli güç kazandılar.

Sendika önderliği ile sıradan üyeler arasındaki ilişki demokratik olmaktan uzaktı yine de. "Pratikte, sendikalar geleneksel yönetsel bürokrasinin idari işlevlerini daha fazla üstlerine aldıkça, kendileri de daha fazla bürokratik hale geldi."[2] Örneğin, bir kongre delegesi,

1. I.Deutscher. a.g.y., s. 25.
2. Waldemar Koch. **Die Bolshevistischen Gewerkshaften**, Jena 1932, s.81-82.

Chirkin, şunu iddia ediyordu: "Birçok bölgede sendika hareketini temsil eden kurumlar bulunmakla birlikte, bu kurumlar herhangi bir yolla seçilmiş veya onaylanmış değillerdi; seçimlerin yapıldığı ve merkez konseyin veya yerel güçlerin ihtiyaçlarına uymayan bireylerin seçildiği yerlerde ise seçimler oldukça rahat biçimde iptal edilmiş ve seçilen bireylerin yerine idareye daha çok boyun eğen başkaları getirilmişti."[3] Bir başka delege, Perkin, işçi örgütlerinin çalışma komiserliğine gönderdiği temsilcilerin komiserlik tarafından onaylanmasını gerekli gören yeni yönetmelik aleyhinde konuştu: "Eğer bir sendika toplantısında bir kişiyi komiser olarak seçersek -yani işçi sınıfının verili durumda iradesini ifade etmesine izin verilirse- bu bireyin komiserlikre bizim çıkarlarımızı temsil etmesine izin verileceği, bizim komiserimiz olacağı sanılabilir. Ama değil. İrademizi -işçi sınıfının iradesini- ifade etmiş olmamız gerçeğine rağmen, seçtiğimiz komiseri yetkililerin geçerli görmesi hâlâ zorunludur... Proletaryaya kendisini enayi yerine koyma hakkı verilmektedir. Temsilcilerin seçilmesine izin verilmekte, ama devlet iktidarı seçimleri onaylama veya onaylamama hakkı sayesinde temsilcilerimize istediğini yapmaktadır."[4]

Sendikalar -ve hatta bütün diğer organlar- gitgide artan biçimde, zaten kendisi partiye ve onun adaylarına münhasır olan devletin denetimi altına giriyordu. Ancak, ortaya çıkan bürokrasi yönünde oldukça kesin bir güç kayması şimdiden söz konusuyduysa da, işçi sınıfı örgütlenmesi ve bilinci parti ve sendika önderlerinden hiç değilse sözlü tavizler alacak kadar güçlüydü hâlâ. Özerk fabrika komiteleri şimdiden tamamıyla parçalanmıştı, ama işçiler hâlâ sendikalarda artçı eylemle kendi kendilerine savaşıyorlardı. Eski iktidarlarından arta kalan birkaç parçayı korumaya çalışıyorlardı.

İkinci sendika kongresi, "sendikaların derhal askere kaydetme acenteleri, levazım servisleri, cezalandırıcı organlar haline getirildikleri düzenlemeleri onayladı."[5] Sözgelimi, Tomsky, "Sendikaların ücret ve

---

3. Vtoroi vserossiiski s'yezd professionalnykh soyuzov: stenograficheski otchet (İkinci Bütün Rusya Sendikalar Kongresi: Stenografik Rapor), Moskova, Merkezi Sendika Basımevi, 1919. I, 34. (Bundan böyle Second Trade Union Congress diye geçecek.)
4. a.g.y., s. 103.
5. I.Deutscher. a.g.y., s. 26.

çalışma koşullarını belirlediği bir zamanda grevler artık hoşgörülemezdi. İ'lerin noktası konulmalıydı" diye belirtiyordu. Lenin "sendikaların kaçınılmaz devletleştirilmesi"nden söz ediyordu (Yutulması güç olan bu hap, sendikaların işçileri idare sanatında eğitme işlevi ve devletin er geç "ortadan kaybolacağı" hakkındaki sözlerle süsleniyordu). Partiyi terk etmiş olan Lozovsky, bağımsız bir enternasyonalist olarak sendikalardaki Bolşevik siyasa aleyhinde konuştu.

"Sendikaların idari yetkilerine resmi statü verilmesini" talep eden bir karar geçirildi. Karar, sendikaların "devletleştirilmesi"nden (ogosudarstvlenie) söz ediyordu; "çünkü, işlevleri genişlemiş ve devletin sınai idare ve denetim mekanizmasıyla kaynaşmıştı."[6] Çalışma komiseri V.V.Schmidt, "Çalışma komiserliğinin organları bile sendika aygıtından oluşturulmalıdır" diye onaylıyordu.[7] (Bu aşamada sendikaların üye sayısı 3.500.000'de kaldı. Birinci Sendika Kongresi zamanında 2.600.000 ve 1917 haziran konferansında 1.500.000 idi.)[8]

İkinci kongre, nihayet yüksek otoriteyle donatılan kongreler arası bir yürütme kurulu kurdu. Bu yürütme kurulunun kararları "yetkisi dahilindeki bütün sendikalar *ve bu sendikaların her bir üyesi için* uyulması zorunlu" ilan edildi. "Tekil sendikalar tarafından kararların çiğnenmesi ve bunlara itaatsizlik, proleter sendikalar ailesinden ihraç edilmelerine yol açacaktır."[9] Tabii bu, sendikaları, Bolşevik rejimin var olmalarına izin verdiği yegane yasal çerçevenin dışında bırakacaktı.

2-7 Mart
Kominternin Birinci Kongresi (Üçüncü Enternasyonal)

18-23 Mart
Sekizinci Parti Kongresi

Ukrayna ve Volga bölgeleri Kızıl Ordu tarafından şimdi yeniden iş-

6. Second Trade Union Congress, I, 97.
7. a.g.y., s. 98.
8. Zinoviev. **Desyaty s'yezd RKP (b): Protokoly** (RKP (b) Onuncu Kongresi: Protokoller). Moskova, IMEL, 1933. (Bundan böyle Tenth Party Congress diye göndermede bulunulacak.) s.188.
9. Second Trade Union Congress, I, 127.

gal edilmişti. Bunu kısa bir göreli istikrar dönemi izledi. Yılın sonlarında, Penikin ve Yudenich'in ilerlemeleri, sırasıyla Moskova ve Petrograd'ı tehdit edecekti.

Sekizinci kongrede aşırı merkezci eğilimlere karşı bir sol eleştiri dalgası yükseldi. Yeni bir parti programı tartışıldı ve benimsendi. "Ekonomik Bölüm"ün 5. Maddesi şöyle belirtiyordu: "Toplumsallaştırılmış sanayiin örgütsel aygıtı öncelikle sendikalara dayandırılmalıdır... Sovyet cumhuriyetinin yasaları ve yerleşik pratiklerle uyum içinde, sınai idarenin bütün yerel ve merkezi organlarına zaten katılan sendikalar, bütün ekonominin tüm idaresinin ***kendi ellerinde*** (benim vurgum) gerçekten yoğunlaşmasına doğru ilerlemelidirler... Sendikaların ekonomik yönetime katılımı ve geniş kitleleri bu çalışmaya çekmeleri, ekonomik aygıtın bürokratikleşmesine karşı başlıca mücadele yöntemini de oluşturur."[10]

Bu ünlü paragraf gelecek yıllarda ateşli tartışmaları davet edecekti. Parti içindeki muhafazakârlar bunun çok ileri gittiğini düşünüyorlardı. Ryazanov kongreyi şöyle uyarıyordu: "***Bütün*** sendikalar üretimin idaresindeki ***her*** haktan elini çekinceye kadar, bürokratikleşmeden kaçınamayız."[11] Öte yandan, fabrika komitelerinin sendikaların yapısıyla birleştirilmesi için oy vermiş olan -ve tuttukları yolun hatasını gecikerek gören- Bolşevikler, bu hükme son bir mevzi olarak sıkı sıkıya sarılacaklar ve parti bürokrasisinin her şeyi kapsayıcı tecavüzlerine karşı bunu savunmaya çalışacaklardı. Deutscher[12] ünlü "5. Madde"yi "İç savaşta yerine getirdikleri işlerden dolayı sendikalara duyulan içten minnettar ruh haliyle, Bolşevik önderliğin yaptığı sendikalist hata" olarak tanımlamaktadır. Lenin'in ve diğer Bolşevik önderlerin "Partinin sendikalara güvenilirlik ve ciddiyet içinde kendi elleriyle verdiği bu umut vaat eden notu geçersiz kılmak için çok geçmeden -ne tip- örtbaslara başvurmak zorunda kalacaklarını" anlatmaktadır. Bu yorum tartışma götürür. Lenin (sendikalist veya başka türlü) "hata" yapacak veya "minnettarlık" gibi düşüncelerden etkilenecek yapıda değildi. Parti dışındaki işçi sınıfının tavırlarının soluk

10. **Vosmoi s'yezd RKP (b) Protokoly** (Sekizinci RKP (b) Kongresi: Protokoller.) Moskova, IMEL, 1933. (Bundan böyle Eighth Party Congress diye gönderme bulunulacak.) Resolutions, I, 422.

11. a.g.y., s. 72.

12. I.Deutscher, a.g.y., s. 29.

bir yansıması olan kongrede açığa vurulan güçler ilişkisinin, Bolşevik önderliği sözlü bir geri adım atmaya zorlamış olması daha olasıdır. Zaten, söz konusu madde, kendisini kısmen geçersizleştiren bir dizi diğer maddeyle kuşatılmıştı.

Program "Sosyalist üretim yöntemi sadece işçilerin yoldaşça disiplinine dayanarak güvenceye alınabilir" diyordu. Sendikalara, "bu yeni sosyalist disiplini sağlamakta başrolü" veriyordu. 8. Madde "sendikaların, burjuva teknisyenlerle ve uzmanlarla çalışmanın ve onlardan öğrenmenin gerekliliğini işçilerin aklına sokmalarını -ve işçilerin onlara karşı duydukları 'aşırı radikal' güvensizliğin üstesinden gelmelerini ısrarla belirtiyordu... Burjuva entelijansiyanın çıraklığını yayma dönemi yaşanmaksızın işçiler sosyalizmi inşa edemezlerdi... Burjuva uzmanlara yüksek maaş ve prim ödenmesi bu nedenle onaylandı. Genç proleter devletin, vazgeçemeyeceği hizmetlerden dolayı burjuva eğitimli teknisyenlere ve bilim adamlarına ödemek zorunda olduğu fidyeydi bu."[13]

Devrimden sonra "uzmanlar"ın rolü üzerine bütünlüklü bir tartışmaya giremeyiz burada. Rusya'nın gelişiminin özgül koşulları teknisyenler ile sanayi işçileri arasında özellikle belirgin bir ayrılığa kuşkusuz yol açtıysa da, sorun, münhasıran Rusların sorunu değildir. Teknik yapıya sahip uzman bilgisine işçi konseyleri açık biçimde gerek duyacaktır; ama bu bilgiye şimdi sahip olanların tümüyle kendilerini burjuvazinin yanında bulmaları için sebep yok. Yine de bu bilgi, kendi başına, herhangi birini kararlar dayatmaya veya maddi kazanç sağlamaya hak kazandırmaz.

Bu sorunlar bir dizi yaymda *kapsamlı biçimde* tartışılmıştır; ama neredeyse daima ya kaba ilkesizliğe ya da değişmez "temel ilkelere" dayanarak. Teorik içerimleri ancak son zamanlarda incelenmiştir. Limon'a göre[14], yönetim kısmen teknik bir sorundur. Fakat, işçi sınıfının yönetimi üstlenmek zorunda bırakılacağı tarihsel koşullar, bunun onlara öncelikle siyasal ve toplumsal bir görev gibi görünmesini sağlayacaktır. Alışılmış, ayakları yere basan ve *insanî* düzeyde, işçiler, sosalist devrim geldiği zaman, neredeyse kaçınılmaz biçimde, teknisyenleri ve uzmanları (aynı zamanda teknolojik know-how'a sahip

13. a.g.y., s. 31.
14. D.L.Limon, a.g.y., s. 79.

olan) insanlar diye değil de, yalnızca insanın insan tarafından sömürülmesinin organları olarak göreceklerdir.

Kapitalist dünya *kişiler arası* ilişkilerin *şeyler* arası ilişkilerin ardında kaybolmaya yüz tuttuğu bir fetişizm dünyasıdır. Ama, kitleler bu duruma karşı ayaklandıkları anda, bu sis perdesini dağıtırlar. "Şey" tabusunun farkına varırlar ve o zamana kadar özel mülkiyet diye bilinen tamamen kutsal fetiş yüzünden "saygı" duymuş oldukları *insanlar*'ı tanırlar. Bu andan itibaren, işletmeyle teknik veya kişisel ilişkisi ne olursa olsun, uzman, yönetici ya da kapitalist, işçilerin gözünde sömürünün vücut bulması olarak, düşman olarak, -yapmak istedikleri tek şeyin- hayatlarından çıkararak kurtulmak istedikleri birisi olarak görünür. İşçilerden *bu aşamada* daha "dengeli" bir tavır göstermelerini, eski patronu yeni "teknik müdür", "vazgeçilmez uzman" diye tanımalarını rica etmek, tam da tarihsel rollerinin ve toplumsal güçlerinin farkına vardıkları anda, tam da en sonunda kendi kendilerine güven kazanarak özerkliklerini öne sürdükleri anda, yetersizliklerini, zayıflıklarını ve eksikliklerini doğrulamalarını istemekle aynı şeydir. Ve üstelik bunun söz konusu olduğu alan da en duyarlı oldukları, çocukluktan bu yana günlük hayatlarını kuşatan alandır: Üretim alanı.

Partinin kendisinin bürokratikleşmesi kongrede keskin yorumlara neden oldu. Osinski şunu açıklıyordu: "İşçileri merkez komiteye geniş ölçüde üye yapmak gerekli. Merkez komiteyi proleterleştirmek için buraya yeterli sayıda işçi sokmak gerekli."[15] [Lenin 1923'te ünlü Lenin vergisi zamanında aynı sonuca ulaşacaktı!] Osinski merkez komitenin üye sayısının 15'ten 21'e çıkarılmasını önerdi. Ama, proleterlerin idari mekanizmanın yüksek kademelerine girişinin, işçi sınıfının kısa bir süre *üretim noktasında* elinde tutmuş olduğu iktidarı şimdiki durumda hemen hemen bütünüyle kaybetmiş olması gerçeğini bir parça telafi edebileceğini sanmak fazlasıyla safdillikti.

Kongrede sovyetlerin gerilemesi de tartışıldı. Sovyetler artık üretimle ilgili etkin bir rol oynamıyorlardı ve diğer sorunlarda da çok az rol oynuyorlardı. Kararların gitgide daha fazlası "Sovyet aygıtı"nda hizmet veren parti üyelerince alınıyordu. Sovyetler basit onaylama organları (lastik mühürler) olmuşlardı. Saptonov ve Osinski'nin tezle-

15. Osinsky, Eighth Party Congress, s. 30, 168.

ri -ki bu tezlere göre 'parti iradesini sovyetlere dayatmaya' çalışmamalıdır- kesin biçimde reddedildi.

Parti önderleri bütün bu konularda küçük tavizler verdiler. Yine de, hem partide ve hem de ekonominin bütününde denetimi sıkılaştırma süreci emin adımlarla ilerliyordu. Sekizinci kongre, -teknik bakımdan sadece merkez komitenin alt komiteleri olmakla birlikte- çok geçmeden muazzam güç toplayacak olan Politbüro'yu, Orgbüro'yu ve Sekretarya'yı kurdu. Karar alma otoritesinin yoğunlaşmasıyla ileri büyük bir adım atmıştı. "Parti disiplini" güçlendirildi. Kongre, her bir kararın her şeyin ötesinde yerine getirilmesinin zorunlu olduğuna hükmetti. Buna denk düşen Parti organına başvuruya ancak daha sonra izin verilebilirdi...* "Parti işçilerini görevlendirme konusu tamamıyla Merkez Komite'nin ellerindedir. Kararları herkes için bağlayıcıdır."[16] Sıkıntı verici eleştirileri susturma aracı olarak siyasal atamalar dönemi başlamıştı gerçekten.

Nisan

Urallar'daki Kolçak saldırısında en önemli nokta.

Haziran

Moskova ve Petrograd'da işçiler için "çalışmacı kayıtları"nı getiren kararname.

Ekim

Güney Rusya'da Denikin'in saldırısının en önemli noktası. Yudemich'in Petrograd'a ilerleyişi.

---

* Acıklı bir yankı, yaklaşık elli yıl sonra, eylül 1968'de Enternasyonal Sosyalizm Siyasal Komitesi'nin sunduğu "Enternasyonal Sosyalizm İçin Perspektifler"de bulunacaktır. 4. Madde'de şöyle denir: "Dallar, merkezden gelen emirleri, bunlarla temelden bir uzlaşmazlıkları olmadığı sürece kabul etmelidirler; ki bu durumda da, konu üzerinde açık tartışma talep etmekle birlikte, bu emirlerle uyum içinde olmaya çalışmaları gerekir."

16. Eighth Party Congress-Resolution, I, 444.

24 Aralık
Sekizinci Parti Konferansı

Sekizinci konferans, parti hücrelerinin (fraksiyonlar ya da fraktsya) hak ve ödevlerini katı biçimde tanımlayan bir yasa çıkardı ve partinin her örgütte önderlik rolü oynamasını güvencelemek üzere tasarlanan bir şemayı incelikleriyle hazırladı. "Komünist sendikacı ilkin komünist olacak ve ancak bundan sonra bir sendikacı olacaktı; disiplinli davranışlarıyla partinin sendikaları yönlendirmesini sağlayacaktı."[17] Parti bozuldukça da bu "önderlik" gitgide öldürücü bir rol oynayacaktı.

5-9 Aralık

Yedinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi (Bunun gibi 1917'de iki ve 1918'de de dört kongre yapılmıştı). Sanayiin kolektif yönetimi lehinde bir karar geçirildi.[18] Sopranov, kongrede, benimsenmeyen "glavki"ye saldırarak, bunların "sovyetlerce örgütlenmenin yerine dairelerce örgütlenmeyi, demokratik sistem yerine bürokratik sistemi" geçirme girişimini temsil ettiklerini savundu. Diğer bir konuşmacı açıklıyordu ki, eğer insanlara "Denikin ve Kolçak"m altedilmesinin ertesi günü neyin ortadan kaldırılması gerektiği sorulursa, insanların % 90'ı şöyle yanıtlayacaktı: "Glavki ve merkezleri."[19]

16 Aralık

Troçki Parti Merkez Komitesi'ne, şimdilik daha ileri gitmemelerini isteyen (özellikle *'emeğin militarizasyonu'* ile ilgili), *"Savaştan Barışa Geçiş Üzerine Tezler"*ini sunar.[20] Milyonlarca sıradan Rus işçisinin maddi koşullarını etkileyen en temel kararlar ilk önce kapalı kapılar ardında, parti önderlerince tartışılmalı ve kararlaştırılmalıy-

17. I.Deutscher, a.g.y., s. 33.
18. Preobrazhensky. **Devyaty s'yezd RKP (b): Protokoly.** (Dokuzuncu RKP (b) Kongresi: Protokoller), Moskova, IMEL, 1934. (Bundan böyle Ninth Party Congress diye geçecek). s. 72.
19. E.H. Carr, a.g.y., s. 184.
20. I.Deutscher **'The Prophet Armed'** s. 487.

dı. Buharin'in editörlüğünü yaptığı *Pravda* Troçki'nin tezlerini "yanlışlıkla" (gerçekte Troçki'nin saygınlığını azaltma kampanyasının bir parçası olarak) yayımladı. Şeylerin yüzeyinden daha derinini görebilenler için, bütün bunlar, parti içinde o zamanki gerilimlerin fazlasıyla belirtisiydi.

Lenin bu aşamada Troçki'nin önerilerini bütün kalbiyle destekledi. (Daha sonraları, Troçkistler ve başkaları, "Troçki emeğin militarizasyonunda yanılgıya düşmüş olabilir, ama Lenin buna daima karşı çıktı" diye kapsamlı bir mitoloji geliştireceklerdi bu konuda. Bu doğru değil. Kısaca açıklanacağı üzere *Lenin bu sorun üzerinde Troçki'ye ancak on iki ay sonra, 1920'nin sonunda karşı çıkacaktı.)*

Troçki'nin önerileri dağınık bir protestolar çığırına yol açtı.[21] Parti üyelerinin, idarecilerin ve sendikacıların konferanslarında sesi bastırıldı.[22]

Bu aşamada, devrimcilerin devrimin kurtuluşu için gerek duyulan "şiddetli önlemlere" karşı tavırlarıyla ilgili bir yorum gerekiyor belki de. Tarih boyunca, kitleler ne zaman gerçekten temel konuların tehlikede olduğunu hissetseler, büyük özverilerde bulunmaya hazır olmuşlardır daima. Ne var ki, asıl sorun bu veya şu önerinin "fazla şiddetli" olup olmadığını tartışmak değildir. Sorun kararın kimden çıktığını bilmektir. Bu karar aşağıdan denetlenen kurumlarca mı alınmıştır? Yoksa kitlelerden kopuk, kendi kendini atamış ve kendi kendisinin sürekliliğini sağlayan bir organizma tarafından mı alınmıştır? Bu aşamada önerilen önlemlere karşı çıkan parti üyeleri çözülmez bir çelişkiye düştüler. Kendi örgütsel anlayışlarının devrimin başına gelenlere ne ölçüde katkıda bulunmuş olduğunu gerçekten anlamaksızın, parti önderlerinin *siyasalarını* kınadılar. Yeni gerçekliği sadece 1921 işçi muhalefetinin bazı üyeleri (önemsiz ölçüde) ve Myasnikov'un 1922 işçi grubu (daha büyük bir ölçüde) anlamaya başladı.

27 Aralık

Hükümet, Lenin'in onayıyla, (hâlâ savaş komiseri olan) Troçki'nin başkanlığında Çalışma Ödevi Komisyonu'nu kurar.

21. a.g.y., s. 492.
22. a.g.y., s. 492.

1920

Ocak

Beyazların Sibirya'da çöküşü. Büyük Britanya, Fransa ve İtalya blokajı kaldırdı.

Sovnarkomun çıkardığı kararname "sanayiye,tarıma, ulaştırma ve ulusal ekonominin diğer dallarına genel ekonomik plana dayanarak emekgücü sunmak üzere" evrensel çalışma hizmeti genel yönetmeliğini çıkarıyordu. Herhangi bir kimseden bir defaya özgü veya belirli aralıklarla çeşitli iş biçimlerine katılması istenebilirdi (tarım, inşaat, yol yapımı, gıda veya yakıt arzları, kar temizleme, taşıma ve "genel felaketlerin sonuçlarıyla başetmeye yönelik önlemler"). Belgenin hayrete düşürücü bir yerinde "yalnız kentlerde değil, kırlarda da yurttaşların nasıl fişlenebileceğini bilen eski polis aygıtının yıkılmasına üzülmeye bile neden olduğu" belirtiliyordu.[1]

1. **Sobraniye Uzakonenii,** 1920, No. 8 Mad. 49. Ayrıca **Treti Vserossiiski s'yezd professionalnykh soyuzov** (Üçüncü Bütün Rusya Sendikalar Kongresi), 1920, I, Plenumi, s. 50-51. (Bundan böyle Third Trade Union Congress diye göndermede bulunulacak.)

12 Ocak
Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'nin Toplantısı

Bolşevik hizbin toplantısında, Lenin ve Troçki *birlikte* emeğin militarizasyonunun kabulünde ısrar ederler. 60 veya daha fazla Bolşevik sendika önderinden sadece 2'si onları destekler. "Troçki veya Lenin böylesine ters bir yanıtla daha önce hiç karşılaşmamıştı."[2]

10-21 Ocak
Üçüncü Ekonomik Konseyler Kongresi.

Lenin kongredeki bir konuşmasında şöyle açıklar: "Ortaklık ilkesini (kolektif yönetim)... yeni baştan... kurmak gerektiği zaman, ilk aşama için zorunlu, temel bir şeyi... temsil eder. Pratik işe geçiş bireysel otoriteyle bağlantılıdır. Bu, insani kaynakların en uygun kullanımını diğer sistemlerden daha çok güvenceleyen sistemdir."[3]

Bu öğüde rağmen Lenin ve Troçki'nin görüşlerine muhalefet durmadan güç kazanıyordu. Kongre, üretimin kolektif yönetimi *lehinde* bir kararı benimsedi.

Şubat

Moskova ve Kharkov'daki parti bölge konferansları "tek adam yönetimi" aleyhine sonuçlandı. Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi Bolşevik hizbi de, ocak ve marttaki toplantılarında aynı şeyi yaptı.[4] Ünlü sendika önderi ve BRSMK üyesi Tomsky, Lenin ve Troçki'nin görüşlerine üstü kapalı eleştirilerine rağmen kabul edilen "Tezler"ini ('Sendikaların Görevleri Üzerine') sundu.

Tomsky'nin tezlerine göre "ekonomiyi yönlendiren ve idare eden çeşitli organların çalışmalarına kılavuzluk eden ilke şimdi var olan ilke olarak kalır: Kolektif yönetim. Vesenka prezidyumundan fabrika-

2. a.g.y., s. 493.
3. V.I.Lenin, Speech to Third Congress of Economic Councils, Sochinenlya XXV., s. 17
4. E.H.Carr, a.g.y., II, 193.

ların yönetimine kadar bu uygulanmalıdır. Yalnızca kolektif yönetim, partiden olmayan geniş kitlelerin sendikalar aracılığıyla katılımını sağlayabilir." Ne var ki, sorun hâlâ temel ilke sorunundan çok, çare sorunu olarak görülüyordu. "Sendikalar" iddiasındaydı Tomsky, "ülkenin üretimini eski haline getirme ve bunun doğru işleyişini sağlama konusunda en yeterli ve ilgili örgütlenmelerdir."[5]

Tomsky'nin tezlerinin önemli bir çoğunlukla benimsenmesi, parti içinde Lenin'in görüşlerine karşı muhalefetin en önemli noktasına işaret ediyordu. Bununla birlikte kararların, farklılığı çözme olasılığı yoktu. İki taraf da bunun farkındaydı. Parti önderliğine daha ciddi bir tehdit, sanayideki partî muhaliflerinin sendikalardaki parti örgütlenmelerini denetleyebilecekleri bağımsız bir merkez kurma çabalarından geldi. Parti ve sendika yetkilileri arasında, parti üyelerinin sendika işlerine atanmaları üzerinde anlaşmazlık çıkmıştı. "Solcuların" egemenliğindeki BRSMK'daki parti fraksiyonu "çeşitli sınai sendikalardaki parti üyeleri üzerinde doğrudan yetki sahibi olduğu iddiasında bulunuyordu. 9. Kongre'den kısa süre önce, BRSMK'daki parti fraksiyonu, sendikalardaki bütün parti fraksiyonlarını partinin coğrafi örgütlenmelerine değil de, doğrudan BRSMK'daki parti hizbine tabi kılarak bu iddiayı doğrulayacak bir karar çıkardı. Bu, sözcüğün tam anlamıyla parti içinde bir parti, parti üyelerinin önemli bir bölümünü kucaklayan yarı özerk bir organ yaratacaktı... Lenin önderliğinin solcu muhaliflerinin partiye egemen olma olasılıkları bir yana, böyle bir iç alt-partinin salt varoluşu bile merkeziyetçi ilkelere tersti... Sendikacıların parti içinde özerklik taleplerinin reddedilmesi kaçınılmaz bir şeydi ve öneri Orgbüro'ya sunulduğu zaman olan da tamamen budur."[6]

Olayin bütünü ilginç yansımalar yarattı. Demokrasi ile merkeziyetçilik arasındaki çatışmayla yüz yüze gelen "Demokratik merkeziyetçiler", bu konuda -diğer birçok konuda olduğu gibi- merkeziyetçi düşüncelerin üstün olduğunu gösterdiler. Partinin Moskova örgütünden geçen, "her durumda parti disiplini sendika disiplininden önde gelir" anlamında bir öneri getirdiler.[7] Öte yandan, BRSMK'nın Gü-

5. Tomsky. Ninth Party Congress 'Zadachi profsoyuzov' (sendikaların görevleri). Ek 13, s. 534.
6. R.V.Daniels, a.g.y., s. 126.
7. Ninth Party Congress. RKP Moskova İl Komitesi'nin Tezleri. Ek 15, s. 542.

ney Bürosu ana örgütün hazırladığına benzeyen, partili sendikacıların özerkliğine ilişkin öneriyi kabul etti -*ve 4. Ukrayna Parti Konferansı'nda onaylanmasını sağladı*-.

Mart

İkinci Bütün Rusya Gıda Sanayii İşçileri Kongresi (sendikalist etki altında) Moskova'da toplanır.

Kongre, Bolşevik rejimi, "proletarya ve köylülük üzerinde sınırsız ve denetimsiz egemenliği,... ülkede canlı, kendiliğinden ve özgür olan ne varsa yıkarak saçmalık noktasına varan dehşet verici merkeziyetçiliği" törenle başlatmaktan dolayı kınar. "Sözde proletarya diktatörlüğü diye adlandırılan gerçekte partinin ve hatta tekil kişilerin proletarya üzerindeki diktatörlüğüdür."[8]

29 Mart - 4 Nisan

Dokuzuncu Parti Kongresi.

İç savaş artık hemen hemen kazanılmıştı. Halk kendi devriminin meyvelerini sonunda tatmak istiyordu. Ama kongre, savaş komünizminin kimi yöntemlerinin (insangücünün askere çağrılması, zorunlu çalışma emri, tüketim mallarının katı biçimde kameye bağlanması, ücretlerin ayni ödenmesi, köylülerin -vergilendirme yerine- tarımsal ürün yükümlülüğüne tabi tutulması) barış zamanında da süreceğini ve uzatılacağını önceden ima etti. Tartışılan en çekişmeli konular "emeğin militarizasyonu" ve "tek adam yönetimi" idi. Kongreye getirilen önerilerin Lenin ve Troçki'nin sınai yeniden inşa dönemiyle ilgili görüşlerini temsil ettiği varsayılabilir.

Emeğin yönlendirilmesi konusunda, Troçki'nin görüşleri ağırlıkla savaş komiserliği deneyimlerinden etkilendi. Seferberliğin bitmesini bekleyen taburlar geniş ölçüde ormancılık ve diğer işlerde kullanılmıştı. Deutscher'e göre, "Silahlı kuvvetlerin çalışma taburları olarak istihdam edilmesiyle sivil emeğin askeri birimlerde örgütlenmesi ara-

8. Vmesto programmy: rezolyutsii I: II vserossiiskikh konfer ntsii anarkhosindikalistov (Berlin, 1922), s. 28.

sında yalnızda bir adım vardı."[9] "İşçi sınıfının" diye duyuruyordu Troçki kongreye, "bütün Rusya'yı dolaşmasına izin verilemez. Tıpkı askerler gibi, oraya veya buraya gönderilmeli, atanmalı ve komuta edilmelidirler." "Çalışma zorunluluğu kapitalizmden sosyalizme geçiş sırasında en yüksek yoğunluk derecesine ulaşacaktır. Çalışma kaçakları ceza taburları halinde düzenlenmeli veya toplama kamplarına konulmalıdır." Troçki "verimli işçilere teşvik edici ücret verilmesini", "sosyalist rekabeti" savunuyor ve "Taylorizmin ilerici özünün benimsenmesi gereğinden" söz ediyordu.[10]

Sınai yönetimle ilgili olarak, Lenin ve Troçki'nin ana kaygıları "ekonomik verimlilik" idi. Burjuvazi gibi (onlardan önce de sonra da) "verimliliği" bireysel yönetimle özdeşleştirdiler. Ama, bunun işçiler için, kolay yenilir yutulur bir şey olmayacağını da kavrıyorlardı. Adımlarını dikkatli atmalıydılar.

"Bireysel yönetim" diye incelikle açıklıyordu resmi karar, "işçi sınıfının haklarını ve sendikaların 'haklarını' herhangi bir şekilde sınırlamaz veya bunlara tecavüz etmez; çünkü sınıf, teknik çarelerin gerektirdiği şekilde, hükmünü şu ya da bu biçimde uygulayabilir. Her durumda yönetsel ve idari işlere insanları 'atayan' büyük ölçüde yönetici sınıftır" (yine partiyle özdeşleştirilir - M.B.).[11] Uyarıları haklılaştırılıyordu. İşçiler Birinci Sendika Kongresi'ndeki (Ocak 1918) bir kararın şunu nasıl ilan ettiğini unutmamışlardı: "Ekonomik alanda otokrasiye -tıpkı siyasal alanda verilmiş olduğu gibi- son vermek, işçi denetiminin görevidir."[12]

Çeşitli sınai yönetim kalıplarının taslağı çizildi hemen.[13] Lenin ve Troçki'nin bu taslakları çizerken, sözgelimi 'sol' komünizmin teorisyeni Kritzman'ınki gibi, öğretisel düşüncelerin sorumluluğunu taşıyıp taşımadıkları kuşkuludur; ki Kritzman, kolektif yönetimi "proletaryanın özgül, ayırıcı... onu bütün diğer toplumsal sınıflardan ayırt edici işareti... en demokratik örgütlenme ilkesi" diye tanımlamıştı.[14]

9. I.Deutscher. **Soviet Trade Unions**, s. 36.
10. L.Troçki. **Sochinenlya** (Yapıtlar), cilt XV, s. 126.
11. Ninth Party Congress, s. 128.
12. First Trade Union Congress, s. 269-272.
13. I.Deutscher, a.g.y., s. 35.
14. L.Kritzman **Geroicheski period russkoi revolyutsii** (Rus Devriminin Destansı Dönemi), Moskova ve Leningrad, 1926, s. 83.

Troçki, konu üzerinde herhangi bir ilkeli görüşü olduğu kadarıyla, kolektif yönetimin bir "Menşevik düşüncesi" olduğunu söyleyecekti.

9. Kongre'de, Lenin ve Troçki'ye Demokratik Merkeziyetçiler (Osinski, Sapronov, Preobrazhensky) tarafından alabildiğine ateşli biçimde karşı çıkıldı. Smirnov, açıkça zamanının ilerisinde bir biçimde, eğer tek adam yönetimi öyle doğru bir düşünce idiyse, niçin Sovnarkom'da (Halk Komiserleri Konseyi) uygulanmadığını sordu. O yılın sonlarında işçi muhalefetinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacak olan meral işçileri önderi Lurovino diyordu ki: "Sanayiin her bir dalının sorumlu başı üretim sendikası olabilir sadece. Ve sanayiin bütününün başı da sadece Bütün Rusya Sendikalar Merkezi Konseyi olabilir, başka türlü olamaz."[15] Shlyapnikov, parti, sovyetler ve sendikalar arasında üç kollu bir "güçler ayrılığı" için açıkça çağrıda bulundu.[16] Demokratik Merkeziyetçiler adına konuşan Osinski, Shlyapnikov'un düşüncesini onayladı. "Birkaç kültürün çatışmasını" ("askeri-sovyet" kültürü, "sivil-sovyet" kültürü ve "kendi kültür dünyasını yaratmış" olan sendika hareketi) gözlemliyordu. Bütün kültürlere, bunlardan yalnızca birine özgü olan belirli özel yöntemleri (örneğin militarizasyonu) uygulamak uygunsuz olurdu.[17] Birinin kendi kazdığı kuyuya düşmesinin açık bir örneğiydi bu.

"Tek adam yönetimi" sorununda demokratik merkeziyetçiler de asıl noktayı yakalayamadılar. Önceki Moskova İli Parti Konferansı'nda oy verdikleri bir karar, konuyu önemsiz gösteriyordu. "Ortaklık sistemi (kolektif yönetim) ve bireysel otorite sorunu ilke sorunu değil, pratik bir sorundur. Her bir durumda koşullara göre karar verilmelidir."[18] Kolektif yönetimin, ***kendinden,*** örtük erdemlere sahip olmadığını doğru biçimde kavramakla birlikte, asıl sorunun (bireysel veya kolektif) yönetim ile bunun yönettikleri arasındaki ilişki sorunu olduğunu görmeyi başaramadılar. Asıl sorun "bir" veya "birkaç" yöneticinin yetkilerini ***kimden*** alacaklarıydı.

Lenin, sendika özerkliği konusunda ödün vermeye hazır değildi. "Rus

15. Ninth Party Congress, s. 254-55.
16. a.g.y., s. 564, not. 32.
17. a.g.y., s. 123-4.
18. a.g.y., s. 571, not. 75.

Komünist Partisi siyasal önderliğin tek başına partiye ve ekonomik önderliğin de sendikalara ait olması gerektiğini hiçbir durumda kabul edemez."[19] Krestinsky Lutovinov'un düşüncelerini "sendikalist kaçak mal" diye kınadı.[20] Kongre, Lenin'in kışkırtmasıyla sendikaları "sınai yeniden inşanın, sadece, kolektif yönetimin azami azaltılmasıyla ve doğrudan üretimle ilgili birimlerde bireysel yönetimin tedricen başlatılmasıyla sağlanabileceğini, işçi sınıfının geniş kesimlerine açıklamaya" çağırdı.[21] Tek adam yönetimi devlet ttöstlerinden tekil fabrikalara kadar bütün kurumlarda uygulanacaktı. "Seçilme ilkesinin yerine ayırma (seçme, seleksiyon, Ç.N.) ilkesi getirilmelidir şimdi."[22] Kolektif yönetim "ütopik", "uygulanamaz" ve "zararlı" idi.[23] Kongre, "işçi sınıfının, en sorumlu mevkilerde burjuva uzmanlardan yardım istemeksizin sorunlarını çözebileceğini sanan demagog öğelerin cahilce fantezilerine" karşı mücadele edilmesi çağrısında da bulundu. "İşçi sınıfının geri kesimleri arasındaki bu türden önyargıları istismar eden demagog öğelerin bilimsel sosyalizmin partisi saflarında yeri olamaz."[24]

Dokuzuncu Kongre, özel olarak, "hiçbir sendika grubunun sınai yönetime doğrudan müdahale etmemesi gerekir" ve "fabrika komiteleri kendilerini çalışma disiplini, propaganda ve işçilerin eğitimi sorunlarına hasretmelidirler" hükümlerini getirdi.[25]

Sendika önderleri arasında "bağımsız" eğilimlerin tekrar etmesinden sakınmak için, ünlü proleterler Buharin ve Radek, parti önderliğini temsil etmek ve BRSMK'nın işlemlerinden gözlerini ayırmamak üzere Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'ne gönderildiler.[26]

19. a.g.y., "Parti Kongresi'nin gündemi sorunu üzerine RKP (b) Örgütlerine", Ek 2, s. 474.
20. **Pravda**, 12 Mart 1920.
21. Ninth Party Congress. **Po voprosu o professionalnykh soyuzokh i ikh organizatsii** (Sendikalar ve örgütlenmeleri sorunu üzerine), Resolutions: I, 493.
22. a.g.y., 'Sendikalar ve Görevleri' (Lenin'in tezleri), Ek 12, s. 532.
23. a.g.y., s. 26, 28.
24. a.g.y.,
25. 1922'de, Onbirinci Kongre'de Lenin şöyle söyleyecekti: "Fabrikalardaki bütün otoritenin yönetimin ellerinde toplanması mutlak olarak elzemdir... Bu koşullar altında, sendikaların işletmelerin yönetimine **herhangi bir** doğrudan müdahalesi kesinlikle zararlı ve izin verilmez sayılmalıdır." **(Resolution I, 607, 610-612.)**
26. V.I.Lenin, Ninth Party Congress, s. 96.

Tabii bütün bunlar, bir yıl önce Sekizinci Parti Kongresi'nde alınan kararların ruhuyla ve özel olarak da 1919 parti programının Ekonomik Bölümü'nün ünlü 5. Maddesi'yle bariz bir çelişki içindeydi. Bu, işçi sınıfının, bir zamanlar üretimde elinde tuttuğu iktidarı, *gerçek* iktidarını bir gölge vekille -partisinin iktidarı tarafından temsil edilen siyasal iktidarla- değişerek bırakmaya bir defa zorlanınca, ne kadar korunmasız kalacağını tamamen açık biçimde resmetmektedir. Lenin'in savunduğu siyasa gayretkeşlikle izlenecekti. 1920'nin sonlarında, hakkında veri bulunan 2051 işletmeden 1783'ü şimdiden "tek adam yönetimi" altındaydı.[27]

Dokuzuncu Parti Kongresi, parti içi rejimle ilgili değişiklikleri de görüştü. Kongrede bu konuya ilişkin bir protesto fırtınası çıktı. Hiç değilse biçimde demokratik olan yerel parti komiteleri, bürokratik olarak oluşturulan yerel "siyasal daireler"e tabi kılınıyordu. "Böylesi organların kuruluşuyla, bunların yetkisi altındaki atölye, sanayi, örgüt veya bölgedeki bütün siyasal faaliyet yukarıdan katı denetime sokuldu... Ordudan alınan bu yenilik, düşünceleri yukarı doğru aktarmaktan çok, propagandayı aşağı doğru taşımak üzere tasarlandı."[28] Yine sözlü tavizler verildi; daha çok birlik istekleri tekrarlandı. Hem kongrede ve hem de yılın sonlarında, "muhalifler tepedeki siyasal kurumları yeniden düzenleme, siyasal denetim biçimlerini yeniden değiştirme veya önderliğe taze kan getirme girişimlerinde yoğunlaşırken, iktidarın asıl kaynaklarını göreli olarak etkilenmeden bırakma hatasına düştüler... Örgütlenmenin bürokrasiye karşı en etkili silah olduğuna safça inandılar."[29]

Dokuzuncu Kongre son olarak (bir yıl önce kurulan ve Merkez Komite'nin 5 üyesinden oluşan) Orgbüro'ya, Politbüro'yu hesaba katmadan parti üyelerinin nakil ve görevlendirilmelerini yürütme hakkı verdi. Daha önce olduğu -ve tekrar tekrar olacağı- üzere, sınai siyasadaki geriletici değişmeler parti içi yapıdaki geriletici değişmelerle el ele gidiyordu.

27. L.Kritzman, a.g.y., s. 83.
28. R.V.Daniels, a.g.y., s. 114.
29. a.g.y., s. 115, 117.

Nisan

Troçki'ye savunmadaki hizmetinin yanı sıra Ulaştırma Komiserliği de verildi. "Politbüro onun girişebileceği her eyleme, şiddeti ne olursa olsun, sonuna kadar destek olmayı önerdi."[30] ***Bu aşamada*** Troçki'nin yöntemlerine karşı sözde bir Leninist muhalefet mitinin pazarlamasını yapanlar not alsın lütfen.

6-15 Nisan

Troçki, şunları söylüyordu: "Emeğin militarizasyonu, emek gücümüzün örgütlenmesinin vazgeçilmez yöntemidir... 'Zorunlu çalışmanın hiçbir zaman üretken olmadığı doğru mu?.. En sefil ve zavallı liberal önyargıdır bu: Kölelik de üretkendi'... 'Zorunlu köle emeği zamanında ilerici bir olguydu.' 'Bütün ülke için yükümlülük olan, her işçi için zorunlu olan çalışma sosyalizmin temelidir.' 'Ücretler... tekil işçinin kişisel varlığını güvence altına almak açısından görülmemelidir', ama, 'her emekçinin çalışmasının verimliliğini ve çalışkanlığını ölçmesi' gerekir."[31] Troçki, emeğin zorlanması, sistematikleştirilmesi ve militarizasyonun sadece olağanüstü hal önlemleri olmadığını belirtiyordu. İşçi devleti normal olarak istediği ***herhangi bir*** zamanda, ***herhangi bir*** yurttaşı, ***herhangi bir*** işi yerine getirmeye zorlama hakkına sahipti.[32] Troçki'nin emek felsefesi, Stalin'in otuzlardaki pratik emek siyasasının altını çizmeye başlıyordu alabildiğine.

Lenin, bu kongrede, başından beri tek adam yönetimine taraftar olduğundan açıkça övünerek söz etti. 1918'de "Sovyet düşüncesini yerine getirme amacı uğruna tekil bireylerin diktatöryal otoritelerini tanunanın zorunluluğunu belirttiğini"[33] savunuyor ve o aşamada

---

30. I.Deutscher. **The Prophet Armed**, s.498.
31. **Treti vserossiski s'yezd professionalnykh soyuzov: stenograficheski otchet** (Üçüncü Bütün Rusya Sendikalar Kongresi: Stenografik rapor), Moskova 1920, s. 87-97. (Bundan sonra Third Trade Union Congress diye göndermede bulunulacak.)
32. I.Deutscher, a.g.y., s. 500-507.
33. **Trade Unions in Soviet Russia** (Labour Research Department and ILP Information Committee), Kasım 1920. British Museum (Press Mark: 0824-bb-41).

"sorun (tek adam yönetimi) konusunda tartışma olmadığını" öne sürüyordu. Bu son iddia açıkça gerçekdışıydı -başvuru kapsamınız parti saflarıyla sınırlansa bile-. Bu noktayı kanıtlayacak olan *Kommunist* arşivleri orada duruyor.

Haziran-Temmuz

1920'nin ortalarında, Rus işçi sınıfı hayatının katı gerçekliğinde pek az -o da varsa- değişiklik vardı. Yıkım, sabotaj, kuraklık, kıtlık ve üretici güçlerin başlangıçtaki düşük düzeyiyle birleşen savaş, iç savaş ve müdahale savaş yılları maddi düzelmeyi zorlaştırdı. Ama, hayal bile bulanıklaşmıştı şimdi. 1920'nin Sovyet Rusyası'nda, sanayi işçileri "yönetsel otoriteye, çalışma disiplinine, ücret teşviklerine, bilimsel yönetime* -yalnızca devletin mülkiyeti tasarruf hakkıyla sınırlanmış olan, ama, aynı burjuva yöneticilerin elindeki kapitalist sınai örgütlenmenin bildik biçimlerine- tabi tutuluyordu."[34]

1919'un sonbaharında Moskova'dan Omsk'a gelen bir "beyaz" profesör, şunu aktarıyordu: "Birçok merkez ve glavkinin başında önceki işverenlerle işyerinin eski sorumlu memurları ve yöneticileri oturuyordu. Eski ticari ve sınai dünyayı şahsen tanıyıp da merkezlere gelen hazırlıksız bir misafir, büyük deri fabrikalarının önceki sahiplerini Glavkozh'da, büyük imalatçıları merkezi tekstil örgütlerinde vb. oturuyor görünce şaşıracaktı."[35]

Bu koşullar altında, birkaç ay önce Dokuzuncu Kongre'de ulaşılan sahte birliğin uzun sürmemesi pek de şaşırtıcı değildir. Yaz ve sonbahar boyunca, parti içindeki bürokrasi, sendikaların devletle ilişkisi ve hatta devletin kendisinin sınıfsal doğası gibi konular üzerindeki görüş ayrılıkları fazlasıyla keskin bir hal alacaktı. Hemen hemen her düzeyde muhalefet grupları ortaya çıktı. Yılın ikinci yarısında (Rus-Leh savaşının sona ermesinden sonra), bastırılmış hoşnutsuzluk ken-

* Taylor'ın geliştirdiği ve emekçinin vücut hareketlerini standartlaştırma ve sistematikleştirmeye yönelik "bilimsel iş örgütlenmesi" yöntemi kastediliyor (Taylorizm). (Ç.N.)

34. R.V.Daniels, a.g.y., s. 107.
35. G.K.Gins **Sibir, Soyuzniki, Kolchak** (Pekin 1921), ii, 429.

dini açığa vurdu. Lenin'in otoritesine, sonbaharda, 1918 başlarının "sol" komünist hareketinden beri herhangi bir zamanda görüldüğünden çok daha ciddi biçimde meydan okunacaktı.

Temmuz

Troçki'nin klasik yapıtı *"Terörizm ve Komünizm"*'in yayımlanması (Komünist Enternasyonal'in ikinci kongresinden hemen önce). Bu yapıt, Troçki'nin emeğin "sosyalist" örgütlenmesi üzerine görüşlerini en tamamlanmış, kolay anlaşılır ve muğlak olmayan biçimleriyle vermektedir. "Emeğin örgütlenmesi, özünde yeni toplumun örgütlenmesidir: Her tarihsel toplum biçimi temelinde bir emek örgütlenmesi biçimidir."[36] "Sosyalist toplumun yaratılması, tek değişmeyen hedef olan emeğin üretkenliğindeki artış hedefiyle işçilerin yeni temellerde örgütlenmeleri, bu temellere uyum sağlamaları ve emeklerinin yeniden eğitilmesi demektir."[37] "Hem para ve hem de mal biçimindeki ücretler, bireysel emeğin üretkenliğiyle olası en yakın temasa geçirilmelidir. Kapitalizmde, parça başı iş ve derecelendirme sistemi, Taylor sisteminin uygulanması vb.nin hedefi artı değeri çekerek işçilerin sömürülmesini arttırmaktır. Sosyalist üretimde ise parça başı iş, ikramiyeler vb.nin sorunu toplumsal ürünün hacmini genişletmektir... Genel çıkar için başkalarından daha fazla şey yapan işçiler toplumsal ürünün tembel, kayıtsız ve düzen bozuculardan daha büyük miktarını almaya hak kazanırlar."[38] "Zorunlu çalışma ilkesinin kendisi komünistler için sorgulanamaz niteliktedir... Ekonomik sorunların, hem ilkesel hem de pratik açıdan doğru olan biricik çözümü, ülkenin bütün nüfusuna gerekli emek gücü yedeği -hemen hemen tüketilemez bir yedek güç- diye yaklaşmak ve bunun kaydedilmesi, hareketlendirilmesi ve kullanımı işine sıkı düzen getirmektir."[39] "Zorunlu çalışma hizmetinin başlatılması, emeğin militarizasyonu yöntemlerinin şu veya bu derecede uygulanması olmaksızın düşünülemez."[40] "Sendikalar işçileri disipline etmeli ve onlara üretimin

36. L.Troçki, **'Terrorism and Communism'**, Ann Arbov edition, 1961, s. 133.
37. a.g.y., s. 146.
38. a.g.y., s. 149.
39. a.g.y., s. 135.
40. a.g.y., s. 137.

çıkarlarını kendi ihtiyaç ve taleplerinin üstüne koymayı öğretmelidir." "Genç işçi devleti, sendikalara, daha iyi çalışma koşulları uğruna mücadele için değil -bu toplum ve devlet örgütlenmelerinin bütününün görevidir-, işçi sınıfını üretim hedeflerine göre örgütlemek için gerek duyar."[41] "Proletaryanın üsrünlüğü hakkındaki sorunu fabrikaların başındaki işçi kurulları sorunuyla karıştırmak yazıklanası bir hata olurdu. Proletarya diktatörlüğü, üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin kaldırılmasında, bütün sovyet mekanizması üzerinde işçilerin kolektif iradesinin (parti için bir hüsnütabir - M.B.) üsrünlüğünde bulur ifadesini; tekil ekonomik işletmelerin idare ediliş biçiminde değil hiç."[42] "Eğer iç savaş en güçlü, en bağımsız, en çok inisiyatif sahibi bütün ekonomik organlarımızı yağmalamamış olsaydı, ekonomik idare alanında tek adam yönetimi yoluna kuşkusuz daha çabuk ve daha az sıkıntıyla girmiş olurduk, diye düşünüyorum."[43]

Ağustos

İç savaş -ve çok daha az sözü edilen diğer etkenler, örneğin demiryolu işçilerinin "yeni" rejime karşı tavırları- dolayısıyla Rus demiryolları fiilen işlemez hale gelmişti. Ulaştırma Komiseri Troçki'ye "emeğin militarizasyonu" teorilerini sınamak için olağanüstü geniş yetkiler verildi. Demiryolu işçilerini ve tamirhane personelini sıkıyönetim altına sokmakla başladı işe. Demiryolu işçileri sendikası karşı çıkınca, sendika önderlerini beklemeksizin görevden aldı ve *parti önderlerinin tam desteği ve onayıyla* "emirlerini yerine getirmeye istekli başkalarını atadı. Bu usulü ulaştırma işçilerinin diğer sendikalarında da yineledi."[44]

Eylülün ilk günleri

Tsektran'ın kurulması (Demiryolları Merkez İdari Organı). Fazlasıyla Troçki'nin zekâsının ürünü olan bu organ, Ulaştırma Komiser-

41. a.g.y., s. 143.
42. a.g.y., s 162.
43. a.g.y., s. 162-3.
44. I.Deutscher, **The Prophet Armed**, s. 501-502.

liği'nin, demiryolu sendikalarının ve bu alandaki parti organlarının ("siyasal daireler") zorunlu kaynaşmasının sonucu olarak oluşturuldu. Bütün demiryolu ve su taşımacılık sistemleri Tsektran'ın menzili dahilinde kalacaktı. Başına Troçki getirildi. Troçki Tsektran'ı tam anlamıyla askeri ve bürokratik bir tarzda idare etti. "Politbüro, vaat ettiği üzere, ona sonuna kadar arka çıktı."[45] Demiryolları tekrar işliyordu. Ama partinin imajına maliyetinin ne olduğunun hesabını yapmak zordu. Daha sonraki bir aşamada, Troçki'nin aygıt içindeki Stalinist bürokrasiye karşı mücadelesinde kitle desteğini niçin harekete geçiremediğini merak edenlerin bu gerçekler üzerinde düşünmeleri gerek.

22-25 Eylül
Dokuzuncu Parti Konferansı

Zinoviev Merkez Komite adına resmi raporu verdi. Sapronov layıkıyla temsil edilen "Demokratik Merkeziyetçiler" adına bir azınlık raporu sundu. Lutovinov son zamanlarda oluşturulan işçi muhalefeti lehinde konuştu. Proleter demokrasisinin en geniş çapta derhal kurulmasını, sözde seçimle gelinen mevkilere yukarıdan atamaların yapıldığı sistemin topyekün reddedilmesini ve şimdi sürüler halinde partiye katılan kariyerist öğelerden partinin temizlenmesini istedi. Merkez Komite'nin, sendikaların ve sovyetlerin hayatına sürekli ve aşırıya varan müdahalelerden elini eteğini çekmesini de talep etti.

Önderlik geri adım atmak zorunda kaldı. Zinoviev esas yakınmaları yanıtlamaktan kaçındı. "Parti içinde ram eşitlik" ihtiyacını vurgulayan ve "ayrıcalıklı bürokratların sıradan üyelere egemen olmasını" kınayan bir karar geçirildi. Karar, Merkez Komite'ye, yukarıdan atamalardan çok, "tavsiyeler" yolunu izlemesini ve "siyasal zeminlere amirane nakillerden" kaçınmasını emrediyordu.[46]

Bu sözlü tavizlere rağmen, önderlik, sözcüsü Zinoviev aracılığıyla Eylül Konferansı'nın Merkezi ve Bölgesel Denetim Komisyonları'nın ku-

45. a.g.y., s. 502.
46. **Izvestiya Of the Central Committee** 12 Ekim 1920.

ruluşunu kabul etmesini sağlamayı başardı. Bu komisyonlar partinin daha da bürokratikleşmesinde -ilk görevlilerin (Dzerzhinsky, Preobrazhensky ve Muranov) yerine Stalin'in hizmetkârları getirildiği zaman- önemli rol oynayacaklardı.

Ekim

Polonya ile barış antlaşmasının imzalanması.

2-6 Kasım
Beşinci Bütün Rusya Sendika Konferansı

Troçki, yaygın karışıklıktan sorumlu olan sendikalar ile idari organlar arasındaki koşutluğun giderilmesi gerektiğini belirtir. Bu da ancak, sendikaların (professionaly) üretim (proizvodstvenny) birliklerine çevrilmesiyle yapılabilirdi. Sendikaların önderleri karşı gelirse, demiryolu sendikalarının önderlerine yapıldığı gibi, "silkelenmeleri" gerekecekti. "Kanatlı söz" (Lenin) ağızdan çıkmıştı!

14 Kasım

General Wrangel Kırım'ı boşaltır. İç savaşın sonu.

Kasım
Moskova İl Parti Konferansı

Parti içindeki muhalefet grupları hızla büyür gözüküyordu. Yakınlarda oluşturulan İşçi Muhalefeti, Demokratik Merkeziyetçiler ve Ignatov Grubu (İşçi Muhalefeti ile yakından ittifak halindeki ve sonraları onunla birleşecek olan yerel bir Moskova hizbi) Merkez Komite destekçilerinin 154 delegesine karşı 124 delegeyi sağlama almıştı.[47]

47. Tenth Party Congress, s. 829, not. 2.

8-9 Kasım

Merkez Komite Plenumu'nun toplantısı

Troçki "sendikalar ve Gelecekteki Rolleri" başlıklı "tezler ön taslağı"nı sunar; bu, daha sonra, 25 aralıkta -az değiştirilmiş biçimde- kitapçık olarak yayımlandı: "Sendikaların Rol ve Görevleri". "Derhal sendikaları yeniden örgütlendirmeye girişmek, yani önderlik edecek personeli seçmek zorunluydu" (5. Tez). Zaferden başı dönen Troçki, çeşitli sendikaları, "ulaştırma işçilerinin sendikalarını silkelediği" gibi "silkelemekle" tehdit ediyordu yine.[48] İhtiyaç duyulan şey "sorumsuz ajitatörleri (sic!) üretime yatkın sendikacılarla değiştirmek" idi.[49] Troçki'nin tezleri oylamaya kondu ve 8'e karşı 7 oyla kıl payı yenilgiye uğratıldı. O zaman, Lenin "kendisini pervasızca Troçki'den ayırdı ve Merkez Komite'yi de öyle davranmaya ikna etti."[50] Derken, Lenin'in sunduğu alternatif bir öneri 10'a karşı 4 oyla geçirildi. "Tsektran'ın reformu"nu istiyor, "emeğin militarizasyonunun sağlıklı biçimlerini" savunuyor[51] ve diyordu ki, "Parti... yeni tip bir sendikacı, ekonomik konulara dağıtım ve tüketim açısından değil de, üretimi genişletme açısından yaklaşacak olan enerjik ve yaratıcı bir ekonomik örgütleyici yetiştirmeli ve ona destek olmalıdır."[52] Bu ikincisi net biçimde egemen bakış açısıydı. Troçki'nin "hatası" bunu mantıksal sonucuna götürmüş olmasıydı. Ama partinin günah keçisine ihtiyacı vardı. Plenum, "Troçki'nin sendikalarla devlet arasındaki ilişki hakkında alenen konuşmasını yasaklayacaktı."[53]

2 Aralık

Troçki, Tsektran'ın genişletilmiş plenumunda yaptığı bir konuşmada şöyle açıklıyordu: "Yetki sahibi, hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir devlet

48. I.Deutscher, a.g.y., s. 502-503.
49. I.Deutscher, **Soviet Trade Unions**, s. 41.
50. I.Deutscher, **the Prophet Armed**, s. 502-503.
51. V.I. Lenin, **Selected Works**, cilt IX, s. 30.
52. G.Zinoviev, **Sochineniya** (Moskova 1924-6), VI, 599-600.
53. I. Deutscher, a.g.y., s. 502-503. Bu yaptırım Merkez Komite'nin 24 aralık toplantısında kaldırılacaktı; ki komite, aynı zamanda, bütün konunun artık açıkça tartışılması gerektiğine de karar verdi

hizmetinin kendi değerleri vardır. Rusya bürokrasi fazlalığından değil, yeterli bürokrasi yokluğundan acı çekti."[54] "Sendikaların militarizasyonu ve ulaştırmanın militarizasyonu iç, ideolojik bir militarizasyonu gerektiriyordu."[55] Stalin daha sonraları Troçki'yi "bürokratların şahı" diye tanımlayacaktı.[56] Merkez Komite onu yeniden tersleyince, "Troçki sinirlenerek Lenin ve diğer üyelere kişisel olarak onu acımasız davranmaya ve demokrasiye saygıyı önemsememeye nasıl sık sık zorladıklarını anımsattı. Herkesin önünde demokratik ilkeyi ona savunur gibi görünmeleri hainlikti."[57]

7 Aralık

Merkez Komite'nin Plenumu'nda, Buharin "sınai demokrasi" hakkında bir öneri getirmişti. Terimler Lenin'i çıldırtacaktı. "Sözlü çarpıtma", "hileli bir deyim", "zihin karıştırıcı", "iğneleyici" idiler. "Sanayi her zaman gereklidir. Demokrasi ise her zaman gerekli değildir. 'Sınai demokrasi' terimi tamamıyla yanlış birtakım düşüncelere neden olur."[58] "Diktatörlüğü ve tek adam yönetimi reddetmek anlamına gelebilir."[59] "Aynî ikramiyeler ve disiplin sağlayıcı mahkemeler olmaksızın, boş söz olurdu bu."[60]

Troçki'nin "emeğin militarizasyonu" konusundaki şemalarına en güçlü muhalefet, partinin sendikalarda en derin kökleri olan kesiminden geldi. Bu parti üyelerinin bazıları, sadece, bu zamana kadar sendika konseyine egemen olmakla kalmamışlar, "aynı zamanda özerk sendika sorumluluğunun doğrudan yararlanıcıları olmuşlardı."[61] Başka deyişle, bunlar kısmen sendika bürokratlarıydılar zaten. İşçi Muhalefeti bir dereceye kadar bu öğelerin içinden gelişecekti.

Ama şimdi, yönlendirici siyasal-ekonomik aygıt, 1918'de doğuşunu

---

54. a.g.y., s. 503.
55. L.Troçki, **Sochineniya**, XV, s. 422-423.
56. J.Stalin, **Sochineniya**, VI, s. 29.
57. I.Deutscher, a.g.y., s. 503.
58. V.I.Lenin, **Selected Works**, cilt IX, s. 12.
59. a.g.y., s. 53.
60. a.g.y., s. 26.
61. R.V.Daniels, a.g.y., s. 125.

gördüğümüz aygıttan hayli farklıydı. Parti aygıtı (bürokratikleşmiş sovyetler aracılığıyla), sadece iki yıl içinde devletin tartışma götürmez siyasal denetimini kazanmıştı. Sendika memurları ve atanmış sanayi yöneticileri sayesinde de ekonomik aygıtın hemen hemen bütün denetimini de kazanmıştı. Birçok grup özgül bir işleve -Rusya'yı yönetmek- sahip toplumsal kategori olmak için gerekli yeterlik ve deneyimi elde etmişti. Birleşmeleri kaçınılmazdı.

22-29 Aralık

Sekizinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi Moskova'da yapıldı. Kongre parti içerisinde gelişmiş ve şimdi artık parti saflarıyla sınırlandırılamayacak olan sendika sorunu üzerine ayrışan bakış açılarının genel açılımı için fırsat sağladı.

Resmi parti siyasasına karşı gelişen muhalefetin derecesi Zinoviev'in konuşmasının içeriğinden çıkarılabilir: "Emekçi kitlelerle daha yakın bağlar kuracağız. Kışlalarda, kamplarda ve fabrikalarda toplantılar düzenleyeceğiz. Emekçi kitleler o zaman yeni bir çağın başlamak üzere olduğunu söylediğimizde şaka yapmadığımızı, tekrardan rahat bir nefes alır almaz siyasal toplantılarımızı fabrikalara taşıyacağımızı anlayacaklar... Bize işçi ve köylü demokrasisiyle neyi kastettiğimizi soruyorlar. Yanıtlayayım: 1917'de neyi kastettiysek onu, ne bir eksiği ne de bir fazlası. İşçi ve köylü demokrasisinde seçilme ilkesini yeniden getirmeliyiz... Kendimizi işçilerin ve köylülerin en temel demokratik haklarından yoksun bıraktıysak da, bu duruma bir son vermenin zamanıdır."[62]

Zinoviev'in demokrasiye ilgisi hizip çıkarlarıyla güdülenmiş olup fazla önem taşımıyordu (Troçki'yi gözden düşürme kampanyasının bir parçasıydı bu). O günlerde, eğlence arayan halk hatipleri demokratik haklar konusunda Zinoviev'den dikkatle seçilmiş alıntılarla bunu genellikle yakalayabiliyorlardı.[63]

---

62. **Vosmoi-vserossiski s'yezd sovetov-stenograficheski otchet** (Sekizinci Bütün Rusya Sovyetler Kongresi: Stenografik Rapor), Moskova 1921, s. 324.

63. L. Schapiro. **The Origin of the Communist Autocracy**, (Praeger, New York, 1965), s. 271.

30 Aralık

Sekizinci Sovyetler Kongresi, parti fraksiyonunun, Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'ndeki parti üyelerinin ve diğer birçok örgütteki parti üyelerinin ortak toplantısı "sendika sorunu"nu tartışmak üzere Moskova'da, Bolşoy Tiyatrosu'nda yapıldı. Bütün başkahramanlar, her biri kendi davasını ifade etmek üzere orada bulunuyordu.

Toplantıda açıklandığı (veya o zaman ya da sonraki birkaç hafta içerisinde yazılan makalelerde anahatları çıkarıldığı) biçimiyle, çeşitli bakış açıları aşağıdaki gibi özetlenebilir:[64]

Troçki ve özellikle de Buhatin, kongrede blok oluşturmak için başlangıçtaki önerilerinde sonradan değişikliğe gittiler.

Lenin'e göre sendikalar "devlet iktidarının yedekleri" idiler. "Parti tarafından uygulanan proletarya diktatörlüğü için" geniş bir toplumsal temel sağlayacaklardı; ülkenin hakim köylü karakteri karşısında fena halde gerek duyulan bir temeldi bu. Sendikalar, parti ile partiden olmayan işçi kitlesi arasındaki "bağ" veya "volan kayışı" olmalıydılar. Sendikalar özerk olamazlardı. Siyasanın ne başlatılmasında ve ne de yürütülmesinde bağımsız rol oynayamazlardı. Parti düşüncesinden güçlü biçimde etkilenerek, partinin çizdiği çizgiler dahilinde kitlelerin siyasal eğitimini üzerlerine almalıydılar. Bu bakımdan, 7 milyon üyeleri için "komünizm okulları" olacaklardı.* Öğ-

64. Bu özetler Deutscher'in **'Soviet Trade Unions'** (s.42-52) daki ayrıntılı değerlendirmelerine dayanmaktadır. "Kongre öncesi tartışmalar esnasında, sendikalar hakkında her birinin kendi görüşü ve 'tezleri' olan çok sayıda hizip ve grup ortaya çıktı. Bu grupların bazılan arasındaki farklılıklar aslında çok inceydi ve hemen hemen bütün gruplar öyle çok ortak ilkelere işaret ediyorlardı ki, tartışmanın konusu neredeyse hayali görünüyordu." Nihayetinde kongreye yalnızca üç önerge sunuldu: Lenin'inki (Onlar Platformu), Troçki-Buharin önergesi ve İşçi Muhalefetinin önerileri. Deutscher'in işaret ettiğine göre, "bu önergeler arasındaki bir karşılaştırma kongrenin ciddiyetle ele almaya çalıştığı sorunu açığa çıkarmaktan çok, bir noktaya kadar gözden saklamaya hizmet eder; çünkü, her önergenin yazarları, taktik sebeplerle, karşıtlarının önergelerinden paragrafları kendi önergelerine dahil ettiler ve böylelikle de gerçek farklılıkları bulanıklaştırdılar."

* Zinoviev'in Onuncu Parti Kongresi'nde verdiği sayılara göre, sendika üyelerinin sayısı temmuz 1917'de 1.5 milyon, ocak 1918'de 2.6 milyon, 1919'da 3.5 milyon, 1920'de 4.3 milyon ve 1921'de 7 milyon idi.

retmen ise parti olmalıydı. "Rus Komünist Partisi, merkezi ve bölgesel örgütlerin şahsında sendikaların çalışmasının bütün ideolojik yanına önceki gibi ***kayıtsız şartsız*** kılavuzluk eder."[65]

Lenin sendikaların devletin araçları olamayacaklarını vurguladı. Troçki'nin, artık devlet bir işçi devleti olduğu için sendikaların artık işçileri savunmalarına ihtiyaç olmadığı varsayımı yanlıştı. "Devletimiz bütün örgütlü proletaryanın kendisini savunmasını gerektiriyor: ***Biz*** (sic), bu işçi örgütlenmelerini, işçilerin kendi devletlerinden korunmaları için ***ve devletimizin işçiler tarafından savunulması için*** kullanmalıyız! (İtalik yazılan sözler bu ünlü bölüm aktarılırken çoğu zaman atlanır.)

Lenin'e göre militarizasyon, sosyalist emek siyasasının değişmez bir niteliği olarak addedilmemeliydi. Zor gibi, ikna da kullanılmalıydı. Devletin memurları yukarıdan ataması ***normal*** olduğu halde (20 Mayıs 1917 başlığı altında yazılan sözlerden bu yana uzun, çok uzun bir yol gidilmişti - M.B.), sendikaların aynı şeyi yapmaları uygunsuz kaçardı. Sendikalar idari-ekonomik işlere ilişkin tavsiyelerde bulunabilirlerdi ve planlamada işbirliği yapmaları gerekirdi. Uzmanlaşmış daireler aracılığıyla ekonomik idarenin çalışmasını yoklamaları gerekirdi.

Ücret oranının saptanması Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi'ne bırakılmalıydı. Ücretlerle ilgili olarak, işçi muhalefetinin aşırı eşitlikçiliği ile mücadele edilmeliydi. Ücret siyasası "emeği disipline edecek ve üretkenliğini arttıracak" biçimde tasarlanmalıydı.[66] Parti üyeleri "Smolny"deki ilkeler hakkında yeterince gevezelik etmişlerdi. Şimdi, 3 yıl sonra, üretim sorununun her noktasına ilişkin resmi kararlara sahiplerdi.[67] "Emeğin militarizasyonu vb. üzerine kararlar itiraz kabul etmezdi. Bu kararlara itiraz edenlerin demokrasiye atıflarıyla ilgili alaycı sözlerimi geri almaya da hiç mi hiç gerek yok... İşçi örgütlenmelerinde demokrasiyi genişleteceğiz, ama onu fetiş haline getirmeyeceğiz..."[68]

Troçki "sendikaların üretim birliklerine dönüştürülmesi... çağımı-

65. Tenth Party Congress. **O roli i zadachakh profsoyuzov** (Sendikaların rol ve görevleri üzerine). Resolutions, I, 536-542.
66. I.Deutscher, **Soviet Trade Unions**, s. 51.
67. V.I.Lenin, **Selected Works**, Cilt IX, s. 6.
68. a.g.y., s. 76.

zın en büyük görevini oluşturur" inancını yineledi. "Sendikalar üyelerini devamlı olarak üretim açısından değerlendirmelidirler ve her işçinin üretici değerinin tam ve kusursuz nitelendirmesine daima sahip olmalıdırlar." Sendikaların ve ekonomik idarenin yönlendirici organları, bunlar arasındaki antagonizmaya bir son vermek için, üyelerinin üçte biri ile yarısı arasında ortak üyeye sahip olmalıydılar. Bir sendikanın tam üyesi olmuş burjuva teknisyenler ve idareciler, komiserlerin gözetimi olmaksızın yönetsel mevkilere gelme hakkı kazanmalıydılar. Bütün işçiler için gerçek asgari ücret güvence altına alındıktan sonra, üretimdeki işçiler arasında "şok rekabet" (udarnichestvo) olmalıydı.

Buharin'in görüşleri hızla evrim geçiriyordu. Şimdi savunduğu şey, partinin resmi görüşleriyle işçi muhalefetinin görüşleri arasında bir köprü kurma girişimiydi. Üretimde "işçi demokrasisi" olmalıydı. "Sendikaların hükümetleştirilmesi" "devletin sendikalaştırılmasıyla" el ele yürümeliydi. Bu sürecin "mantıksal ve tarihsel sonucu", "sendikaların proleter devlet tarafından yutulması değil, her iki kategorinin de -devletin olduğu gibi, sendikaların da- ortadan kaybolması ve yeni bir kategorinin -komünist biçimde örgütlenmiş toplum- yaratılması olacaktır."[69] Lenin, Buharin'in platformunu "komünizmden tamamen kopuş ve sendikalizm düşüncesine geçiş" diye kavrayacaktı.[70] "Partiye olan ihtiyacı yok ediyordu." "Üyelerinin onda dokuzunu partili olmayan işçiler olan sendikalar sanayiin yöneticilerini atarsa, partiye ne gerek kalır?"[71] "Komünizmden tam bir kopuşa ve partide kaçınılmaz bölünmeye işaret eden küçük farklılıklardan sendikalizme doğru ilerlemiş olduk böylece" diye uğursuzca ekliyordu.[72] Lenin'in Buharin'in görüşlerine diğer saldırıları Troçki'yi suçlayan ünlü makalesinde bulunabilir.[73]

İşçi Muhalefeti'nin görüşleri metal işçisi Shlyapnikov tarafından Moskova toplantısına sunuldu (daha sonraları Kollontai ve diğerleri da-

---

69. Buharin. Tenth Party Congress. **O zadachakh i structure profsoyuzov** (sendikaların görevleri ve yapısı üzerine). Ek 16. s. 802.
70. V.I.Lenin. **Selected Works,** cilt IX, s. 35.
71. a.g.y., s. 36.
72. V.I.Lenin. **Krisis partii** (Partide bunalım) Pravda, 21 Haziran 1921.
73. V.I.Lenin. 'Bir kez daha sendikalar, şimdiki durum ve Troçki ile Buharin yoldaşların hataları üzerine.' **Selected Works,** cilt IX, s. 40-80.

ha bir biçimde bunları geliştireceklerdi). Açık veya örtük biçimde bu görüşler sendikaların devlet üzerinde egemenliğini istiyordu. "İşçi muhalefeti tabii ki 1919 programının '5. Maddesi'ne' başvurdu ve parti önderliğini bu programın sendikalara karşı olan taahhütlerini çiğnemekle suçladı... Parti ve hükümet organlarının önderleri son iki yılda sendikal faaliyetin alanını sistematik biçimde daraltmışlar ve işçi sınıfının etkisini neredeyse hiçe indirgemişlerdi... Burjuva teknisyenlerin ve diğer proleter olmayan öğelerin batağa sapladığı parti ve ekonomik otoriteler sendikalara olan düşmanlıklarını açıkça gözler önüne serdiler... Çare, sınai yönetimin sendikaların ellerinde toplanmasıydı." Geçiş aşağıdan yukarı doğru gerçekleşmeliydi. "Fabrika düzeyinde, fabrika komiteleri eski egemen konumlarını yeniden kazanmalıdır." (Bolşevik sendikacıların bu bakış açısına ulaşmaları uzun zaman almıştı!-M.B.) Muhalefet çeşitli denetleyici organlarda daha fazla sendika temsili önerdi. "Sendikaların oluru alınmaksızın, herhangi bir idari-ekonomik memuriyete tek bir kişi dahi atanmamalıydı... Sendikaların tavsiye ettiği memurlar, -bunları herhangi bir zamanda memuriyetlerinden geri çağırma hakkına da sahip olması gereken- sendikalara karşı hareketlerinden dolayı sorumlu olacaklardı. Program, bütün ulusal ekonominin merkezi yönetimini seçmek üzere bir 'Bütün Rusya Üreticiler Kongresi'nin toplanması talebiyle noktalanıyordu. Ayrı sendikaların ulusal kongreleri benzer biçimde ekonominin çeşitli dallarının yöneticilerini seçmeliydi. Yerel ve bölgesel yönetimlerin yerel sendika konferanslarınca oluşturulması gerekirken, tek tek fabrikaların yönetimi, sendika örgütlenmesinin parçası kalacak olan fabrika komitelerine ait olmalıydı..." "Bu yolla" diyordu Shlyapnikov, "ekonominin örgütlenmesinde esas olan irade birliği ve de geniş emekçi kitlelerin inisiyatifinin ekonomimizin örgütlenmesinde ve kalkınmasında etkili olması için gerçek bir olanak yaratılır."[74] Son, ama eşit ölçüde önemli olarak, işçi muhalefeti ücret siyasasının son derece eşitlikçi bir ruhla radikal biçimde gözden geçirilmesini önerdi: Nakdi ücretlerin yerini gitgide ayni ödüller almalıydı. Bu son aşamada, kitlelerin ekonomik karar alma işlevlerine özerk ve demokratik katılımı konusunda *Devlet ve Devrim*'in devrimci ideallerinin canlı tutulması görevi, parti içinde işçi muhalefetinin omuzlarına düşmüştü.

74. Shlyapnikov. Tenth Party Congress. **'Organizatsiya narodnogo khozyaistva i zadachi soyuzov'** (Ekonominin örgütlenmesi ve sendikaların görevleri). 30 Aralık 1920 konuşması. Ek 2, s. 789-793.

1921

Ocak

Keskin biçimde Leninist olan Petrograd Parti Komitesi'nin (Zinoviev eliyle) başlattığı onuncu kongreye hazırlık niteliğindeki "resmi" kampanya. Kongreden önce bile muhalefetin yenilgisini sağlama bağlayacak birçok idari önlem alındı. Bunlardan bazıları öylesine usulsüzdü ki, Moskova Parti Komitesi bir aşamada Petrograd örgütünü "uygun tartışma kurallarına dikkat etmemekten dolayı" açıkça kınayan bir karara oy verdi.[1]

13 Ocak

Moskova Parti Komitesi "Petrograd örgütünün parti kongrelerinin hazırlanmasında kendisini özel merkez haline getirme eğilimini" suçladı.[2] Leninistler Petrograd örgütünü partinin geri kalanına baskı uygulayabilecekleri bir üs olarak kullanıyorlardı. Moskova Komitesi, Mer-

1. L. Troçki Tenth Party Congress **Otvet petrogradekim tavarishcham (Petrogradlı yoldaşlara yanıt)**, s. 826-827, not 1.
2. a.g.y., s. 779, Ek 8.

kez Komite'nin "bütün görüş açıları temsil edilecek biçimde malzeme ve konuşmacıların adil dağıtımını sağlamasında" ısrar ediyordu.[3] Bu tavsiye bile bile çiğnenecekti. Kollontai, kongrede kitapçığının dolaşımının kasten engellenmiş olduğunu belirtti.[4]

14 Ocak

"10"lar Platformu'nun yayımlanması (Artem, Kalinin, Kamanev, Lenin, Lozovsky, Petrovsky, Rudzutak, Stalin, Tomsky ve Zinoviev). Bu belge Lenin'in kongre tezlerine daha bir tamamlanmış biçim verdi.

16 Ocak

Pravda, Lenin'in "ideolojik dağılmanın doruğu" diye tanımladığı Buharin Platformu'nu yayımlar.[5]

21 Ocak

Pravda'daki parti bunalımı üzerine bir makalede Lenin şöyle yazar: "Platformumuza şimdi şunları ekliyoruz: 'Ekonominin militarizasyonu'nu reddetme, sadece bugüne kadar geçerlikteki yöntem olan 'atama yöntemi'ni değil, *bütün* atamaları reddetme çaresine başvuran muhalefetin sağlıksız öğelerinin ideolojik bulanıklığına karşı savaşmalıyız. Bu, son çözümlemede, partinin partiden olmayan kitlelere göre önderlik rolünün reddedilmesi demektir. Ondan sonra, tamamıyla kurtarılmazsa partiyi öldürecek olan sendikalist sapmayla mücadele etmeliyiz." Kısa süre sonra Lenin şöyle yazacaktı: "Sendikalist sapma proletarya diktatörlüğünün yıkılmasına yol açar."[6] Başka deyişle, eğer partide işçi sınıfının üretimde daha çok iktidara sahip olması gerektiğini düşünen militanlar ('sendikalist sapma') varsa işçi

3. a.g.y..
4. A. Kollontai. Tenth Party Congress, s. 103.
5. V.I. Lenin. **Selected Works**, cilt IX, s. 35.
6. a.g.y.., s. 57.

sınıfı iktidarı ('proletarya diktatörlüğü') olanaksızdır.*

24 Ocak

İkinci Madenciler Sendikası Kongresi sırasında Komünist fraksiyonun toplanması. Bir madenci olan Kiselev, işçi muhalefetinden yana oylamaya girdi. İşçi muhalefeti -Leninist platformun 137 oyuna ve Troçki'nin 8 oyuna karşı- 62 oy elde etti.[7]

25 Ocak

Pravda, işçi muhalefetinin "Sendikalar Üzerine Tezler"ini yayımlar. Alexandra Kollontai, aynı düşünceleri daha teorik düzeyde geliştiren *"İşçi Muhalefeti"*ni yayımlar[8]

İşçi Muhalefeti'nin koparıdığı bütün fırtınaya rağmen, bu eğilim hakkında çok az güvenilir belge var. Var olan bilgiler de temel olarak Leninist kaynaklardan geliyor.[9] İşçi Muhalefeti'ne karşı saldırıların şiddeti, sıradan fabrika işçileri arasında dikkate değer destek bulduğunu ve bunun da parti önderliğinin ciddi korkusuna neden olduğunu akla getirmektedir. Shlyapnikov (ilk Çalışma Komiseri), Lutavinov ve Medvedev, (Metal işçilerinin önderleri) İşçi Muhalefeti'nin en ünlü sözcüleriydi.

"Coğrafi bakımdan Avrupa Rusyası'nın güneydoğu kısımlarında yoğunlaşmış görünüyor: Donetz, Basin, Don ve Kuban bölgeleri ve Volga üzerindeki Samara ili. İşçi Muhalefeti Samara'da, 1921'de parti örgütünün denetimini fiilen elinde bulunduruyordu. Ukrayna'da parti 'silkelemesinden' önce, 1920'nin sonlarında, muhalefetçiler cumhuriyetin bütününde sempatik bir çoğunluk kazanmışlardı. Muhalefetin güçlü olduğu diğer yerler İşçi Muhalefetinin parti oylarının yak-

* Lenin burada "partinin iktidarı" veya "sınıfın iktidarı" sorusunu oldukça açık biçimde ortaya koyar. Muğlak olmayan bir şekilde ilkini tercih eder; hiç kuşkusuz ikisini eşitleyip seçimini rasyonalleştirerek. Ama daha da öteye gider. "İşçi iktidarı"nı parti hükmüyle eşitlemez sadece. Bunu parti önderlerinin düşüncelerinin benimsenmesiyle de eşitler!

7. a.g.y., s. 79.
8. Tam metin şurada bulunabilir: **Solidarity Pamphalet No. 7.**
9. Sözgelimi bkz. K. Shelavin. **Rabochaya oppozitsiya** (İşçi Muhalefeti), Moskova 1930.

laşık bir çeyreğini topladığı Moskova ili ve ülkenin dört bir yanındaki metal işçileri sendikasıydı."[10] Tomsky, sendikacıları terk edip 1921'in sonlarında Lenin'in kampına yeniden geçtiği zaman, İşçi Muhalefetinin çekiciliğini metal işçilerinin sanayicilik ve sendikalizm ideolojilerine dayanarak "açıklayacaktı."[11] Aynı metal işçilerinin, 1917'de fabrika komitelerinin belkemiğini oluşturmuş olduklarının hatırlanması gerekir.

Şubat

Leninist hizip, kongre öncesi tartışmalar sırasında, yeni kurulan denetim komisyonunu fazlasıyla kullandı. Preobrazhensky ve Dzerzhinsky'nin her ikisinin de istifa etmesini (sırasıyla işçi muhalefetine ve Troçkistlere ilişkin olarak haksız biçimde "mülayim" olmakla eleştiriliyorlardı) ve bunların yerine, bölünmüş parti önderliğini "aşırı solu" kısmaktaki zayıflığından dolayı azarlama yolunu tutan Salts gibi sert apparatçiklerin getirilmesini sağladılar. Leninistler, gürültülü bir kampanya başlattılar ve yılınadan birlik ve devrimin karşı karşıya geldiği iç tehlike temaları üzerine oynadılar. Tekrar tekrar, Lenin'in kişiliğine tapmayı çıkış yolu buldular. Bütün diğer eğilimlere "nesnel olarak karşı devrimci" etiketi yapıştırıldı. Uzun süredir muhalefeti destekleme geleneğine sahip alanlarda bile parti aygıtının denetimini elde etmeyi başardılar.

Bu "zaferlerin" bazıları öylesine "başarılı" idi ki, hileyle kazanılıp kazanılmadıklarına dair ciddi kuşkular var. Sözgelimi, 19 ocakta Baltık Donanması Parti Konferansı'nın Leninistlere % 90 oy verdiği söylenmektedir.[12] Ancak iki üç hafta içinde güçlü bir donanma muhalefeti gelişecek ve yaygın biçimde bildiriler dağıtacaktı. Bunlarda şöyle deniliyordu: "Baltık Donanması Siyasal Şubesi yalnız kitlelerle değil, aynı zamanda etkin siyasal işçilerle de bütün bağlarını yitirmiştir. Otoritesiz bir bürokratik organ haline gelmiştir... Bütün yerel inisiyatifi yok etmiş ve tüm siyasal çalışmaları sekreterlik yazışmaları

10. R. V. Daniels, a.g.y., s. 127.
11. Tomsky. Tenth Party Congress, s. 371-372.
12. Pravda, 27 Ocak 1921.

düzeyine indirgemiştir."[13] Parti dışında daha da sert şeyler söyleniyordu.

2-17 Mart

Kronstadt Ayaklanması.

Birkaç gün sonra başlayan kongre üzerinde derin bir etki yapan bu kilit olay başka bir yerde ayrıntılarıyla çözümlenmiştir.[14]

8-16 Mart

Onuncu Parti Kongresi.

Bolşevizmin bütün tarihindeki en dramatik toplantılardan biri olacaktı bu. Ama bir anlamda, orada kullanılan savlar ve girişilen kavgalar ülkenin bütünündeki çok daha derin bunalımın çarpık bir yansımasıydı sadece. Şubatın sonuna doğru Petrograd bölgesinde grevler patlak vermişti ve Kronstadt'ta silahlar hazır bekliyordu. Her ikisi de, hoşnutsuzluğun ve soğukluğun aşağılarda kaldığı çok daha büyük bir buzdağının görünen kısımlarıydı.

Kongre, başından sonuna kadar tamamen aygıtın denetimindeydi. Bolşeviklerin toplantılarında daha önce örneği görülmemiş, isteriye yakın bir atmosfer, tutanakları kaplıyordu. Bilse de, bilmese de -ve böyle yapmak istese de, istemese de- kendisini bütün bu boşa çıkmış isteklerin sözcüsü yapan muhalefeti bastırmak, parti önderliği için elzemdi artık. Her şeyin ötesinde, tam da Kronstadtçıların ilan ettiklerinin aynısı olan Ekim Devrimi'nin ilkelerini komünistlere karşı savunan bir hareket olarak Kronstadt imajının -"üçüncü devrim" düşüncesi- silinmesi gerekiyordu. "Kana susamış Troçki ve obur Zinoviev ile bunların takım taraftarları parti iktidarı için savaşırken, biz" diye açıklı-

13. Aktaran A.S. Pukhov **Kronshtadtskl myatezh v 1921 g.** (1921 Kronstadt Ayaklanması), Leningrad 1931, s. 52. Ida Mett'in **The Kronstadt Commune** kitapçığı o zamanlar Petrograd'da yaygın olan "soğukluk" hakkında iyi bir fikir vermektedir.

14. Yararlı dokümantasyon için bkz. **Solidarity** kitapçığı No. 27 Ida Mett'in **The Kronstadt Commune** ve Victor Serge'nin **Kronstadt 1921.**

yordu isyancılar "emekçi halkın gerçek iktidarı uğruna savaşıyoruz..."[15] "Emekçilerin üçüncü devrimi ayaklanması pankartını ilk defa Kronstadt yükseltmiştir... Otokrasi yıkılmıştır. Kurucu Meclis cehenneme gönderilmiştir. Şimdi de komiserokrasi parçalanıyor."[16]

Troçki, kongrede, İşçi Muhalefeti etrafında dönüp durdu. "Tehlikeli sloganlar attılar. Demokratik ilkeleri fetiş haline getirdiler. İşçilerin temsilcileri seçme hakkını partinin üstüne koydular. Parti diktatörlüğü işçi demokrasisinin gelip geçici huysuzluğuyla belli bir süre uyuşamasa bile, sanki parti, diktatörlüğünü öne sürmeye yetkili değilmiş gibi!" Troçki, "partinin devrimci tarihsel hakkından" söz ediyordu. "Parti -işçi sınıfında bile olsa- geçici sendelemeleri dikkate almaksızın diktatörlüğünü sürdürmek zorundadır... Diktatörlük her verili anda kendisini işçi demokrasisinin biçimsel ilkesine dayandırmaz..."

Kronstadt'a fiziksel saldırıya -ki 200'ün üstünde kongre delegesi katıldı- İşçi Muhalefetine ve benzeri eğilimlere karşı ağır bir sözlü saldırı eşlik etti. Muhalefetin önde gelen üyeleri Kronstadtçılara karşı mücadele ettilerse de (çünkü bunlar "partinin tarihsel rolü" hakkındaki yanılsamaları hâlâ koruyorlardı ve hâlâ eski örgütsel bağlılıkların tuzağına takılmışlardı), Lenin ve parti önderleri iki hareket arasındaki derin yakınlığın tamamıyla farkındaydılar. "Her ikisi de, Lenin'in önderliğini, devrimin ruhunu çiğnemiş olmakla, demokratik ve eşitlikçi idealleri tedbir adı altında kurban etmiş olmakla ve bürokratik iktidar merakına bunun kendi hatırı için eğilim göstermekle suçluyordu."[17] Gerçek sorunlarla ilgili olarak, birkaç alanda talepleri de çakışıyordu. Aralarında birçok muhalif parti üyesinin de bulunduğu Kronştadtçılarm açıkladığına göre "Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, ancak idaresi yenilenmiş sendikaların temsil ettiği emekçi sınıflara ait olduğu zaman güçlü olabilir... Yönetici partinin siyasası sayesinde, sendikalar, saf sınıf örgütlenmeleri olma fırsatına hiçbir zaman sahip olamamışlardır."[18] Sendika fetişizmine dek dil aynı dildi.

Kongre, Lenin'in, partiye bağlılık isteyen ve İşçi Muhalefetini devri-

---

15. **Izvestiya vremmennogo revolyutsionnogo komiteta** (Geçici Devrimci Komite Haberleri), 10 Mart 1921.
16. a.g.y.., 12 Mart 1921.
17. R.V. Daniels, a.g.y., s. 145-6.
18. Geçici Devrimci Komite Haberleri, 9 Mart.

me karşı bir tehdit diye kınayan aşırı sert konuşmasıyla açıldı. Muhalefet, "kısmen parti saflarına komünist dünya görüşünü hâlâ bütünüyle benimsememiş olan öğelerin girmesinin neden olduğu" bir "küçük burjuva", "sendikalist", "anarşist" akımdı.[19] (Muhalefet tam da tersiydi aslında. Partinin proleter tabanının, böylesi öğelerden oluşan güruhun partiye girişine tepkisiydi.) Muhalefetin temel savlarıyla derinlemesine ilgilenilmiyordu. Bunlara karşı -hakaretin dışında- geliştirilebilen savlar da çoğu zaman yanıltıcıydı. Örneğin, İşçi Muhalefeti (a) "Gerçekten karşı devrimci" ve (b) "nesnel olarak karşı devrimci" olmak bir yana, "fazlasıyla devrimci"ydi de. Talepleri "fazlasıyla ileri"ydi ve sovyet hükümeti hâlâ kitlelerin kültürel geri kalmışlığının üstesinden gelmek üzerinde yoğunlaşmak zorundaydı.[20] Smilga'ya göre, (İşçi Muhalefetinin) aşırı talepleri partinin çabalarına engel oluyor ve işçiler arasında, ancak boşa çıkabilecek umutlar uyandırıyordu.[21] Ama en önemlisi, işçi muhalefetinin talepleri yanlış (anarko-sendikalist) bir tarzda devrimciydi. Nihai aforozdu bu. "Biz öleceksek de" diyordu Lenin özel olarak, "ideolojik çizgimizi korumak ve ardımızdan gelenlere ders vermek her şeyin ötesinde önemlidir. En umutsuz durumlarda bile bu asla unutulmamalı."[22]

1917 balayının kısa günleri yoktu artık. *Devlet ve Devrim*'in belagati yoktu. Birinci Enternasyonal'deki bölünmenin iskeletiydi geriye kalan. Muhalefetin esas suçu, kimi öğelerinin (daha özelinde, Myasnikov ve Bogdanov gibi uyumsuz ve aykırı görüşlere sahip kimi öğelerinin) gerçekten tuhaf sorular sormaya başlamalarıydı. Kimileri, hantal ve yine tuhaf bir biçimde partinin önceliğini sorgulamaya başlamıştı; kimileri de, Rus devletinin sınıfsal doğasını. Eleştiriler şu veya bu kurumdaki -ya da hatta partinin kendi içindeki- "bürokratik deformasyon ve çarpıklığa" değindiği sürece, parti bunlarla başa çıkardı (aslında bu konuda hayli tecrübe kazanmıştı!). Ama mutlak olarak temel diğer konularda kuşku belirtmeye hoşgörü gösterilemezdi.

Tehlike, o anda sadece Muhalefetin düşüncesinde zımmen görülüyorduysa da, ciddiydi. Ignatov'un tezleri "proletaryanın iç savaşta uğ-

19. Tenth Party Congress. O sindikalistskom i anarkhistskom uklone v nashei partii (Partimizdeki Sendikalist ve Anarşist Sapma Üzerine). Resolutions I, 530.
20. a.g.y.., s. 382-383.
21 a.g.y.., s. 258.
22. Troçki. SSCB'deki Arkadaşlara Mektup, 1930. (Trotsky Archive T 3279).

radığı ağır kayıplarla birleşen" "partimiz saflarına burjuva ve küçük burjuva katmanlarından kitlesel katılımın" olası etkileri hakkında uyarıda bulunuyordu.[23] Ama her şey birbiri ardına geldi. Kongreden kısa süre sonra Bogdanov ve *"İşçi Hakikati"* Grubu, devrimin "işçi sınıfı için tam bir yenilgiyle" sonuçlanmış olduğunu öne sürecekti. İtiraz edeceklerdi ki, "bürokrasi, NEP'çilerin yanı sıra, yeni burjuvazi olmuştu; işçilerin sömürülmesine bağlıydı ve onların dağınıklığından yarar sağlıyordu... İşçiler, bürokrasinin elindeki sendikalarla, hiçbir zaman olmadıkları kadar umutsuzdular." "Komünist Parti, yönetici parti, devlet aygıtının örgütleyicilerinin ve önderlerinin ve kapitalist temelli ekonomik hayatın partisi olduktan sonra, proletarya ile bağını ve ortaklığını geri dönülmez biçimde kaybetmişti."[24] Bu tür düşünüş Bolşevik rejimin tam da temelini tehdit ediyordu ve emekçi kitlelerin zihninden insafsızca silinip atıldı.

"Marksizm bize" diyordu Lenin, "yalnızca işçi sınıfının siyasal partisinin, yani Komünist Parti'nin, proleter hareketin bütün taraftarlarını ve bundan dolayı da bütün emekçi kitleleri birleştirmek, eğitmek, örgütlemek ve yönlendirmek konumunda olduğunu öğretir. Bu olmaksızın proletarya diktatörlüğü anlamsızdır."[25] "Marksizm" tabii, başka şeyler de öğretti. "İşçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendisinin görevidir"[26] ve "komünistler diğer işçi sınıfı partilerine karşı ayrı bir parti oluşturmazlar."[27] Lenin'in şimdi vazettikleri gerçekte "Marksizm" değil, *"Ne Yapılmalı"*nın (1902'de yazıldı) kaba Leninizmiydi; kendi haline bırakılan işçi sınıfının, ancak sendikal bilinç geliştirebileceğini ve dışardan, "bilimin taşıyıcıları" -küçük burjuva entelijansiya- tarafından şırınga edilen siyasal bilince sahip olması gerektiğini öne süren Leninizm.* Bolşeviklerin zihninde, parti sınıfın tarihsel çıkarlarını cisimleştiriyordu, sınıf anlasa da anlamasa da ve sınıf bunu istese de istemese de. Elde bu öncüller olunca, parti-

23. Tenth Party Congress (Ignatov Tezleri).
24. N. Karev. O gruppe "Rabochaya Pravda" ('İşçi Hakikati' Grubu Üzerine). Bolshevik, 15 Temmuz 1924, s. 31 ff.
25. Tenth Party Congress. Resolutions I, 331.
26. K. Marx ve F. Engels. Komünist Parti Manifestosu. Selected Works, Moskova (FLPH), 1958, cilt 1, s. 28.
27. a.g.y., s. 46.

*Ama bunlar bile değeri kuşkulu malzemelerdir. "Ne Yapmalı"nın birinci Rusça baskısının ilk sayfasında, Lasalle'in üniü özdeyişi vardı: "Parti kendi kendisini temizleyerek kendini güçlendirir."

nin hegemonyasına ***herhangi bir*** meydan okuma -eylemde olsun veya sadece düşüncede olsun- devrime "ihanet" ile, tarihe tecavüz ile aynı şeydi.

"Birlik" kongreyi tamamıyla saran temaydı. Dışardan ve içerden "tehdit" söz konusuyken, önderliğin, zalimce önlemlerin kabul edilmesini sağlaması çok zor olmadı. Bunlar parti üyelerinin haklarını, daha da sınırlıyorlardı. Hizip hakları kaldırıldı. "Kongre, kendilerini şu veya bu platform üzerinde biçimlendirmiş istisnasız *tüm* grupların hızla dağıtılmasını emreder... Kongrenin bu kararını yerine getirmeyi ihmal etmek, partiden derhal ve kayıtsız şartsız ihraç edilmeyi doğurur."[28] Gizli bir kayıt Merkez Komite'ye, partiden ve hatta Merkez Komite'nin kendisinden ihraç da dahil (ki bunun için üçte iki çoğunluk gerekliydi), disiplinle ilgili sınırsız haklar veriyordu.

Bolşevizmin tarihinde örgütsel bir dönüm noktası olan bu önlemler karşı konulamaz biçimde onaylandı. Ama belirli kuşkular da yok değildi. Karl Radek diyordu ki: "Kime karşı uygulanabileceğine ilişkin olarak bizde tereddüt uyandıran bir kuralın konulduğu duygusuna kapıldım. Merkez Komite seçildiği zaman, çoğunlukta olan yoldaşlar denetimi onlara bırakan bir liste oluşturdular. Bunun parti içindeki ayrılığın başlangıcında yapıldığını her yoldaş biliyordu. Ne gibi engellerin çıkabileceğini bilmiyoruz. Bu kararı öneren yoldaşlar, bunu, farklı düşünen yoldaşların başında sallanan bir kılıç olarak tasarlıyorlar. Bu öneri için oy kullanıyorsam da, bize bile yöneltilebileceğini seziyorum." Hem partinin ve hem de devletin karşılaştığı tehlikeli durumu vurgulayan Radek, şöyle noktalıyordu: "Bırakın Merkez Komite tehlike anında, eğer gerekli görürse, en iyi yoldaşlara karşı en sert önlemleri alsın."[29] Bu tavır ya da daha doğrusu bu zihniyet [Parti sınıfa göre hatalı olamaz, Merkez Komite partiye göre hatalı olamaz.] sonraki birçok olayı açıklayacaktı. Binlerce dürüst devrimcinin boynundaki bağ olacaktı tam anlamıyla. Bu, hem Troçki'nin 1927'de Lenin'in siyasal vasiyetname bıraktığını açıkça yalanlamasını ve hem de 1936-1938 Moskova Duruşmaları sırasında eski Bolşevik muhafızların "ikrarları"nı anlamamıza yardım etmektedir. Bir kurum olarak parti şeyleşmişti. İnsanın devrimci siyasete karşı yabancılaşmasına örnek oluşturuyordu.

28. Bu alıntının ait olduğu yer orijinal metinde belirtilmemiş. (Y.n.)
29. Radek, a.g.y.., s. 540.

Bu siyasal değişmelere -veya daha doğrusu daima Bolşevizmin altındaki temel taşları oluşturmuş bazı şeylerin meydana çıkmasına- göre konferanstaki gerçek "tartışmalar" daha az anlamlıydı. Bu nedenle kasten sona bırakıldılar. Hâlâ "parti"nin ideolojik çerçevesi içinde hareket eden bir İşçi Muhalefeti üyesi olan Perepeçko (partideki) bürokratizmi, sovyetler ve bütün olarak sovyet aygıtının otoritesi ile geniş emekçi kitleler arasındaki çatlağın kaynağı olarak tanımladı.[30] Medvedev, Merkez Komite'yi "işçi sınıfının yaratıcı gücüne güvensizlik ve küçük burjuvaziye ve burjuva memur kastlarına ödünler yönünde sapmayla" suçladı.[31] İşçi Muhalefeti bu eğilimi dengelemek ve partideki proleter ruhu korumak için, her parti üyesinin her yıl 3 ay süreyle sıradan bir proleter veya köylü gibi fiziksel emekle meşgul olarak çalışmasının ve yaşamasının istenmesini önerdi.[32] Ignatov'un tezleri her bir organın asgari üçte ikisinin işçilerden oluşması çağrısında bulunuyordu. Önderliğin eleştirisi yıllardır olageldiğinden çok daha keskindi. Bir delege Lenin'i "en büyük chinovnik" (çarlık bürokrasisinin başpapazı) diye adlandırınca fırtına çıkardı.[33]

Önderlik bilinen oyununu oynadı. Zinoviev'in hazırladığı uzun bir önerge (Troçki'nin tavrı için) 50 ve (işçi muhalefeti için) 18 oya karşılık 336 oyla geçirildi.[34] "Zinoviev, bu belge ile Birinci Sendika Kongresi'nde ve 1919 parti programında saptanan sendika öğretisi arasında mutlak süreklilik olduğunu savunmakta hayli zorluk çekti. Bu, yön değişikliğini örtmek üzere bildik ortodoksinin duman perdesine başvurma oyunuydu."[35] İşçi demokrasisi hakkında bir sürü söz söyleyen belge, partinin bütün sendikal faaliyeti yönlendireceğini tekanlamlı terimlerle vurgulayacak kadar ileri gitti.

Kongrenin sondan bir önceki gününde, oturumun sonunda, parti içinde daha önceden hiçbir tartışma olmaksızın ve birçok delege zaten toplantıyı terk etmişken, Lenin, NEP'e (Yeni Ekonomik Politika) ilişkin ünlü önerilerini açıkladı. "Savaş komünizmi"nin en nefret edilen özelliklerinden biri olan, köylülerden zorla tahıl istenmesi ile "aynı" ver-

30. a.g.y.., s. 93.
31. a.g.y.., s. 140.
32. a.g.y.., "İşçi Muhalefetinin Önerdiği Parti Örgütü Üzerine Karar", s. 663.
33. Yaroslavsky, a.g.y.., Y. K. Milonov'un aktaran ifadeleri.
34. a.g.y.., s. 828, n.l.
35. R.V. Daniels, a.g.y., s. 156.

ginin ikame edilmesini önerdi. Hükümetin tahıl arzını denetlemesi sona erecekti ve dolayısıyla tahılda serbest ticaret başlayacaktı. Bu çok önemli öneriyi onar dakikalık dört konuşma hakkı izledi. Onuncu kongrenin resmi raporu, sadece 20'sinin NEP'e hasredildiği 330 sayfaya ulaşmaktadır.[36]

İçten sıkıştırma şimdi alabildiğine ilerliyordu. "Merkez Komite'nin en doğrudan görevi parti komitelerinin yapısındaki tek biçimliliğin sıkıca uygulanmasıydı" anlamındaki bir karar oylandı. Merkez Komite'nin üye sayısı 19'dan 25'e çıkatıldı, ki bunların 5'i kendilerini münhasıran parti çalışmalarına (özellikle il komitelerini ziyaret etmeye ve il parti konferanslarına katılmaya) hasredeceklerdi.[37] Yeni Merkez Komite, sekretaryanın bileşiminde radikal bir değişikliği zorla derhal kabul ettirdi. Komünist çizgiyi isteksizce desteklediklerine karar verilen Troçkistler (Krestinsky, Preobrazhensky ve Sevebriakov) Merkez Komite'den atıldılar. Orgbüro'da ve birçok bölgesel parti örgütünün bileşiminde de radikal değişikliklere gidildi.[38] Bütün düzeylere "disiplinli", "emniyetli", bayağı insanlar yerleştiriliyordu. "1921'in örgütsel değişiklikleri Lenin, Leninistler ve Leninist Parti hayatı felsefesi için kesin bir zaferdi."[39] Amacı hedefleyen parti şimdi araçları hedefliyordu.

Sonsöz

Mayıs 1921

Bütün Rusya Metal İşçileri Sendikası Kongresi.

Bu sendika, 1905 olaylarının belkemiği olmuştu. Bolşevikler, 1913 gibi erken bir zamanda sendikayı ellerine geçirmişlerdi. Sendika, fabrika komitelerini canlandırmış ve kızıl muhafızlara birçok müfreze sağlamıştı. Şimdi, işçi muhalefeti düşüncesinden derinliğine etkileniyordu. Önderi olan Medvedev, muhalefetin etkin bir üyesiydi. Medvedev'in sendika üzerindeki eli kırılmalıydı.

36. L. Schapiro, a.g.y., s. 308.
37. Tenth Party Congress. Resolutions, s. 522-526.
38. R.V. Daniels, a.g.y., s. 151-152.
39. a.g.y.., s. 152.

Metal İşçileri Kongresi'nde, Parti Merkez Komitesi sendikadaki parti fraksiyonuna *sendika* (sic!) önderliği için tavsiye edilen adayların listesini verdi. Metal işçileri delegeleri, sendikadaki parti fraksiyonunun yaptığı gibi (40'a karşı 120 oyla) bu listeyi yenilgiye uğrattı. O zaman, onlar üzerinde akla gelen her türlü baskı uygulandı. "Muhalefet ezilmeliydi. Parti Merkez Komitesi oyların hiçbirine aldırmadı ve kendi metal işçileri komitesini atadı.[40] "Seçilmiş ve geri çağrılabilir delegeler" hakkında bu kadarı fazla bile. Sendikanın sıradan üyelerince seçilmiş ve parti önderliğinin geri çağırabildiği delegeler!

17-25 Mayıs

Dördüncü Bütün Rusya Sendikalar Kongresi

Bu kongre NEP'in onayladığı özel mülkiyetli yeni sektörde sendikaların rolünü tartışacaktı. Tomsky, Bütün Rusya Sendikalar Merkez Konseyi Başkanı olarak, Parti Merkez Komitesi tarafından uygun "tezler"in hazırlanmasıyla ve bunların ilkin parti fraksiyonu ve sonra da bütün olarak kongre tarafından kabul edilmesini sağlamakla görevlendirildi. Kongre 30'a karşı 1.500 oyla Ryazanov'un parti fraksiyonu adına getirdiği zararsız görünen bir teklifi de kabul edinceye kadar her şey yolunda gidiyordu; ki büyük bir skandal doğuracaktı bu. Önerinin kilit bölümü şunu belirtiyordu: "Sendika hareketinin yönlendirici personeli partinin genel kılavuzluğu altında seçilmeli; ama parti, özellikle sendikalarda -ki burada önderlerin seçimi sendikacıların kendilerine bırakılmalı- proleter demokrasisinin normal yöntemlerine rıza göstermek için özel bir çaba harcamalıdır."[41]

Merkez Komite küplere binmişti. Kocaman bir kaya gibi kongrenin üzerine düştü. Parti disiplinine uymayan kararı desteklememiş bile olan Tomsky'den Merkez Komite'nin kongre temsilcisi olma vekâleti derhal geri alındı. Bu mevkiye onun yerine Lenin, Stalin ve Buharin gibi ünlü sendikacılar atandı; bunların görevi, huysuzluk eden fraksiyona hâkim olmaktı. Ryazanov'un bir daha sendikal çalışmalarla yeniden uğraşması yasaklandı.

40. Isvestiya Ts. K. No. 32, 1921, s. 3-4. Ayrıca bkz. Schpiro, a.g.y., s. 323-324.
41. Ryznov. Eleventh Party Congress. s. 277-8. Ayrıca Schapiro, a.g.y., s. 324-325.

"Tomsky'nin davranışını soruşturmak" üzere Stalin'in başında bulunduğu özel bir komisyon kuruldu. Komisyon soruşturmasını tamamladı ve onu (kongrenin kendi isteklerini ifade etmesine izin vermekteki) "cezai ihmalkârlığı" dolayısıyla şiddetle azarlamaya karar verdi. Tomsky'nin Bütün Rusya Merkez Sendikalar Konseyi'ndeki bütün görevleri elinden alındı. Parti fraksiyonuna gelince; o da bir önceki gün aldığı kararı bozmaya ikna edildi. Kararı destekleyen diğer yüzlerce kişinin başına ne geldiği hakkında kayıt yok. Ama, bu kimin umurundaydı ki? 1917'de "her işçinin devleti yönetmeyi öğrenmesi gerekir" diye ilan edilmişti. 1921'e gelindiğinde ise devlet her işçiyi yönetecek yeterli güce açıkça sahipti.

Sonuç

Bu küçük kitapta anlatılan olaylar, sınai siyasi açısından, Lenin ve Troçki döneminde gerçekleşenler ile Stalinizmin sonraki pratikleri arasında açık seçik ve yadsınamaz bir bağ olduğunu göstermektedir. Devrimci soldaki birçok kişinin bu saptamayı pek de yenilir yutulur bulmayacağını biliyoruz. Yine de, olguların dürüst okunuşunun bu sonuçtan başka bir sonuca götüremeyeceğine inanıyoruz. Bu dönemi ne kadar çok gün ışığına çıkarırsak, Lenin'in zamanında olanı daha sonra olanlardan ayırdığı söylenen "uçurum"u tanımlamak da -hatta görmek te- o kadar zorlaşmaktadır. Olguların gerçek bilgisi olayların bütün akışının "tarihsel bakımdan zorunlu" ve "nesnel olarak belirlenmiş" olduğunu -Deutscher'ın yaptığı gibi- kabul etmeyi de olanaksız kılmaktadır. "Bolşevik ideoloji ve pratiğin" ***kendileri*** bu kritik dönemin her kritik aşamasında denklemin önemli ve kimi zaman da kesin etkenleriydi. Şimdi daha çok kanıt elde bulunduğuna göre, bu konularda kendini yanıltmanın artık olası olmaması gerekir. Bu sayfaları okumuş birinin "zihni karışık" kalırsa, bu, onun bu durumda kalmak istemesi nedeniyle olacaktır; veya böyle kalması (Rus toplumuna benzer bir toplumun gelecekteki yararlanıcısı olarak) kendisinin çıkarına olması nedeniyle.

Sosyalist harekette ömür tüketmiş birçoklarının bu dönem hakkında çok az şey bilmesi olgusu şaşırtıcı değildir gerçekten. 1917'nin "muzaffer sosyalist devrimi"ne duyulan ilk heyecan içinde, tek başına, zafer kazananlarm bakış açılarının işitilmiş olması hemen hemen kaçmılmazdı. Yıllar boyunca, tek alternatif sosyal demokrasinin iki yüzlü gözyaşları veya açık karşı devrimci hırlamalar gibi göründü. Bolşevizme karşı devrimci-özgürlükçü muhalefetin sesi gerçekten ve ustaca boğuldu.

MS 390'da, Galli Brennus, ağır kılıcını Roma'nın kuşatılmasını kaldırmak için istenen fidyeyi tartan terazinin üstüne fırlatırken, "Vae victis" diyordu. "Vay haline yenilenlerin", çağlar boyunca tarihin doğrudan yargısı olmuştur aslında. 1923'e kadar beklemeyip de, 1918 gibi erken bir tarihte Rus toplumunun gittiği yönü gören ve muhalefetlerini çoğu zaman hayatları pahasına ifade eden devrimciler hakkında çok az şey duyulmasının nedeni budur. Onlar ve hatta onların anıları, hüsnütabirle "sosyalizmin inşası" diye tanımlanan ertesi on yıldaki büyük bürokratik dalgada silindi.

Yalnızca son yıllarda, "muzaffer" devrimin meyveleri (Macaristan'da, Çekoslovakya'da ve başka yerlerde) toplanmaya başladığı zaman, yaygın kuşkular uyandı ve asıl sorular sonunda sorulmaya başlandı. Ancak şimdi, çürük meyvenin (Bolşeviklerin üretim ilişkilerine karşı tavrı) gerçek doğasına ciddi çalışmalar hasrediliyor ve "yenilenlerin" isabetli uyarılarına yeniden dikkat çevriliyor. Bu biçimlendirici yıllarla ilgili müthiş miktarda değerli malzeme, haklı olarak ait olduğu devrimci harekete iade edilmeyi bekliyor hâlâ.

Rus Devrimi'nden elli yıl sonra, 1917 ile 1921 arasında çok ateşli biçimde tartışılan bazı sorunları daha keskin bir gözle görebiliyoruz. 1917'nin özgürlükçü devrimcileri gidebildikleri kadar gittiler. Ama bugün biz, gerçek tecrübelerden hareketle konuşuyoruz. Macaristan 1956 ve Fransa 1968, modern bürokratik kapitalist toplumların sorunlarına dikkat çekmiş ve bunların doğurduğu devrimci muhalefetlerin doğasını göstermiştir. Olumsal ve bugün için önemsiz ne varsa bir kenara atılmıştır. Çağımızın kilit sorunları, şimdi, gitgide artan biçimde, insanın çevresi üzerindeki ve yüz yüze geldiği görevleri çözmek üzere yarattığı kurumlar üzerindeki egemenliği olarak görülüyor. İnsanın kendi yaratımları onun denetiminde mi kalacaklardır, yoksa, bunlar insana egemen mi olacaklardır? Bu sorunun altında

daha temel sorular gömülüdür: İnsanın kendi "yanlış bilinci", yönetimin "karmaşıklıklarına" göre gizemsiz bir hale gelmesi, kendine güveninin yeniden kazandırılması, devredilen otorite üzerinde denetim sağlama yeteneği ve kapitalizmin ondan almış olduğu ***her şeyi*** yeniden mülk edinmesi soruları. Bu soruda örtük olan bir başka şey de, her birimizin içindeki muazzam yaratıcı potansiyeli serbest bırakmanın ve bunun bizim kendimizin seçtiği amaçlar için işe koşulmasının nasıl olacağıdır.

Bu hedefler uğruna mücadelede Bolşevizm, er geç, temellerinden altüst edildiği biçimiyle burjuva ideolojisinin giydiği son giysi olan müthiş bir sapma olarak görülecektir. Bolşevizmin, kitlelerin sosyalist bilince kapitalizmdeki kendi hayat tecrübelerinden geçerek ulaşmaya yetersiz oldukları hakkındaki vurgusu, hiyerarşik biçimde yapılanmış "öncü parti" ve "burjuvazinin merkezi devlet iktidarına karşı savaşmak için merkezileşme" reçeteleri, belirli bir toplum (ve toplumun geleceği) görüşünü kabul etmiş olanların "tarihsel hakkından" ve bu görüşü başkalarına -gerekirse silaha başvurarak- zorla kabul ettirme hakkından söz etmesi, bütün bunlar ne iseler öyle tanınacaklar: Burjuva toplumunun, takdir edilen yönetenler ve yönetilenler ayrımını yeniden ortaya atmak ve insan hayatının her alanında otoriter toplumsal ilişkileri sürdürmek için en son girişimi.

Gelecek devrimin, anlamlı olması için derinliğine özgürlükçü olması gerekecektir. Bütün Rus deneyiminin gerçek özümsenişine dayanacaktır. Bir dizi yöneticiyi bir başkasıyla, bir avuç sömürücüyü bir başkasıyla, bir dizi rahibi bir başkasıyla, bir otoriteryanizmi bir diğeriyle veya bir daraltıcı ortodoksiyi bir diğeriyle değiştirmeyi reddedecektir. İnsanın süregelen yabancılaşmasının birçok artık görünümünden başka bir şey olmayan böylesi yanlış çözümleri kökünden söküp atması gerekecektir. Bolşevizmin gerçekten anlaşılması, ***bütün*** yabancılaşma ve öz-gizemlileşme biçimlerini aşmayı hedefleyen bir devrimin özsel bir öğesi olacaktır. Eski toplum çöktükçe, burjuvazi de, bürokrasi de yıkıntıların arasına gömülecektir. Bunların üzerinde yükseldikleri asıl köklerin anlaşılması gerekecektir. Gelecek olan devrim, bu ağır görevde, gücünü ve esin kaynağını Doğu'da ve Batı'daki milyonların gerçek deneyimlerinden alacaktır. Bu küçük kitabın buna sınırlı da olsa bir katkısı varsa, çabalarımız değerini layıkıyla bulmuş olacaktır.

Fransız Devrimi'nin 19. yüzyıldaki işlevi ne ise Rus Devrimi'nin de 20. yüzyıldaki işlevi odur. Her ikisi de dünyaya siyasal bir gelişme modeli ve evrensellik savında bir ideoloji sundular. Fransız Devrimi yurttaşların temsiline dayalı belli bir türü ortaya çıkarırken, Rus Devrimi çalışan kitlelerin özgün bir örgütlenme biçiminin -**işçi, köylü ve asker sovyetleri**- doğmasına yol açtı.

Hem kendi aralarında, hem de herhangi bir tarihsel modelle en ufak -bilinçli- bağlantı kurmadan ortaya çıkan Rus sovyetlerini karakterize eden en temel şey işçi, köylü ve askerlerin kendi kendilerini yönetmeleri... İktidarı **devletleştirmenin** değil **toplumsallaştırarak dağıtmanın** aracı olan sovyetler ile ilk kez sadece **yıkmaya** değil, aynı zamanda **kurmaya** da yetenekli bir örgütlenme modeli ortaya çıktı. Hiyerarşi ve merkeziyetçiliği reddeden, profesyonel bürokrasisi olmayan, seçmenlerin temsilcilerini istedikleri an değiştirebildikleri bir demokrasi modeli... Böylece **"devrim"** kavramı da yeni bir içeriğe yöneldi: Başkalarının halkın **adına** örgütlenerek devleti ve onu yönetmek istemesinden, halkın bilfiil **kendisinin** örgütlenip kendi kendini yöneterek devleti dağıtmasına doğru...

Sovyetlerin doğuşunu, gelişmesini ve yok oluşunu bütün ayrıntıları ile anlatan Anweiler'in **"Rusya'da Sovyetler"**i ile Brinton'ın daha politik bir üslupla kaleme alınmış **"Bolşevikler ve İşçi Denetimi"**nin en önemli özelliklerinden birisi **"sovyet"** kavramı ile **"Bolşevizm"** kavramı arasında kurulan çağrışımı yıkmasıdır. Her iki kitapta, karşı konulamayacak bir biçimde **"sovyetlerin başlangıçta bağımsız oldukları"**, ancak gelişimlerinin belli bir evresinde Bolşevikler tarafından devrime kitle desteği sağlamak için **"taktik olarak"** desteklendikleri anlatılıyor.

Tarih boyunca süre giden yönetenler-yönetilenler arasındaki ayırımın nedenleri hakkında her iki kitabın es geçilmeyecek sorular sorduğunu düşünüyoruz.

AYRINTI
İNCELEME

6.000.— TL. (KDV Dahil)